

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Přírodovědecká fakulta

Katedra demografie a geodemografie

Vybrané aspekty populačního vývoje Německa po roce 1950

Diplomová práce

Tomáš Husák

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Ludmila Fialová CSc.

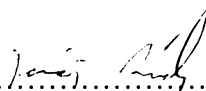
Praha 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval(a) samostatně, pod vedením školitele RNDr. Ludmily Fialové CSc., a že jsem všechny použité prameny řádně citoval(a).

Jsem si vědom(a) toho, že případné využití výsledků, získaných v této práci, mimo Univerzitu Karlovu v Praze je možné pouze po písemném souhlasu této univerzity.

Svoluji k zapůjčení této práce pro studijní účely a souhlasím s tím, aby byla řádně vedena v evidenci vypůjčovatelů.

V Praze dne 17.9.2007

....
podpis

Děkuji vedoucí diplomové práce RNDr. Ludmile Fialové CSc. za její trpělivost, cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji Míši a Šárce za podporu.

Obsah

Seznam tabulek	5
Seznam obrázků	6
Abstrakt	7
Úvod	8
Část 1 – Hlavní tendence populačního vývoje Německa po roce 1950	
Kapitola 1: Vývoj počtu obyvatel a změny ve věkové skladbě	10
1.1 Věková struktura	12
1.2 Zastoupení věkových skupin	15
Kapitola 2: Sňatečnost a rozvodovost	20
2.1 Sňatečnost	20
2.2 Rozvodovost	24
Kapitola 3: Porodnost	27
3.1 Propad porodnosti v zemích bývalého Východního Německa mezi roky 1991-1994	31
3.2 Vývoj plodnosti v jednotlivých spolkových zemích	31
3.3 Bezdětnost žen	34
Kapitola 4: Úmrtnost, naděje dožití a příčiny smrti	36
4.1 Vývoj naděje dožití	36
4.2 Regionální diferenciace	39
4.3 Naděje dožití ve věku 60 let	43
4.4 Kojenecká úmrtnost	44
4.5 Příčiny smrti	46
Kapitola 5 : Migrace	50
5.1 Mezinárodní migrace: Německo jako přistěhovalecká země	50
5.2 Imigrace do Německa od roku 1950	50
5.3 Emigrace z Německa	51
5.4 Skladba migrantů	53
5.5 Regionální rozdíly v zahraniční migraci v období 1991-2004	56
5.6 Stěhování mezi Východním a Západním Německem	56
5.7 Vnitřní migrace	57
5.8 Regionální diferenciace celkové migrace	59
Část 2 - Charakteristika spolkových zemí	61
Závěr	84
Seznam použité literatury	87

Seznam tabulek

Tab. 1	Vývoj počtu obyvatel (v tisících) ve spolkových zemích Německa, 1961 a 2004.....	11
Tab. 2	Zastoupení věkových skupin 0-14, 15-64 a 65+ ve spolkových zemích a index vývoje, 1961, 2004.....	18
Tab. 3	Charakteristiky věkové struktury ve spolkových zemích Německa, 1996 a 2004.....	18
Tab. 4	Živě narození mimo manželství na 100 živě narozených.....	22
Tab. 5	Vybrané ukazatele rozvodovosti, Německo, 1960-2004 ve vybraných letech.....	25
Tab. 6	Celkový počet rozvodů a hrubá míra rozvodovosti ve spolkových zemích Německa, 1961, 2004.....	26
Tab. 7	Počty živě narozených dětí v jednotlivých spolkových zemích ve vybraných letech...	32
Tab. 8	Úhrnná plodnost ve spolkových zemích ve vybraných letech.....	34
Tab. 9	Ženy podle počtu narozených dětí v Západním Německu, ročníky narození 1935-1967, v %.....	35
Tab. 10	Naděje dožití při narození v jednotlivých spolkových zemích Německa podle pohlaví v letech 1994 a 2004.....	42
Tab. 11	Absolutní počty zemřelých kojenců v jednotlivých spolkových zemích ve vybraných letech.....	45
Tab. 12	Kojenecká úmrtnost ve spolkových zemích ve vybraných letech (počet dětí zemřelých do 1 roku věku na 1000 živě narozených).....	45
Tab. 13	Úmrtnost na nejčastější příčiny smrti ve spolkových zemích Německa na 100 tisíc obyvatel, 2004.....	48
Tab. 14	Zastoupení cizinců v jednotlivých spolkových zemích (v %).....	55
Tab. 15	Struktura cizinců podle země původu v jednotlivých spolk. zemích (v %), 2004.....	55
Tab. 16	Migrační pohyb obyvatelstva mezi východní a západní částí Německa v letech 1950-2004.....	57
Tab. 17	Migrační saldo vnitřního stěhování ve spolkových zemích ve vybraných letech.....	58
Tab. 18	Migrace ve spolkových zemích Německa, 1991-2004.....	60
Tab. 19	Rozloha, počet obyvatel a hustota zalidnění ve spolkových zemích Německa, 1961, 1990 a 2004.....	82

Seznam obrázků

Obr. 1	Vývoj počtu obyvatel Německa, 1950-2005.....	10
Obr. 2	Věková struktura, země bývalého Západního Německa, 1960.....	12
Obr. 3	Věková struktura, země bývalého Východního Německa, 1960.....	13
Obr. 4	Věková struktura, země bývalého Západního Německa, 2005.....	14
Obr. 5	Věková struktura, země bývalého Východního Německa, 2005.....	15
Obr. 6	Zastoupení věkových skupin ve spolkových zemích Německa, 1961.....	16
Obr. 7	Zastoupení věkových skupin ve spolkových zemích Německa, 2004.....	17
Obr. 8	Úhrnná sňatečnost svobodných žen v Německu v letech 1950-2001.....	21
Obr. 9	Podíl narozených mimo manželství v Německu v letech 1950-2002 (v %).	22
Obr. 10	Průměrný věk žen při uzavření prvního sňatku v letech 1960-2004.....	23
Obr. 11	Úhrnná rozvodovost v Německu, 1960-2004 (na 100 výchozích sňatků).....	25
Obr. 12	Vývoj úhrnné plodnosti v Německu od roku 1871 do roku 2002.....	28
Obr. 13	Průměrný věk matky při narození dítěte a při narození prvního dítěte v Německu v letech 1961-2004.....	29
Obr. 14	Specifická plodnost v Německu v letech 1960, 1980 a 2001 (na 1000 žen).....	30
Obr. 15	Úhrnná plodnost ve vybraných spolkových zemích v letech 1960-2004.....	33
Obr. 16	Naděje dožití při narození v letech 1952-2003 v Německu.....	37
Obr. 17	Standardizovaná hrubá míra úmrtnosti pro obě pohlaví, Německo, 1956-2002.....	38
Obr. 18	Naděje dožití při narození ve spolkových zemích v roce 1994.....	40
Obr. 19	Naděje dožití při narození ve spolkových zemích v roce 2004.....	40
Obr. 20	Naděje dožití ve věku 60 let 1952-2003.....	43
Obr. 21	Vývoj kojenecké úmrtnosti ve vybraných spolkových zemích.....	46
Obr. 22	Úmrtnost na nejčastější příčiny úmrtí ve spolkových zemích Německa na 100 tisíc obyvatel, 2004.....	49
Obr. 23	Přistěhovalí a vystěhovalí do Německa v letech 1954-2001.....	52
Obr. 24	Saldo vnitřní a vnější migrace v jednotlivých spolkových zemích za období 1991-2004 v tisících.....	59
Obr. 25	Pět hlavních proudů stěhování mezi východem a západem v letech 1991 a 2004.....	60
Obr. 26	Administrativní členění Německa, 2006.....	83

Název práce: Vybrané aspekty populačního vývoje Německa po roce 1950

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá srovnáním vývoje vybraných demografických ukazatelů ve Východním a Západním Německu od druhé poloviny 20. století po současnost. Zachycuje rovněž vývoj těchto ukazatelů v regionálním měřítku a jejich diferenciaci na úrovni spolkových zemí. Sleduje populační vývoj a jeho odlišnosti vzniklé v důsledku fungování v rámci odlišných politických systémů, tj. v demokratické zemi s minimem propopulačních vládních zásahů na straně jedné a v nedemokratické zemi se silně ovlivňovaným populačním vývojem na straně druhé. Po sjednocení Německa přebírají východní země hodnoty a životní styl západních zemí, což se odrazilo i ve vývoji demografických procesů. Po adaptaci východoněmecké populace postupně dochází ke snižování rozdílů mezi úrovní demografických ukazatelů ve východních a západních spolkových zemích, výrazně odlišná zůstává po celé období migrace.

Klíčová slova: Německo, spolkové země, populační vývoj, porodnost, úmrtnost, migrace

Title: Selected aspects of population development in Germany after 1950

Abstract

This work deals with comparison of selected demographic indicators in Western and Eastern Germany since the second half of 20th century until present. At the same time it describes the development of these indicators on the regional level and its differentiation between federal lands. It observes the population movement and its variance resulting from functioning within different political systems, i.e. the democratic country with minimum of propopulation governmental interventions on the one hand compared to strongly influenced population development within nondemocratic country. After unification of both countries the Eastern part assumes values and lifestyle of Western Germany, which was reflected in development of demographic indicators. After adaptation of the eastern population the differences in level of demographic indicators between both parts of the country decreases. Only migration remains different during the whole observed period.

Key words: Germany, federal lands, population development, natality, mortality, migration

Úvod

Německo je jednou z nejvyspělejších zemí světa a patří mezi nejlidnatější v Evropě. V současnosti se člení na 16 spolkových zemí, vzniklých na základě historického vývoje. Spolkové země se navzájem výrazně odlišují, rozdíly mezi nimi jsou patrné z mnoha pohledů, jako např. rozloha, počet obyvatel, národnostní složení nebo ekonomické faktory.

Cílem této práce je zhodnotit populační vývoj Německa v druhé polovině 20. století, v tom vystihnout zvláště rozdíly mezi Východním a Západním Německem a podrobněji se zabývat regionálními odlišnostmi z pohledu spolkových zemí.

Diplomová práce je rozčleněna do dvou částí. V první se zabývá demografickými procesy a jejich důsledky (porodnost, sňatečnost a rozvodovost, úmrtnost, migrace a věková struktura), na území dnešního Německa. Ve druhé části jsou uváděny charakteristiky jednotlivých spolkových zemí.

V první části je srovnávána věková struktura Východního a Západního Německa na začátku sledovaného období, kdy byla v obou částech země velice podobná a je zachycena její změna během odlišného vývoje ve dvou různých politických systémech. Věková struktura je analyzována i z pohledu jednotlivých spolkových zemí.

Kapitola o sňatečnosti a rozvodovosti je z důvodu nedostatku regionálních dat pojata jako srovnání mezi východem a západem. Všímá si nastavení hodnot ve společnosti a postojů k instituci manželství a popisuje legislativu vedoucí k jeho ukončení rozvodem. V regionálním pohledu jsou srovnány také podíly narozených mimo manželství, které do určité míry vypovídají o rodinném chování, a to v období od roku 1961 do roku 2004 v desetiletých intervalech

Další kapitola popisuje proces porodnosti. Zachycuje postupný vývoj porodnosti během druhého demografického přechodu v Západním Německu, propopulačních opatření ve Východním Německu a změny, které přineslo sjednocení obou částí Německa v roce 1990. Zajímavou částí této kapitoly je zpracování vývoje úhrnné plodnosti ve spolkových zemích, zachycené od roku 1961 do roku 2004.

Čtvrtá kapitola je věnována procesu úmrtnosti a sledování ukazatelů s ním spojených, jako např. standardizovaná hrubá míra úmrtnosti, naděje dožití při narození a ve věku 60 let a kojenecká úmrtnost. V regionálním pohledu je zachycen vývoj kojenecké úmrtnosti za celé sledované období a naděje dožití za roky 1994 a 2004. Závěr kapitoly se věnuje příčinám smrti, rovněž v regionálním pohledu.

V páté kapitole je zachycena problematika migrace, která hraje v populačním vývoji Německa významnou roli. Zde jsou vidět nejmarkantnější rozdíly mezi východem a západem. Pro východ byly výsledky migračních pohybů dokonce natolik frustrující, že údaje o migraci nebyly

východoněmeckou statistikou oficiálně zveřejňovány. Srovnání migrace podle spolkových zemí je tedy možné až po sjednocení Německa.

V druhé části jsou představeny spolkové země. Jsou zde popsány jejich fyzicko-geografické podmínky, administrativní členění, skladba obyvatelstva, situace v hospodářském sektoru, ekonomická situace a možnosti vysokoškolského vzdělávání.

Data a dokumenty, které byly pro tvorbu práce použity, pocházejí především z produkce Německého statistického úřadu. Jedná se o ročenky a podrobné analýzy, které jsou k dispozici v knihovně ČSÚ v rámci spolupráce obou statistických úřadů. Další analýzy a studie byly získány z webové prezentace na stránkách Německého statistického úřadu (www.destatis.de) a Úřadu pro výzkum obyvatelstva (www.bib-demographie.de). Zde jsou vcelku přehledné informace, především za Západní Německo. Po sjednocení přebírá Federální statistický úřad ve Wiesbadenu i statistiku za Východní Německo a od této doby jsou data navzájem dobře srovnatelná.

I přes pokus kontaktovat jednotlivé federální statistické úřady s žádostí o konkrétní údaje se datovou základnu jakožto východisko pro práci nepodařilo rozšířit, na žádost zareagovaly pouze dva statistické úřady, data však nebyla poskytnuta žádná.

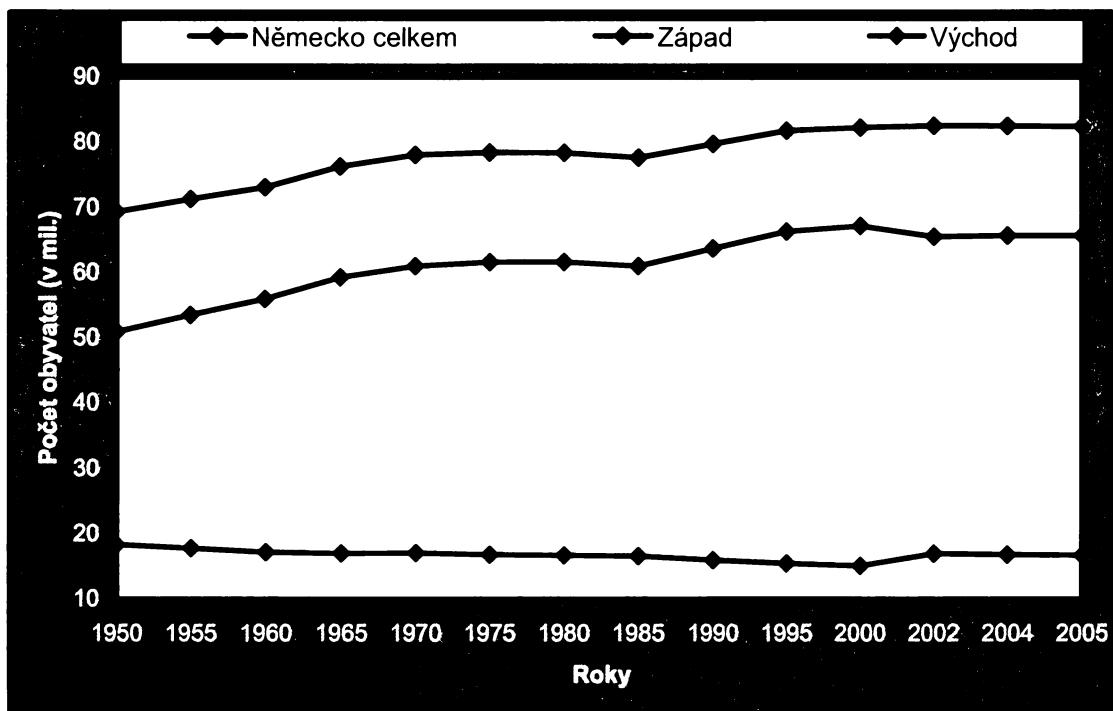
Část 1 – Hlavní tendence populačního vývoje Německa po roce 1950

Kapitola 1

Vývoj počtu obyvatel a změny ve věkové skladbě

Celkový počet obyvatel v Německu se po II. světové válce zvyšoval až do 70. let. Od roku 1973 došlo ke stagnaci, která trvala až do konce 80. let a měla souvislost s ropnou krizí. Po roce 1990 počet obyvatel opět rostl. Za tímto růstem je možné vidět především otevření hranic a větší počet imigrantů. Při pohledu na vývoj v západní a východní části (obr. 1) je zřejmé, že celkový růst je způsoben přibýváním obyvatel v západních spolkových zemích. Východní země obyvatelstvo naopak ztrácely. Hlavním důvodem těchto změn byla emigrace z východních německých zemí do Západního Německa nebo jiných demokratických zemí. Jelikož se jednalo většinou o ilegální emigraci, počty osob můžeme jen odhadovat. Migrace z východu se zvýšila hlavně po otevření hranic (rok 1990). Dalším důvodem snižování počtu obyvatel na východě je razantní pokles úhrnné plodnosti počínající v první polovině 90. let. V roce 1950 mělo Německo 69 346 tisíc obyvatel a tato hodnota se do roku 2005 zvýšila na 82 438 tisíc obyvatel (tj. o 19 %).

Obr. 1 - Vývoj počtu obyvatel Německa, 1950-2005

Zdroj: www.destatis.de

Při regionálním srovnání pohybu obyvatelstva ve spolkových zemích mezi lety 1961 a 2004 došlo v sedmi zemích k růstu počtu obyvatel, v šesti zemích naopak k úbytku a ve třech zemích byly tyto změny zanedbatelné. Největší nárůst počtu obyvatel zaznamenaly země: Bádensko-Württembersko a Bavorsko. V těchto zemích se počet obyvatel zvedl o více než 30 %. Naopak největší pokles počtu obyvatel lze pozorovat v zemích bývalého východního Německa, a to v Sasku a Sasku-Anhaltsku (důvodem poklesu, který byl největší na počátku 90. let, je již výše zmiňovaná emigrace do západních německých zemí. Zajímavý vývoj zaznamenaly země Berlín, Braniborsko a Sársko, kde se po dobu těchto 40-ti let počet obyvatel výrazně nezměnil.

Nejlidnatější zemí Německa od roku 1950 bylo Severní Porýní-Vestfálsko, kde byla vysoká koncentrace obyvatelstva dosažena lokací těžkého průmyslu, který nabízel pracovní příležitosti a země tak mohla populačně růst. Druhou nejlidnatější spolkovou zemí bylo Bavorsko, kde se do roku 2004 počet obyvatel zvýšil již na 12,4 milionů, třetí Bádensko-Württembersko s více než 10,7 miliony osob v témže roce. Nejméně lidnatou zemí byly Brémy. Počet obyvatel tohoto městského státu skládajícího se ze dvou měst Brém a Bremerhavenu se pohybuje v rozmezí 660-720 tisíc obyvatel.

Tab. 1 - Vývoj počtu obyvatel (v tisících) ve spolkových zemích Německa, 1961 a 2004

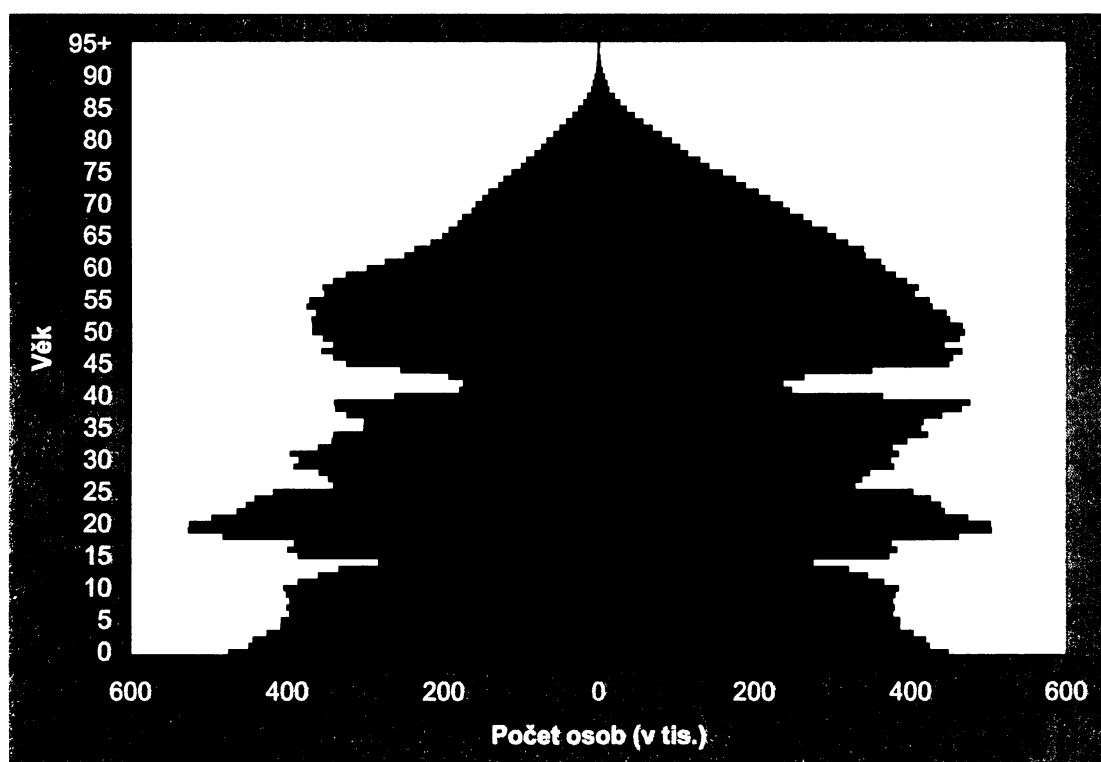
Země	1961	2004	2004/1961(%)
Bádensko-Württembersko	7 759,2	10 717,4	138,1
Bavorsko	9 515,5	12 443,9	130,8
Berlín	3 252,7	3 387,8	104,2
Braniborsko	2 608,1	2 567,7	98,5
Brémy	706,4	663,2	93,9
Hamburk	1 832,3	1 734,8	94,7
Hesensko	4 814,4	6 097,8	126,7
Meklenbursko-Přední Pomořansko	2 095,7	1 719,7	82,1
Dolní Sasko	6 640,9	8 000,9	120,5
Severní Porýní-Vestfálsko	15 901,7	18 075,4	113,7
Porýní-Falc	3 417,1	4 061,1	118,8
Sársko	1 072,6	1 056,4	98,5
Sasko	5 483,8	4 296,3	78,3
Sasko-Anhaltsko	3 327,1	2 494,4	75,0
Šlesvicko-Holštýnsko	2 317,4	2 828,8	122,1
Durynsko	2 509,3	2 355,3	93,9
Německo	73 254,2	82 500,8	112,6

Zdroj: www.destatis.de

1.1 Věková struktura

Pohled na věkovou pyramidu (viz. obr. 2 a obr. 3) Východního a Západního Německa v roce 1960 naznačuje, že výchozí pozice pro následující demografický vývoj byla v obou částech téměř identická. Na věkové pyramidě můžeme snadno pozorovat až „zrcadlovou“ podobnost zapříčiněnou celoevropským hospodářským, politickým i společenským vývojem. V obou pyramidách jsou vidět zářezy v poklesu počtu narozených během I. světové války (1914-1918), dále během celosvětové hospodářské krize ve třicátých letech 20. století a poslední zářez je patrný na konci II. světové války (v letech 1944-1946).

Obr. 2 - Věková struktura, země bývalého Západního Německa, 1960

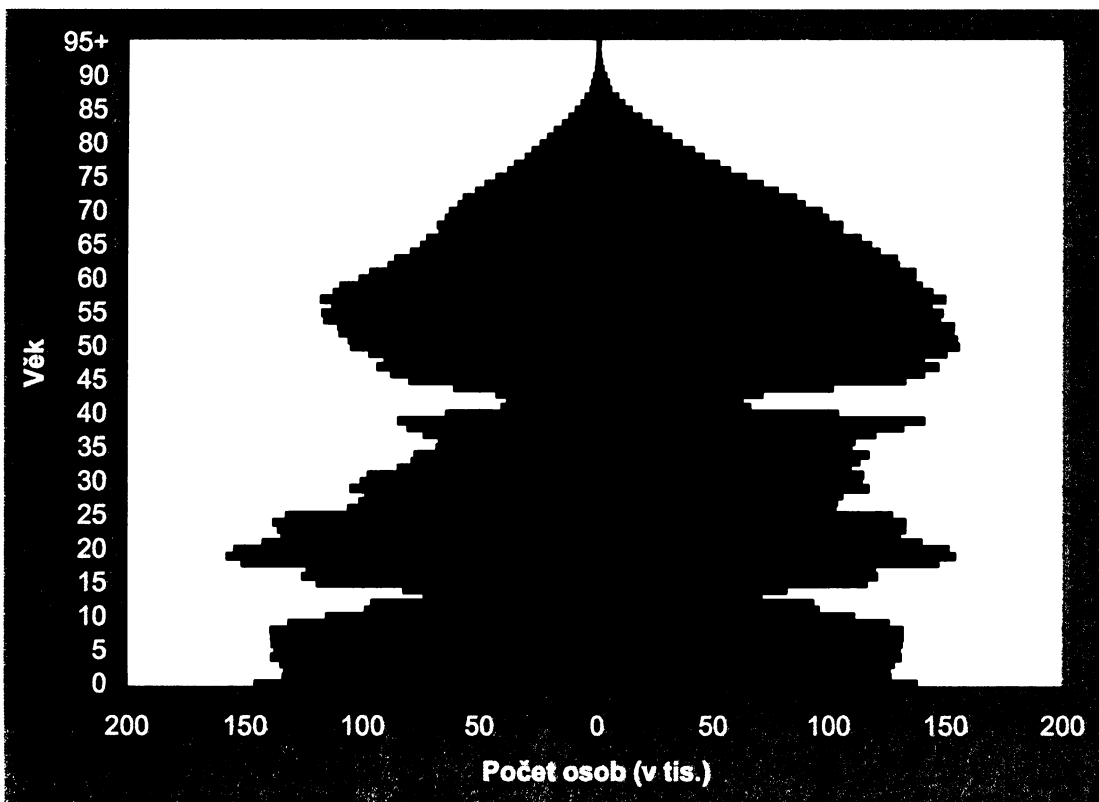

Zdroj: www.mortality.org

Při pohledu na obr. 2 a obr. 3 je také patrná od 30. roku života převaha žen. Především u žen narozených v letech 1886-1896 a 1911-1926. Příčinou bylo zdecimování mužských ročníků během dvou světových válek.

Po roce 1950 zaznamenalo Západní Německo oproti Východnímu demograficky mladší obyvatelstvo v průměru téměř o tři roky (Východní Německo - průměrný věk 37,9 let; Západní Německo - průměrný věk 35,2 let). Hlavní příčinou tohoto vývoje byl především silný proud uprchlíků, převážně mladšího věku, směřující z východu za západní hranice. Bývalá NDR tak ztratila během let 1950-1961 (rok 1961-stavba Berlínské zdi) okolo 2 milionů lidí.

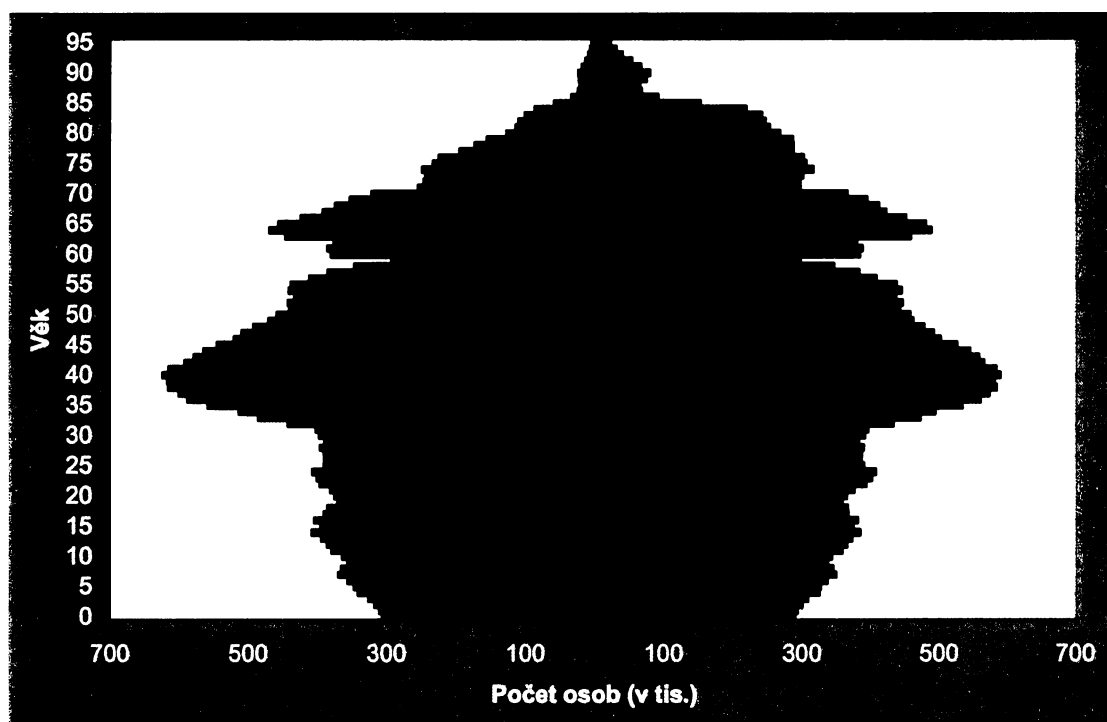
Obr. 3 - Věková struktura, země bývalého Východního Německa, 1960

Zdroj: www.mortality.org

V následujících letech opouštěli východní Německo především lidé důchodového věku. Tento vývoj a vzestup porodnosti v polovině 70. let do začátku let 80., díky pro populační politice NDR, zapříčinily dočasné omlazení obyvatelstva východních zemí. Průměrný věk obyvatelstva východního Německa byl o 3 roky nižší než u obyvatel západního Německa (35,6 resp. 38,1). Tato situace se však změnila po roce 1989, kdy nastala další vlna odchodů z východní části a zároveň se snížil počet porodů. Rozdíl mezi průměrným i věkem obyvatel východu a západu se v roce 1998 redukoval na 1 rok (40,2 resp. 39,3). V dalších letech obyvatelstvo stále stárne a i do budoucna se změna tohoto vývoje nepředpokládá. V roce 2005 byl průměrný věk obyvatelstva v Německu 42,6 let. Obyvatelé východních zemí byli v průměru starší než lidé žijící v západních zemích.

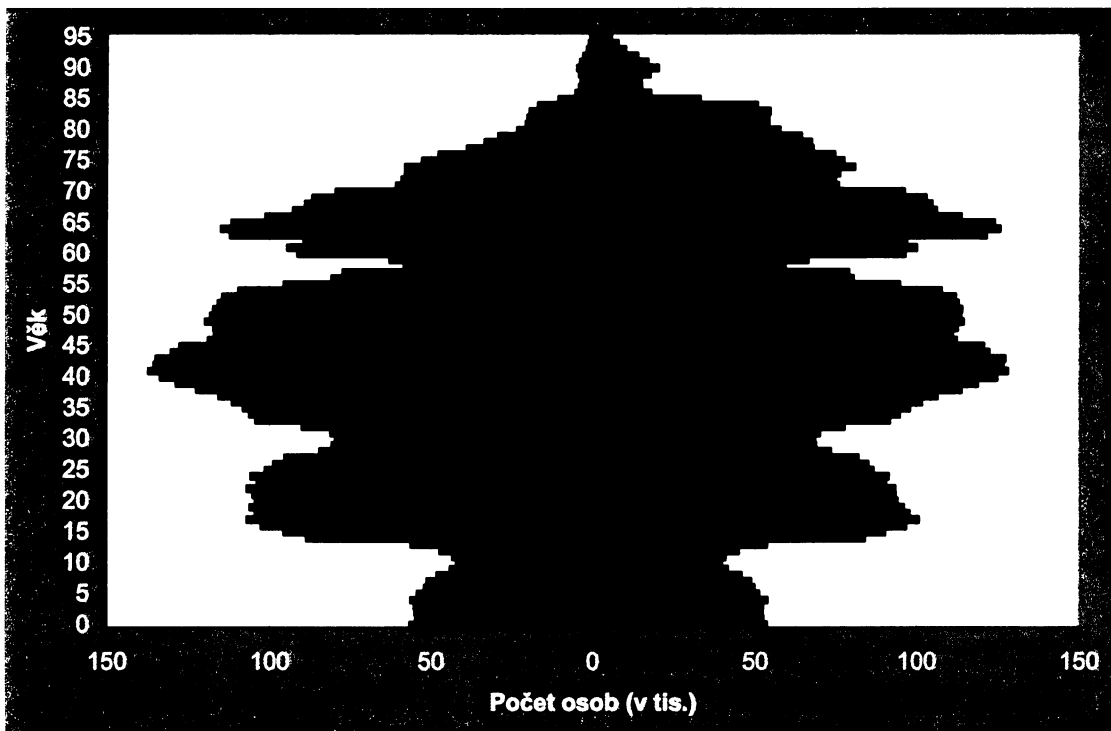
Obr. 4 - Věková struktura, země bývalého Západního Německa, 2005

Zdroj: www.mortality.org

Obrázky 4 a 5 zachycující věkovou strukturu obyvatelstva v roce 2005, zaznamenávají informace o změnách demografického chování mezi východem a západem. V Západním Německu (obr. 4) je dobře patrný pokles počtu narozených od poloviny 60. let. Od začátku 70. let do konce 80. let byla poměrně stabilní nižší úroveň porodnosti. Následoval sice další pokles počtu narozených dětí, ale mírnější. Ve Východním Německu (obr. 5) jsou na první pohled jasně patrné dva rozdíly oproti vývoji na západě. Během 70. a 80. let, kdy je na západě již nízká úroveň porodnosti, dochází na východě díky politickým opatřením (rodičovské příspěvky, jesle, apod.) k nárůstu počtu narozených. Druhou odlišností je extrémní pokles porodnosti po roce 1989. Tento stav přetrvával až do roku 1994. Tato změna byla způsobena především přejímáním životního stylu Západního Německa po sjednocení. Od roku 1995 porodnost ve východních zemích začala růst a zhruba od roku 2000 se počty narozených dětí příliš nemění.

Obr. 5 - Věková struktura, země bývalého Východního Německa, 2005

Zdroj: www.mortality.org

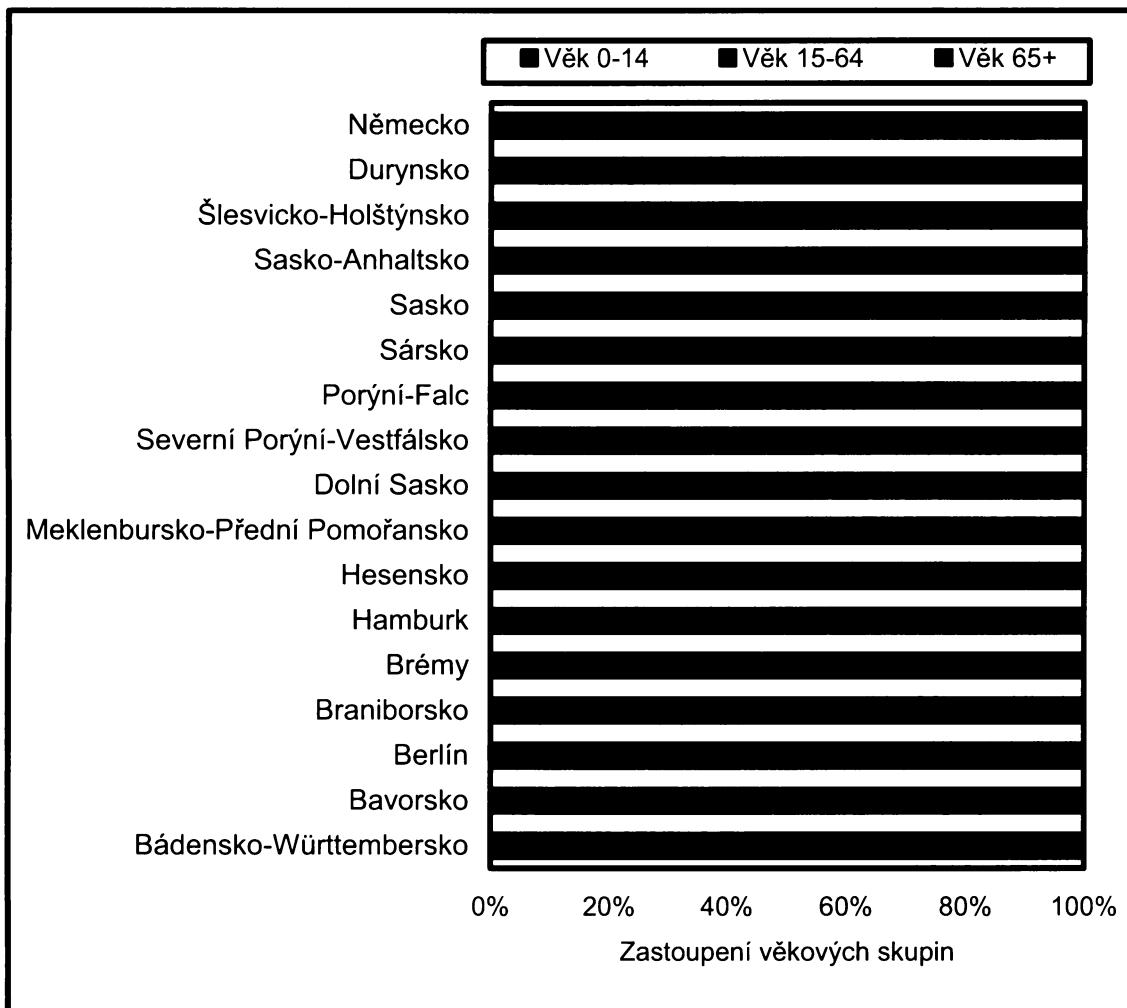
1.2 Zastoupení věkových skupin

Pokud rozdělíme populaci na tři věkové skupiny: dětskou (věk 0-14 let), produktivní (15-64 let) a poproduktivní (65 let a starší) můžeme zaznamenat ve východní a západní části i v jednotlivých spolkových zemích společné trendy v jejich vývoji. Pro srovnání uvádím stav datovaný roky 1961 a 2004. Na první pohled je patrné, že německá populace stárne. Tento vývoj je dobře rozpoznatelný srovnáme-li obrázky 6 a 7. Ještě v roce 1961 (obr. 6) byl podíl dětské složky na celkové populaci téměř čtvrtinový, v následujících desetiletích se snižoval. Při srovnání východu a západu v roce 1961 byl podíl dětské složky téměř shodný (22,7 % resp. 22,1 %). Pokud se zaměříme na jednotlivé země, nejnižší podíl dětské složky byl v městských státech Berlín a Hamburk. Zde bylo ve věku 0-14 let okolo 15 % populace. Největší zastoupení dětské složky naopak zaznamenáváme v Durynsku (33,7 %) a Meklenbursku-Předním Pomořansku (27,5 %).

Do roku 2004 se podíl dětské složky v průměru snížil až na 14,5 % (obr. 7). Zaměříme-li se v tomto roce na rozdíly mezi východem a západem můžeme konstatovat, že podíl dětské složky byl ve východním bloku nižší (viz. tabulka č. 2) a nepřekročil hranici 11 %. Nejvyšší zastoupení dětské složky bylo v roce 2004 v Bádensku-Württembersku a Dolním Sasku (15,8 %). K nejnižšímu poklesu došlo

v městských státech Berlín a Hamburk, kde již v minulosti bylo zastoupení dětské složky nízké a další výrazný pokles již nebyl možný. Extrémní situace se objevila ve východním Německu po sjednocení, kdy nastala změna v demografickém chování. Tato změna měla za následek pokles porodnosti a výrazné snížení podílu dětské složky (postupně na 19 % a později na 10,5 %).

Obr. 6 – Zastoupení věkových skupin ve spolkových zemích Německa, 1961

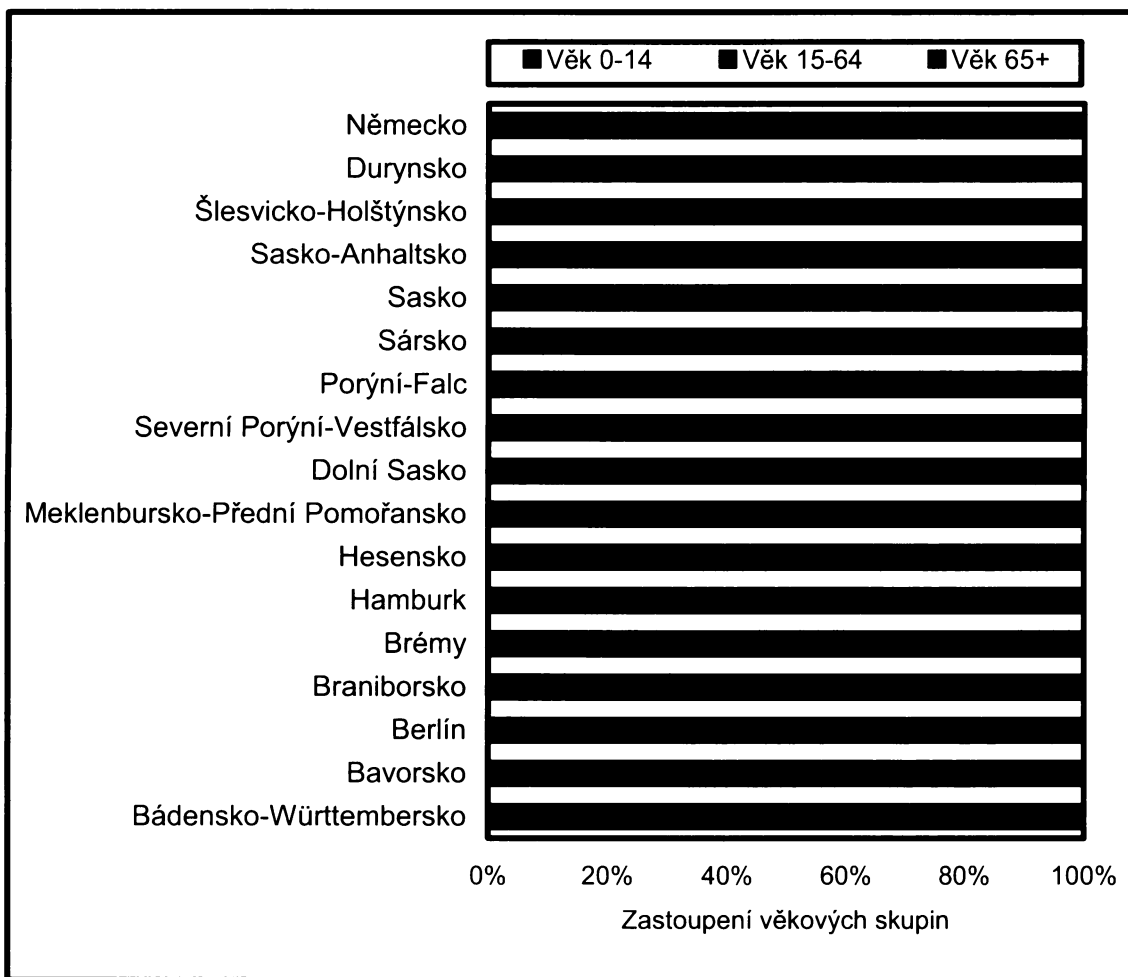
Zdroj: Statistisches Bundesamt

Podíváme-li se na věkovou skupinu 15-64 let, můžeme na základě tabulky č.2 konstatovat, že se zastoupení této skupiny v populaci výrazněji nezměnilo. V západní části byl pohyb mezi roky 1961 až 2004 v rozmezí tří procentních bodů. Ve Východním Německu tato skupina početně vzrostla díky silným ročníkům narozených v letech 1975-1985 (propopulační opatření).

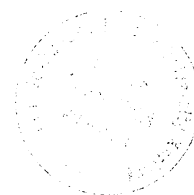
Poproduktivní složka zaznamenala jasný rostoucí trend vývoje. S rostoucí nadějí dožití roste také počet osob starších 64 let (během sledovaných 45 let se naděje dožití zvýšila v průměru o 8 let). V roce 1961 byl mezi východem a západem v zastoupení osob starších 64 let rozdíl sedmi procentních bodů (východ 18 %, západ 10,8 %). Nejmenší podíl poproduktivní složky byl v Sársku (8,6 %) a v Severním Porýní-Vestfálsku (10 %), největší zastoupení starších 64 let v populaci bylo v roce 1961 v Berlíně. V následujících letech dochází postupně k vyrovnávání

mezi východem a západem. V roce 2004 byla poproduktivní složka zastoupena na východě 19,5 % a na západě 18,4 %. Ve všech zemích, s jedinou výjimkou Berlína, došlo k zvětšování zastoupení poproduktivní složky. Dělo se tak na úkor dětské složky populace. Největší nárůst zaznamenalo Sársko, které v roce 1961 mělo nejnižší podíl osob starších 65 let. Do roku 2004 se zde podíl této věkové skupiny zvýšil více než dvakrát. Spolkové země mají v současné době podíly poprodukční složky velmi vyrovnané a vzájemně se příliš neodlišují. Pokud vynecháme Berlín, byl mezi zeměmi s nejvíce a nejméně zastoupenou skupinou osob ve věku 65 a více let rozdíl 3,9 procentního bodu.

Obr. 7 – Zastoupení věkových skupin ve spolkových zemích Německa, 2004

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Tab. 2 – Zastoupení věkových skupin 0-14, 15-64 a 65+ ve spolkových zemích a index vývoje, 1961, 2004

Země	1961			2004			2004/1961*100		
	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+	0-14	15-64	65+
Bádensko-Württembersko	22,6	67,1	10,1	15,8	66,6	17,6	69,7	99,2	174,6
Bavorsko	22,4	66,5	10,9	15,5	66,7	17,9	68,9	100,3	163,3
Berlín	14,6	66,0	19,3	12,2	71,2	16,6	83,1	107,9	85,8
Braniborsko	23,8	58,5	17,7	11,0	70,2	18,8	46,3	120,0	106,2
Brémy	19,5	68,8	11,7	13,3	66,8	19,9	68,1	97,1	169,7
Hamburk	16,2	69,7	14,0	13,1	69,0	17,9	81,0	98,9	127,7
Hesensko	21,1	67,5	11,4	14,8	67,0	18,2	70,3	99,2	159,7
Meklenbursko-Přední Pomořansko	27,5	56,8	15,7	10,9	70,3	18,7	39,8	123,7	119,7
Dolní Sasko	22,6	65,9	11,5	15,8	65,4	18,8	70,1	99,1	163,8
Severní Porýní-Vestfálsko	21,9	68,0	10,0	15,4	65,9	18,7	70,2	96,9	187,2
Porýní-Falc	24,0	65,5	10,5	15,2	65,6	19,1	63,4	100,3	182,1
Sársko	24,8	66,5	8,6	13,7	65,8	20,5	55,2	98,9	238,8
Sasko	22,0	58,7	19,4	10,5	68,0	21,5	47,9	115,9	110,8
Sasko-Anhaltsko	17,9	63,1	19,0	10,5	68,8	20,7	58,4	109,2	108,8
Šlesvicko-Holštýnsko	21,1	65,9	13,0	15,4	65,5	19,1	73,3	99,4	146,2
Durynsko	33,7	51,3	14,9	10,6	69,6	19,8	31,4	135,6	132,7
Západní Německo	22,1	67,1	10,8	15,3	66,2	18,4	69,6	98,6	170,6
Východní Německo	22,7	59,3	18,0	11,0	69,6	19,5	48,4	117,4	107,9

Zdroj: www.destatis.de

Tab. 3- Charakteristiky věkové struktury ve spolkových zemích Německa, 1996 a 2004

Země	1961				2004			
	index stáří	index závislosti		index ekonom. zatížení	index stáří	index závislosti		index ekonom. zatížení
		I.	II.			I.	II.	
Bádensko-Württembersko	44,7	33,7	15,1	48,7	111,4	23,7	26,4	50,2
Bavorsko	48,7	33,7	16,4	50,1	115,5	23,2	26,8	50,1
Berlín	132,2	22,1	29,2	51,4	136,1	17,1	23,3	40,4
Braniborsko	74,4	40,7	30,3	70,9	170,9	15,7	26,8	42,5
Brémy	60,0	28,3	17,0	45,3	149,6	19,9	29,8	49,7
Hamburk	86,4	23,2	20,1	43,3	136,6	19,0	25,9	44,9
Hesensko	54,0	31,3	16,9	48,1	123,0	22,1	27,2	49,3
Meklenbursko-Přední Pomořansko	57,1	48,4	27,6	76,1	171,6	15,5	26,6	42,1
Dolní Sasko	50,9	34,3	17,5	51,7	119,0	24,2	28,7	52,9
Severní Porýní-Vestfálsko	45,7	32,2	14,7	46,9	121,4	23,4	28,4	51,7
Porýní-Falc	43,8	36,6	16,0	52,7	125,7	23,2	29,1	52,3
Sársko	34,7	37,3	12,9	50,2	149,6	20,8	31,2	52,0
Sasko	88,2	37,5	33,0	70,5	204,8	15,4	31,6	47,1
Sasko-Anhaltsko	106,1	28,4	30,1	58,5	197,1	15,3	30,1	45,3
Šlesvicko-Holštýnsko	61,6	32,0	19,7	51,7	124,0	23,5	29,2	52,7
Durynsko	44,2	65,7	29,0	94,7	186,8	15,2	28,4	43,7
Západní Německo	48,9	32,9	16,1	49,0	120,3	23,1	27,8	50,9
Východní Německo	79,3	38,3	30,4	68,6	177,3	15,8	28,0	43,8

Zdroj: Statistisches Bundesamt, vlastní výpočet

Hodnota indexu stáří se v roce 1961 ve srovnání s rokem 2004 pohybovala na poměrně nižší úrovni. Obecně byla hodnota indexu vyšší ve Východním Německu, kde na 100 dětí ve věku do 15 let připadalo téměř 80 seniorů, zatímco v Západním Německu byla tato hodnota zhruba okolo 50 seniorů na 100 dětí. Mezi spolkovými zeměmi jsou patrné značné rozdíly. Nejmladší věková struktura byla zaznamenána v Sársku (34,7), nejstarší naopak v Berlíně (132,2). Ekonomicky nejvíce zatíženo bylo Durynsko, zde připadalo na 100 osob v reprodukčním věku 94 osob v neproduktivním věku (děti a senioři). Naopak nejnižší index ekonomického zatížení byl s hodnotou 43,3 v roce 1961 evidován v Hamburku.

V roce 2004 se s pokračujícím stárnutím obyvatel index stáří zvýšil u obou částí Německa více než dvojnásobně, Východní Německo opět vykazovalo starší populaci ve srovnání s Německem Západním. Více než dvojnásobně početně převyšovala populace osob ve věku 64 let a více nad dětskou složkou v Sasku, vysoké hodnoty indexu stáří vykazovalo také Sasko-Anhaltsko a Durynsko. Naproti tomu relativně mladá věková struktura přetrvávala v Bádensku-Württembersku. Ke stárnutí populace došlo ve všech spolkových zemích, relativně nejnižší byly tyto změny v Berlíně, kde se hodnota indexu stáří změnila jen nepatrně a ačkoliv v roce 1961 patřila ke starším, v současnosti se vyznačuje relativně malou věkovou strukturou. Ve srovnání s rokem 1961 se ekonomické zatížení produktivní populace v Západním Německu příliš nezměnilo, ve Východním Německu se situace z tohoto pohledu zlepšila a v roce 2004 zde na 100 osob v produktivním věku připadalo 44 % osob v neproduktivním věku.

Kapitola 2

Sňatečnost a rozvodovost

2.1 Sňatečnost

Sňatečnost a rozvodovost jsou procesy ovlivňující reprodukci obyvatelstva prostřednictvím formování rodin a jejich rozpadu. Úroveň a vývoj ukazatelů sňatečnosti a rozvodovosti v Německu a jejich regionální diferenciaci vychází z historických a kulturních tradic.

Na obrázku 8 je zaznamenána úhrnná prvosňatečnost žen ve Východním a Západním Německu od roku 1950 do roku 2001. Po období „zlatého věku manželství“, které trvalo do poloviny 60. let 20. století, následuje období druhého demografického přechodu, které se v Západním Německu vyznačovalo poklesem počtu uzavíraných sňatků a klesající intenzitou sňatečnosti. Úroveň úhrnné sňatečnosti se v důsledku změn souvisejících s druhým demografickým přechodem snížila z hodnoty okolo 1,1 v polovině 60. let až na hodnotu 0,6 v roce 1985, tedy zhruba na polovinu. Naproti tomu ve Východním Německu zůstávala vysoká sňatečnost v tomto období zachována, úhrnná sňatečnost se pohybovala okolo hodnot 1,0 až 0,7 a výrazněji klesla teprve v 90. letech minulého století, kdy se hodnota úhrnné sňatečnosti snížila až na hladinu 0,3. Pokles je spojen s již zmiňovanými celkovými změnami hodnotových orientací ve společnosti, se změnou významu instituce rodiny apod. Zatímco v Západním Německu se intenzita sňatečnosti po roce 1990 výrazně neměnila a úhrnná sňatečnost se pohybovala okolo 0,6, ve východní části se po prudkém poklesu počátkem 90. let sňatečnost zvyšovala a přibližovala se úrovni dosažené v západní části.

Obr. 8 - Úhrnná sňatečnost svobodných žen v Německu v letech 1950-2001

Zdroj: Statistisches Bundesamt

V 60. a 70. letech minulého století zůstávalo v Západním Německu jen malé množství žen a mužů trvale svobodných. V roce 1971 zde bylo 93 % žen a 87 % mužů nejméně jednou oddáno. Vyšší počet vdaných žen ve srovnání s muži je způsoben tím, že rozvedení, případně ovdovělí muži si často berou svobodné ženy. Během 80. a 90. let sňatečnost v Západním Německu stagnovala a ve Východním se výrazně propadala. Na západě v roce 1995 již zůstávala třetina mužů a čtvrtina žen trvale svobodných. V roce 2000 tento trend pokračoval beze změn 66 % mužů a 77 % žen uzavřelo alespoň jednou sňatek (stejný podíl jako v roce 1995). V zemích východního Německa se v roce 2000 přiblížili muži i ženy sňatkovému chování západní části země (69 % žen a 57 % mužů uzavřelo alespoň jeden sňatek). Přitom platí, že pravděpodobnost uzavření sňatku s rostoucím věkem klesá. Pokud není uzavřen sňatek do 40 let, je šance, že bude uzavřen po tomto věku nízká. Z těch, kteří zůstali do 40 let svobodní, uzavře sňatek jen 26 % mužů a 27 % žen.

Ve východní i západní části země byla tradičně silná vazba mezi sňatkem a narozením prvního dítěte. V západních zemích bylo narození prvního dítěte hlavním důvodem k uzavření sňatku, postupně ale docházelo k přerušení této vazby, když od roku 1970 do roku 2001 rostl počet dětí narozených mimo manželství a jejich podíl na celkovém počtu narozených se zvýšil z 5,5 % na 19,6 %. Ve Východním Německu byla situace poněkud jiná. Již delší dobu zde bylo běžné, že žena při narození dítěte nebyla vdaná. V 80. letech byl podíl mimomanželsky narozených dětí již přes 30 %. Hlavním důvodem byly výhody pro svobodné matky respektive pro matky samoživitelky vyplývající ze sociální politiky (privilegované přijetí do jeslí, placené volno v zaměstnání při nemoci dítěte a jiné finanční úlevy). Sňatky tak ženy uzavíraly až později, poté co již nemohly čerpat výhody plynoucí z toho, že byly svobodnými matkami.

V roce 2001 dosáhl podíl dětí narozených mimo manželství na východě 54 %. Rozdíl mezi východem a západem byl v tom, že opatření pro ochranu rodiny na západě zapůsobila, kdežto sociální opatření pro podporu sňatečnosti na východě se minula účinkem.

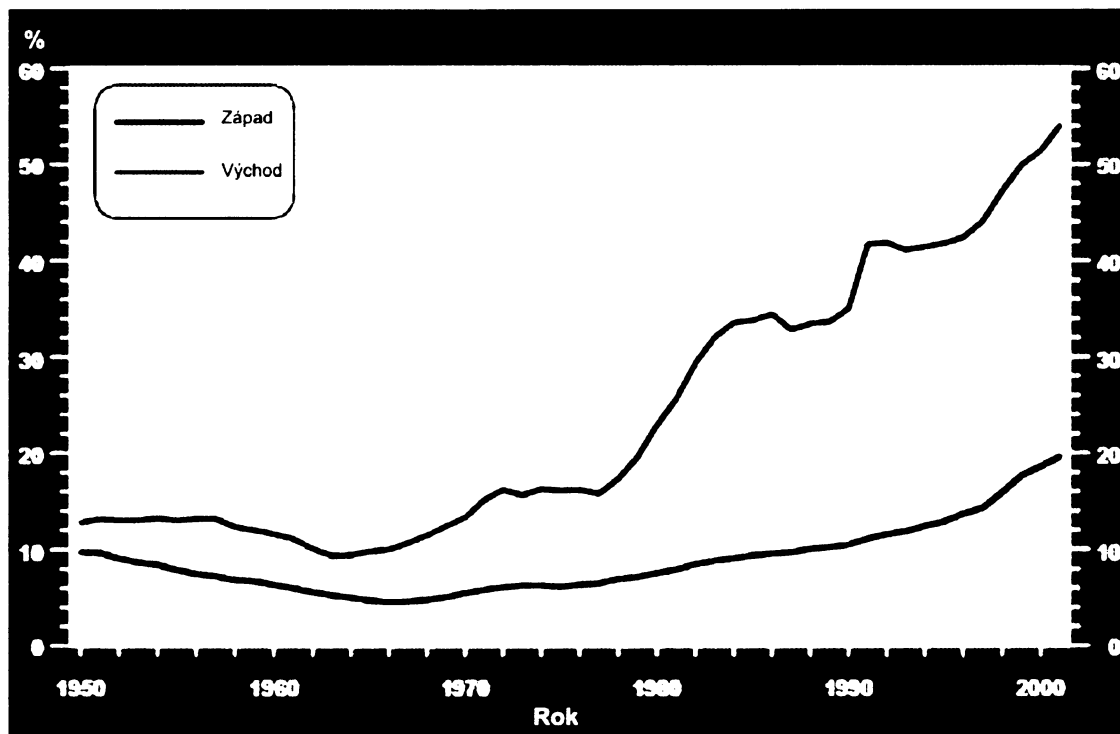
Tab. 4 - Živě narození mimo manželství na 100 živě narozených

Země / rok	1961	1970	1981	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	6,1	5,0	6,6	10,6	15,5	18,7
Bavorsko	8,4	7,1	8,1	11,8	17,9	21,6
Berlín	14,5	7,4	8,9	30,4	40,2	44,4
Braniborsko	10,7	.	.	43,8	51,2	57,3
Brémy	6,5	7,1	12,7	23,0	29,0	31,9
Hamburk	7,6	7,7	14,7	22,1	28,1	30,1
Hesensko	5,5	4,8	7,5	11,5	17,5	20,5
Meklenbursko-Přední Pomořansko	11,2	.	.	45,0	55,8	61,9
Dolní Sasko	4,9	4,4	8,1	13,2	19,8	24,7
Severní Porýní-Vestfálsko	4,4	4,7	6,9	11,2	17,4	21,5
Porýní-Falc	5,0	4,8	6,5	10,6	17,0	20,5
Sársko	4,2	5,6	7,2	12,7	20,6	25,5
Sasko	13,6	.	.	38,0	48,6	55,9
Sasko-Anhaltsko	10,9	.	.	43,4	53,7	59,9
Šlesvicko-Holštýnsko	6,1	5,1	10,0	16,2	25,2	29,4
Durynsko	9,1	.	.	37,4	49,2	56,6
NSR	5,8	4,2	5,7	12,1	18,2	22,0
NDR	11,8	.	.	37,9	48,6	54,7

Poznámky: Data za roky 1970 a 1981 jen za západní Německo a západní Berlín

Zdroj: vlastní výpočty

Obr. 9 - Podíl narozených mimo manželství v Německu v letech 1950-2002 (v %)

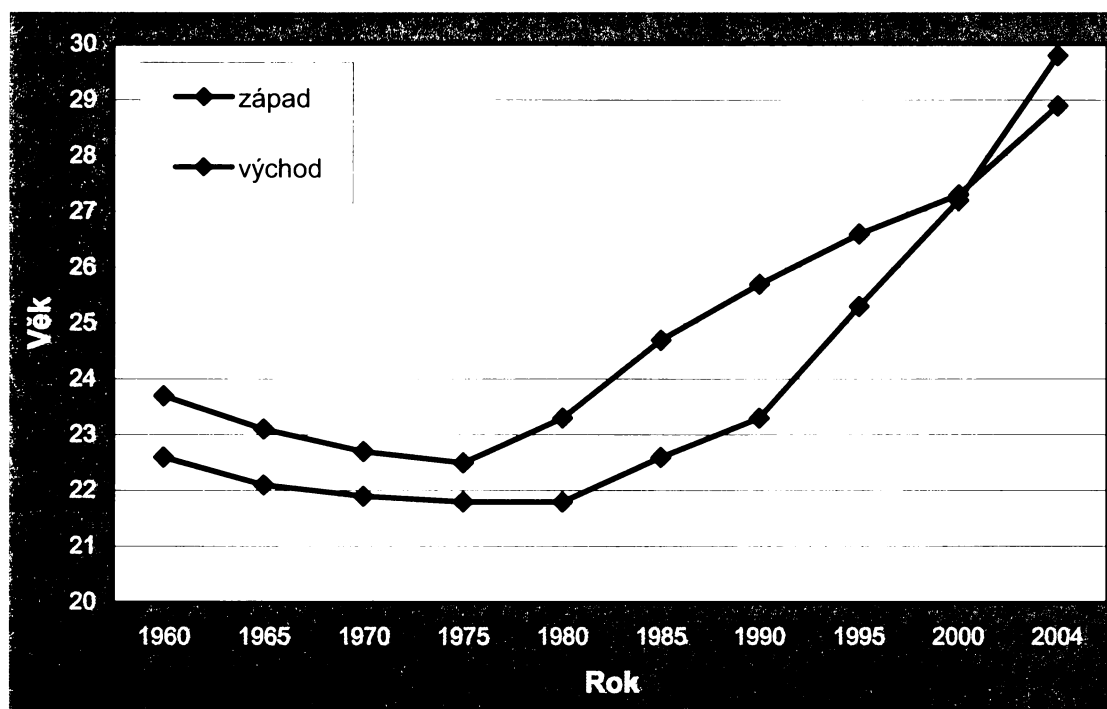
Zdroj: Statistisches Bundesamt

2.1.1 Posouvání sňatků a porodů do vyšších věků

V 60. letech dosahoval průměrný věk matek při narození 1. dítěte 25 let. Tomu odpovídal i poměrně nízký věk nevěst při prvním sňatku, který se v té době pohyboval okolo 24 let. V dalších letech se, až do roku 1975 průměrný věk žen při prvním sňatku i založení rodiny snižoval, od druhé poloviny 70. let začala hodnota průměrného věku při prvním sňatku, zejména v Západním Německu prudce vzrůstat až na dnešních 29 let. Přitom jsou patrné rozdíly mezi západní a východní částí, kdy průměrný věk nevěst, které vstupují do svého prvního manželství, setrval ve Východním Německu déle na nižší úrovni okolo 22 let a poté rostl pomaleji. Prudké zvýšení jeho hodnoty nastalo až po roce 1990, odkdy jeho hodnota vzrostla z 23 let na současných 29 let a mírně převyšuje hodnotu evidovanou v západní části země.

K zakládání rodin dochází v Německu stále ve vyšším věku. Průměrný věk při prvním sňatku a při narození prvního dítěte se nyní blíží k 30. roku života. Ženám v západní části země bylo při prvním sňatku v roce 2001 v průměru 28,4 let a muži již hranici 30 let překročili (31,2). Své první dítě měly v roce 2004 ženy v průměru ve věku 29,6 let. Je zde vidět změna v prokreačním a sňatkovém chování, protože v 70. letech docházelo k zakládání rodin i k prvním porodům přibližně o 5 let dříve.

Obr. 10 - Průměrný věk žen při uzavření prvního sňatku v letech 1960-2004

Zdroj: Europarat, Statistisches Bundesamt

2.2 Rozvodovost

Německo (Východní i Západní) odjakživa patřilo mezi země s vyšší úrovní rozvodovosti. Vývoj rozvodovosti zde byl významně ovlivněn vývojem legislativy, která zapříčinila řadu dramatických změn ve vývoji ukazatelů. Tato legislativa byla v obou částech země odlišná a projevila se i odlišnostmi ve vývoji úrovně rozvodovosti.

Na obrázku 11 je znázorněn ukazatel úhrnné rozvodovosti ve Východním a Západním Německu a jeho vývoj v období 1950-2004. Úroveň rozvodovosti měla stoupající tendenci u obou zemí a do začátku 90. let 20. století byla vyšší ve Východním Německu. Na obrázku jsou patrné dva výrazné propady. První nastal v Západním Německu v roce 1978 a byl spojen se změnou v zákoně týkajícím se manželství a rodinného práva (vydán 1.července 1977). Podle této změny soud nově nezjišťoval viníka a manželství mohlo být rozvedeno pokud došlo k jeho rozpadu (za rozpadlé manželství se považovalo takové, v němž manželé mohli doložit minimálně rok života v odloučení). Hlavním důvodem propadu však bylo určení výchovné péče a placení výživného, kde se viník hledal podle starého zákona, což mělo za následek zdržení v soudních rozhodnutích a způsobilo zmiňovaný pokles rozvodovosti v Západním Německu. Druhý propad rozvodovosti se týkal Východního Německa. Zde byla díky liberálnějším rozvodovým zákonům během 70.-80. let úroveň rozvodovosti vyšší. Změna nastala po roce 1990, kdy na východě přebrali západoněmecké rozvodové zákony. Soudy zabývající se rodinným právem se musely adaptovat na nové zákony, a také bylo potřeba dodržet roční lhůtu odloučeného života manželů. Po zaběhnutí nového systému se rozvodovost na východě zvýšila, ale zůstala nižší než před sjednocením a byla také na nižší úrovni než v západních zemích.

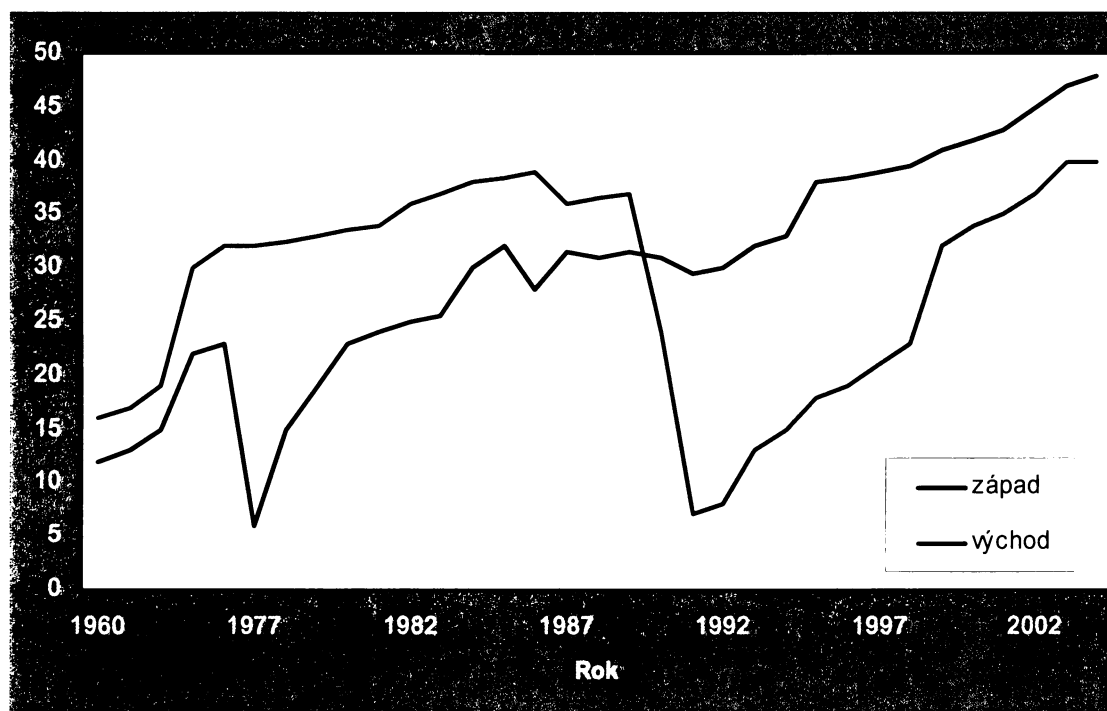
V 60.-70. letech na západě se počet rozvodů postupně zvyšoval z původních 50 tisíc ročně na 108 tisíc v roce 1976. V roce 1978 došlo ke zmiňované změně rozvodového zákona a s ní i k propadu počtu rozvodů o 70 % (32 462 rozvodů v roce 1978). Byl to nejnižší počet, kterého Západní Německo dosáhlo. Během následujících tří let zde byla překročena hranice 100 tisíc rozvodů za rok a jejich počet nadále rostl. Maxima bylo na západě dosaženo v roce 2003 (183 824 rozvodů). Ve Východním Německu vzrostl roční počet rozvodů z 25 tisíc (v roce 1960) na 50 tisíc (v roce 1981) a během 80. let byl tento stav neměnný. Změny po sjednocení Německa znamenaly na východě pokles na 8 tisíc rozvodů za rok. Tento stav vydržel pouhé dva roky. Poté počet rozvodů vzrostl během 6-ti let na hranici okolo 30 tisíc za rok. V roce 2004 bylo na východě rozvedeno 29 875 manželství.

Z hlediska ukazatele intenzity je vývoj obdobný. Od 60. let 20. století pravděpodobnost, že bude manželství ukončeno rozvodem neustále stoupala. V roce 1960 bylo v Západním Německu z původně vzniklých manželství rozvodem ukončeno 12 %, tento podíl postupně narůstal. Se slábnoucí pozicí rodiny se společnost stávala k rozvodům tolerantnější. Od roku 1990 bylo na západě rozvedeno každé třetí dříve vzniklé manželství. A růst stále pokračoval. V roce 2004 se úroveň úhrnné rozvodovosti v západních zemích pohybovala okolo hodnoty 48 % (téměř každé druhé dříve uzavřené manželství končilo rozvodem). Ve východních zemích byla do roku 1990 úhrnná rozvodovost vyšší než na západě. Již v roce 1980 se rozpadala třetina dříve uzavřených manželství (této úrovni rozvodovosti tedy bylo dosaženo o deset let dříve než na západě).

Po snížení úrovně rozvodovosti ve Východním Německu, vyvolané změnou zákonů v roce 1990, se rozvodovost dostala v roce 2000 na hodnoty před změnou. Do roku 2004 se ještě dále zvedla (40 % dříve založených manželství skončilo rozvodem).

Nejvyšší intenzita rozvodovosti v roce 2004 byla zaznamenána u manželství trvajících 3-9 let. Na západě z celkových 48 rozvodem ukončených manželství ze 100 uzavřených bylo téměř 20 manželství ukončeno právě mezi 3.-9. rokem trvání. Na východě byla situace obdobná, v roce 2004 končilo 40 ze 100 dříve uzavřených manželství rozvodem, v tom 17 jich bylo rozvedeno po 3-9 letech trvání.

Obr. 11 – Úhrnná rozvodovost v Německu, 1960-2004 (na 100 výchozích sňatků)

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Tab. 5 – Vybrané ukazatele rozvodovosti, Německo, 1960-2004 ve vybraných letech

		1960	1970	1980	1990	2000	2004
Počet rozvodů	západ	48878	76520	96222	125308	164971	183816
	východ	24540	27407	44794	29478	29437	29875
Hrubá míra rozvodovosti	západ	0,9	1,3	1,6	1,9	2,4	2,7
	východ	1,4	1,6	2,7	2,0	2,1	2,2
Míra rozvodovosti manželství	západ	3,6	5,1	6,1	8,1	10,4	11,8
	východ	.	6,4	10,7	7,8	8,9	9,6
Úhrnná rozvodovost	západ	0,12	0,15	0,23	0,31	0,42	0,48
	východ	0,16	0,19	0,32	0,24	0,34	0,40

Zdroj: Statistisches Bundesamt, www.coe.int

2.2.1 Vývoj rozvodovosti ve spolkových zemích Německa

Za spolkové země máme bohužel k dispozici pouze hrubé míry rozvodovosti, kde rozvody nejsou vztaženy k počtu výchozích sňatků a mají proto omezenou vypovídací schopnost. Nejnižší hrubá míra rozvodovosti v Západním Německu v roce 1961 byla v Sársku (0,39), Porýní-Falci (0,66), Bavorsku (0,74) a Bádensku-Württembersku (0,76). Nízkou rozvodovost v těchto spolkových zemích lze připisovat vysokému podílu věřících osob s Římskokatolickým vyznáním v populaci, u nichž je náboženská tradice v rozporu s ukončením manželství rozvodem. Naopak nejvíce rozvodů připadalo na městské státy Berlín (2,28), Hamburk (1,95) a Brémy (1,35), kde společnost již v této době uznávala jiné hodnoty než např. katolické a „venkovské“ Bavorsko. V roce 2004 se západní země vyrovnaly na přibližně stejnou úroveň okolo 2,7 rozvodů na tisíc obyvatel. Nejnižší hodnoty zůstaly i nadále v Bavorsku (2,4) a Bádensku-Württembersku (2,3), výrazný rozdíl oproti ostatním západoněmeckým zemím patrný v roce 1961 se však podstatně snížil. V zemích Východního Německa byla v 60. letech hrubá míra rozvodovosti oproti západní části přibližně o třetinu vyšší. Nejvíce rozvodů na tisíc obyvatel zde v roce 1961 připadalo na Sasko (2,49). Nejnižší hodnota byla zaznamenána v Meklenbursku-Předním Pomořansku (1,14). V roce 2004 se i země na východě vzácně vyrovnaly a počet rozvodů na tisíc obyvatel se zde pohyboval v rozpětí 2,1-2,4.

Tab. 6 – Celkový počet rozvodů a hrubá míra rozvodovosti ve spolkových zemích Německa, 1961, 2004

Země / rok	Počet rozvodů		HMRo	
	1961	2004	1961	2004
Bádensko-Württembersko	5875	25166	0,76	2,3
Bavorsko	7060	29824	0,74	2,4
Berlín	7409	10260	2,28	3,0
Braniborsko	3902	5777	1,50	2,2
Brémy	956	1957	1,35	3,0
Hamburk	3574	4898	1,95	2,8
Hesensko	4283	16635	0,89	2,7
Meklenbursko-Přední Pomořansko	2388	3943	1,14	2,3
Dolní Sasko	4666	21932	0,70	2,7
Severní Porýní-Vestfálsko	13721	51199	0,86	2,8
Porýní-Falc	2263	11309	0,66	2,8
Sársko	420	2792	0,39	2,6
Sasko	8292	8853	2,49	2,1
Sasko-Anhaltsko	5077	5874	1,53	2,4
Šlesvicko-Holštýnsko	2017	8186	0,87	2,9
Durynsko	3473	5457	1,38	2,3
minimum			2,49	3,0
maximum			0,39	2,1

Zdroj: Statistisches Bundesamt, vlastní výpočet

Kapitola 3

Porodnost

První změny ve sňatečnosti a porodnosti lze v Německu sledovat od jeho prvního sjednocení v roce 1871. V následujících letech v nich došlo k významným změnám, jejichž důvodem byl jednak celkový společenský vývoj, jednak důsledky obou válečných konfliktů, kterých se Německo ve 20. století velmi aktivně účastnilo. Důsledky obou válek byly velmi podobné – v jejich průběhu vždy významně klesl počet sňatků a počet narozených dětí. Naproti tomu vlivy společenského vývoje byly složitější, neboť se v nich odrážel velmi složitý vývoj nejen sociální, ale i ekonomický. Hlavní rysy byly přitom obdobné jako v ostatních evropských zemích – Německo se v zásadě neodlišovalo, pokud jde o populační vývoj, od sousedních evropských zemí.

V populačním vývoji Evropy a Německa od poloviny 19. století lze vysledovat období výrazných demografických změn. Jedná se o období demografické revoluce, během které se úroveň porodnosti snížila z hodnot vyšších než 40 ‰ hrubé míry porodnosti (tzv. přirozená nebo také neregulovaná úroveň plodnosti) na hodnoty kolem 20 ‰.

Příčin těchto změn v reprodukčním chování obyvatel bylo několik. S globální revolucí moderní doby, přechodem od společnosti tradiční ke společnosti moderní a s rostoucí industrializací a urbanizací se skokově zvýšil počet městského obyvatelstva. Zároveň došlo ke značným změnám nejen ve způsobu života, ale i myšlení jedinců. Individualizací a racionalizací jednání se oslabuje význam instituce rodiny. Děti již nejsou chápány jako pracovní síla a opora pro rodiče ve stáří, jak tomu bylo u tradiční společnosti, rodina s méně dětmi plní v nových podmínkách svou funkci lépe. Reprodukční chování začíná být uvědoměle ovlivňováno. Nejprve se tyto změny šíří mezi městskými vzdělanějšími vrstvami, postupně jsou přejímány i ostatními vrstvami obyvatel.

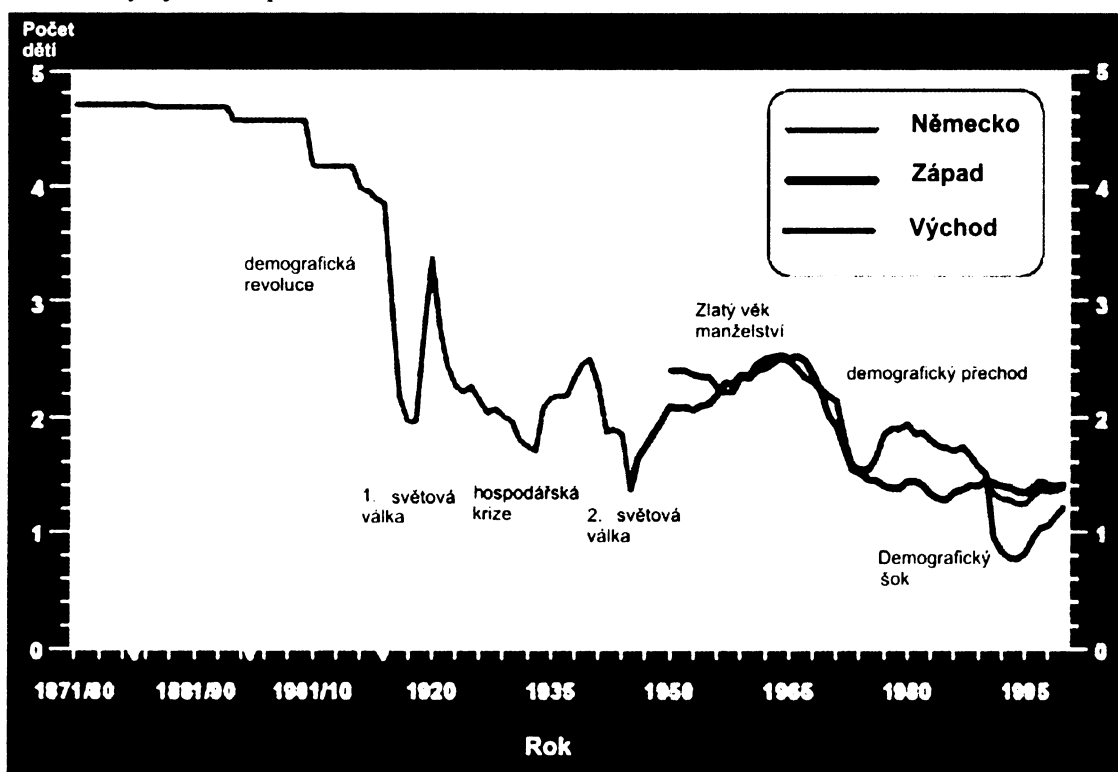
V Německu začal pokles plodnosti koncem 19. století a skončil na počátku 30. let 20. století, když byl prohlouben Velkou hospodářskou krizí. Pokles plodnosti nezastavila ani první světová válka, respektive poválečná natalitní vlna, neboť na počátku 20. let 20. století se úroveň plodnosti zdaleka nevrátila na hladinu z let před rokem 1914, zároveň poválečný rozvrat zřejmě přispěl spíše k dalšímu poklesu počtu narozených dětí.

V dalších letech byl vývoj významně ovlivněn politickými událostmi: nejprve propopulačními opatřeními NSDAP a rozmachem německého hospodářství vyzbrojujícího budovanou armádu, takže počínaje rokem 1934 až do vypuknutí druhé světové války se úroveň

plodnosti mírně zvýšila. Závěr války, kterou Německo prohrálo, v důsledku čehož bylo politicky i ekonomicky ochromeno, byl provázen opět poklesem úrovně plodnosti. Po stabilizaci poměrů se úroveň plodnosti opět zvýšila.

Po 2. světové válce se výrazně projevil ve zvýšeném počtu narozených dětí předchozí odkládání porodů během válečných let spolu s euforií ve společnosti spojenou se (západo)německým ekonomickým zázrakem a vysokou sňatečností („zlatý věk manželství“). Vysoký počet narozených dětí byl ale charakteristický i pro východní část Německa. Toto období trvalo až do poloviny 60. let 20. století.

Obr. 12 - Vývoj úhrnné plodnosti v Německu od roku 1871 do roku 2002

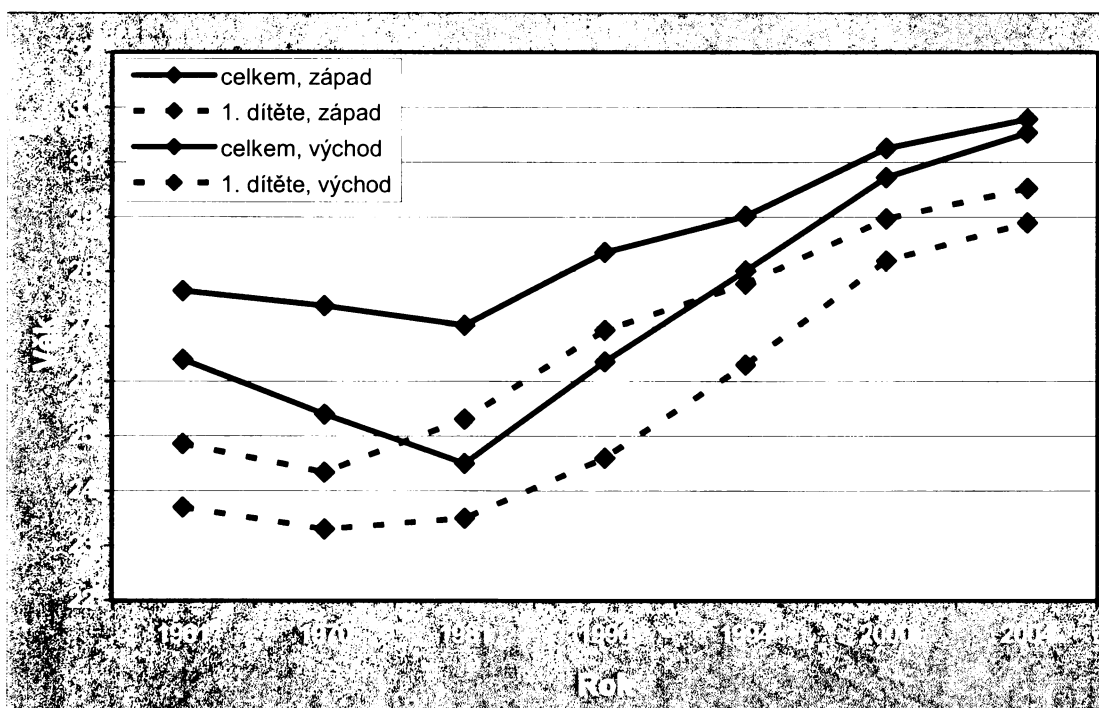
Zdroj: Statistische Bundesamt, BiB

Po roce 1965 došlo k významné změně v populačním vývoji, když se začala rychle snižovat jak úroveň sňatečnosti tak i porodnosti. Pokles byl poměrně rychlý, zajímavé je, že až do počátku 70. let probíhal v západní i ve východní části Německa velmi podobně. V roce 1972 byly totiž ve Východním Německu legalizovány interrupce, což vedlo k poklesu porodnosti a tudíž vlastně k vývoji paralelnímu se západním Německem. Teprve cílená propopulační opatření východoněmecké vlády úroveň porodnosti ve Východním Německu mírně zvýšila.

V západní části Německa započal v roce 1965 významný pokles, který v té době probíhal i v ostatních vyspělých západních evropských zemích a který je označován jako 2. demografický přechod. Během tohoto přechodu došlo k výraznému poklesu plodnosti až pod hranici prosté reprodukce, se změnou postavení žen ve společnosti a jejich zvyšující se ekonomickou aktivitou dochází i k růstu průměrného věku matek. S dalším oslabením instituce rodiny se zvyšuje i podíl narozených mimo manželství. Průměrný věk matky při narození dítěte a prvního dítěte byl

vždy vyšší v Západním Německu než ve Východním. Vývoj u průměrného věku matky při narození prvního dítěte byl u obou zemí podobný. Mezi lety 1960-1970 se snížil, v roce 1970 byl nejnižší (24,3 let na západě a 23,3 let na východě). Od 70. let začalo zvyšování věku matky při narození prvního dítěte. V Západním Německu výrazně, ve Východním se díky propopulačním opatřením zvyšoval jen nepatrně. Výrazněji začal růst až po sjednocení Německa po roce 1990. Zatím k největšímu přiblížení mezi východem a západem došlo v roce 2004, kdy rozdíl činil 0,6 roku. Do budoucna se dá předpokládat úplné vyrovnání. Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v roce 2004 činil na západě 29,5 roku a na východě 28,9 roku. Vývoj průměrného věku matky při porodu měl paralelní průběh na východě i západě, jen s tím rozdílem, že na východě byl vždy přibližně o dva roky nižší. V období 1980-1990 byl dokonce nižší než průměrný věk matky při narození prvního dítěte na západě. V průběhu 90. let, při přebírání západního chování, došlo ke sblížení průměrných věků matky při narození dítěte mezi východem a západem na rozdíl 0,3 roku (30,5 východ a 30,8 západ; viz obrázek 13).

Obr. 13 - Průměrný věk matky při narození dítěte a při narození prvního dítěte v Německu v letech 1961-2004

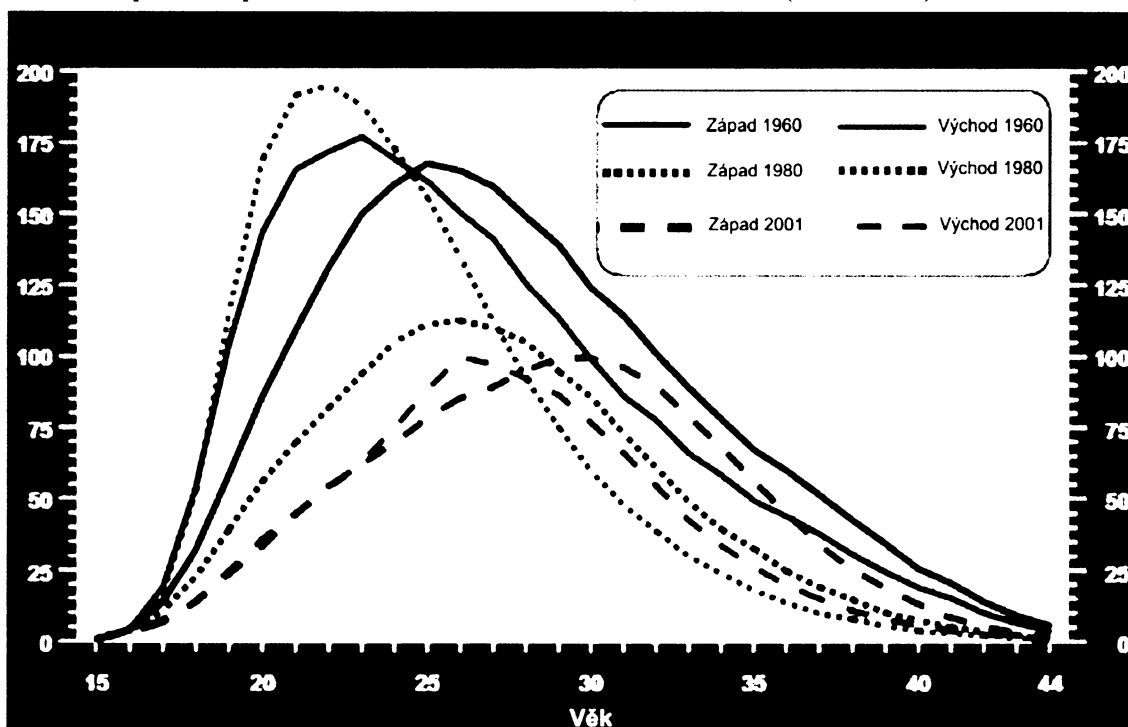
Zdroj: www.destatis.de

Období poklesu plodnosti spojovaného s druhým demografickým přechodem skončilo v západním Německu v polovině 70. let 20. století. Od této doby se úroveň porodnosti drží na nízké úrovni a až do současnosti kolísá okolo hodnoty 1,4 narozeného dítěte na jednu ženu. V této době jsou již k dispozici i data za jednotlivé spolkové země. Protože data jsou od roku 1960, je možné srovnání i vývoje v jednotlivých spolkových zemích, které se od sebe lišily jak výchozí hladinou, tak i tempem poklesu.

Nejvyšší hodnoty plodnosti byly zpravidla zaznamenány v Dolním Sasku a Bavorsku, naopak nejnižší úroveň byla v městských státech Berlíně, Hamburku a Brémách. Důvodů nižší plodnosti je několik. Rodiče se snaží sloučit dohromady hodnotu, kterou pro ně děti mají, s cenou, kterou vynakládají na jejich výchovu, s úspěchem ve svém povolání a se seberealizací. Děti znamenají předně vysoké náklady, které rodiče nemohou použít jinak. Mít děti automaticky znamená snížení příjmu pro běžné rodinné potřeby. Na základě těchto potenciálních omezení část žen raději volí pro sebe výhodnější řešení, kterým je vlastní kariéra a seberealizace v povolání, než narození dítěte, respektive dalších dětí. V důsledku této volby se úroveň plodnosti snížila v západní části Německa na počátku 80. let na hodnoty 1,3-1,4 narozeného dítěte v průměru na jednu ženu.

Podobný pokles úhrnné plodnosti začal po roce 1965 i ve Východním Německu. Avšak na počátku 70. let došlo v této části Německa k několika důležitým legislativním změnám, které ve svém výsledku podpořily reprodukční chování východoněmecké populace. V důsledku pronatalitních opatření rodinné politiky došlo k rychlému nárůstu úrovně plodnosti ve východním Německu v letech 1975-1980 až na úroveň 2 dětí na 1 ženu. Jejich účinnost se však poměrně rychle vyčerpala a po roce 1980 začala i zde plodnosti opět klesat až k hodnotě 1,4 na přelomu 90.let.

Obr. 14 - Specifická plodnost v Německu v letech 1960, 1980 a 2001 (na 1000 žen)

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Obr. 14 prezentuje úroveň specifické plodnosti žen podle věku ve třech obdobích – tj. v letech 1960, kdy byla zachycena poslední fáze „zlatého věku manželství“, v roce 1980 kdy byly rozdíly mezi reprodukčním chováním v obou částech Německa největší, a v roce 2001, kdy se země opět sblíží. Průměrný věk matek při porodu byl nejnižší v 60. letech a v této době byl na

východě i západě velmi podobný, na východě mírně nižší. S průběhem druhého demografického přechodu se v západním Německu postupně přesouvá nejvyšší plodnost do vyšších věků, zároveň se celková úroveň plodnosti výrazně snižuje ve všech věkových kategoriích. Naproti tomu ve východním Německu, kde druhý demografický přechod proběhl až později, byla i koncem 80. let celková plodnost vysoká zejména v nižších věkových kategoriích.

Příčiny těchto rozdílů lze hledat v rozdílných konceptech rodinné politiky. Na západě je kladen důraz nejprve na vzdělání jednotlivce, potom jeho zapojení se do pracovního procesu a teprve ve třetí fázi života se očekává zahájení rodinného života, kde se předpokládala celodenní péče matky o dítě/děti. Ve východním Německu byl koncept jiný. Byla zde síť zařízení pro péči o malé děti (jesle a školky), takže i matky malých dětí mohly být zaměstnány. Díky tomuto modelu bylo možné zakládání rodin v nižším věku. Po sloučení Německa se ve východní části postupně model založení rodiny v nižším věku opustil. Specifická plodnost podle věku byla v roce 2004, který reprezentuje toto období, již ve věkové skupině 15-25 let na východě i západě téměř shodná, celkově se ale stále na východě rodí děti v průměru dříve, nejvíce se jich narodí ženám ve věku 26 let, na západě je věk nejvyšší plodnosti žen vyšší, a to 30 let.

3.1 Propad porodnosti v zemích bývalého Východního Německa mezi roky 1991-1994

Mezi lety 1991 až 1994 se v bývalé NDR porodnost a plodnost výrazně snížila. Příčinou bylo sloučení Německa a následující nejistoty související se společenskou, hospodářskou a politickou transformací systému. Úhrnná plodnost zde poklesla od roku 1990 do roku 1994 z 1,52 na 0,77, přičemž takto nízká hodnota nebyla nikdy zaznamenána a hovoří se o tzv. demografickém šoku. Od roku 1995 začal počet narozených opět pozvolna růst. Mladší ročníky narozené v období realizace pronatalitních opatření v polovině 70. let již mezitím dospěly do věku největší plodnosti, začínají přebírat chování lidí pocházejících ze západních zemí Německa a postupně se mu přibližují. Úhrnná plodnost v roce 2000 v západních zemích již dosahovala 1,41 a ve východních 1,21.

3.2 Vývoj plodnosti v jednotlivých spolkových zemích

Po skončení druhé světové války byla úroveň plodnosti v obou částech Německa zřejmě zhruba stejná. Lze předpokládat, že i bezprostředně po vyhlášení dvou samostatných německých států byla úroveň plodnosti velmi podobná. Za dnešní východní spolkové země nejsou pro období až do roku 1990 jiné údaje než absolutní počty narozených dětí.

V roce 1961 byla úhrnná plodnost v západních spolkových zemích mnohem vyšší než celoněmecký průměr a činila 2,73 narozených dětí připadajících v průměru na jednu ženu, zatímco na východě to bylo 2,35 narozených dětí. Hodnoty byly nižší hlavně v městských státech – v Západním Berlíně a v Hamburku, které již v tomto období měly úhrnnou plodnost pod 2 a také v Brémách, kde byla úhrnná plodnost mírně vyšší než 2. Nejvyšší úhrnná plodnost byla v roce 1961 zaznamenána v Porýní-Falci a Sársku (2,61, respektive 2,57).

Tab. 7 - Počty živě narozených dětí v jednotlivých spolkových zemích ve vybraných letech

Země	1961	1970	1981	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	152 487	128 212	100 673	113 398	106 182	96 655
Bavorsko	180 000	143 656	117 063	127 828	120 765	111 164
Berlín	38 779	34 809	36 481	28 503	29 695	29 446
Braniborsko	49 590	38 053	41 313	12 443	18 444	18 148
Brémy	11 774	8 917	5 966	6 288	6 070	5 442
Hamburk	25 453	18 390	13 494	16 201	16 159	16 103
Hesensko	82 592	69 455	54 132	60 565	58 817	54 332
Meklenbursko-Přední Pomořansko	44 605	31 571	25 388	8 934	13 319	13 045
Dolní Sasko	122 620	102 706	72 022	81 520	79 436	70 371
Severní Porýní - Vestfálsko	286 022	222 016	169 704	186 079	175 144	158 054
Porýní-Falc	66 744	48 706	37 402	40 539	37 826	33 421
Sársko	21 534	13 375	10 496	10 028	8 783	7 660
Sasko	81 912	71 651	70 221	22 734	33 139	33 044
Sasko-Anhaltsko	56 674	46 249	43 435	14 280	18 723	17 337
Šlesvicko-Holštýnsko	40 258	35 171	24 650	27 542	26 920	24 090
Durynsko	44 628	37 293	37 249	12 721	17 577	17 310
Německo	1 305 672	1 050 230	859 689	769 603	766 999	705 622

Zdroj: Statistisches Bundesamt

V dalších letech je patrný výrazný pokles úhrnné plodnosti. Na západě začíná během 70. let druhý demografický přechod a ve východních zemích se mění interrupční zákonodárství. V roce 1970 mělo na západě ještě 5 zemí ze 6 úhrnnou plodnost větší než 2. Nejnižší hodnoty byly zaznamenány opět v městských státech, ale propad u Berlína byl nejnižší, protože úhrnná plodnost byla již na tak nízké úrovni, že neměla kam dál klesat. Největší propad proti roku 1960 postihl Sársko, kde úhrnná plodnost poklesla o 30 %. Ve východních zemích byla díky sociální politice úhrnná plodnost od 70. až do 90. let proti západu vyšší v průměru o 0,35.

Ve východních spolkových zemích propad na absolutní dno nastal v roce 1994. Hodnoty úhrnné plodnosti se dostaly pod 0,80, nejnižší hodnota byla zaznamenána v Meklenbursku-Předním Pomořansku, kde činila pouhých 0,75. Během následujících šesti let se společenské i populační klima východních zemí začalo pozvolna měnit a vyvazovat z trendů, které nastaly při transformaci na novou společnost a úroveň plodnosti se zde zvýšila a přiblížila úrovni v západních zemích.

Do nového tisíciletí vstoupily západní země s průměrnou úhrnnou plodností 1,38. Na východě byla úroveň nižší (1,22), ale proti stavu z poloviny 90. let, to byl výrazný nárůst. Svou úroveň úhrnné plodnosti se východní země dotáhly na nejslabší články západu, kterými byly dlouhodobě městské státy Berlín a Hamburk.

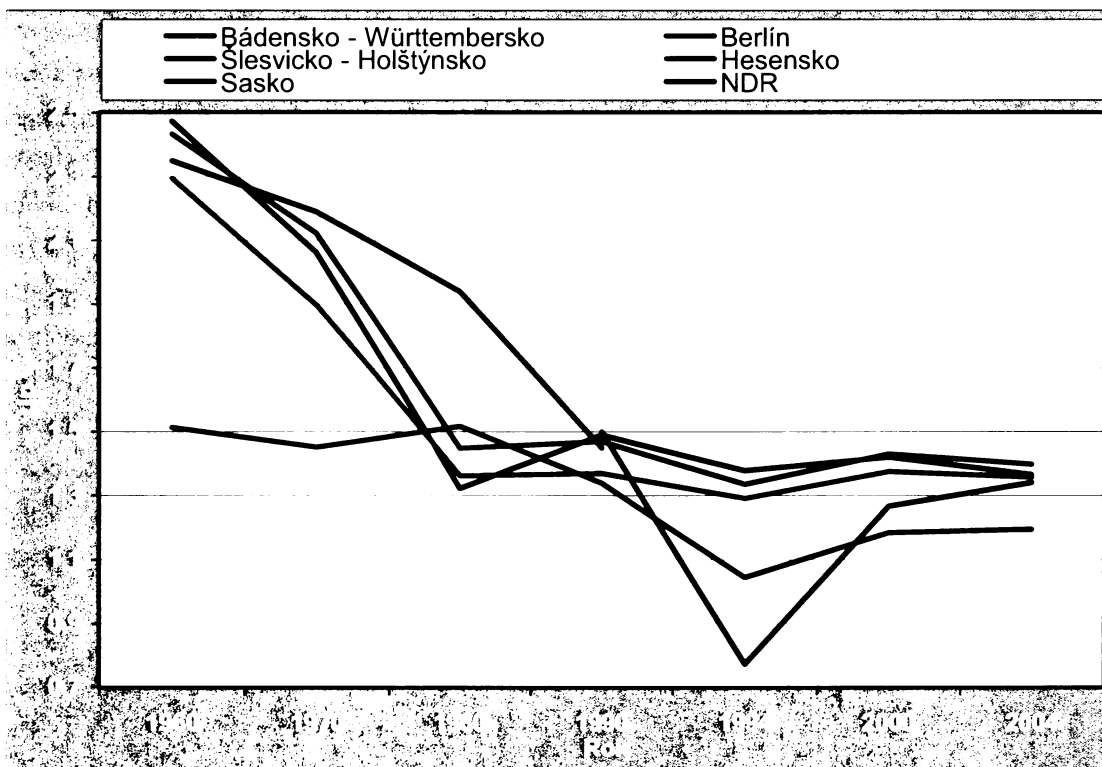
V roce 2004 nebylo v žádné spolkové zemi dosaženo úhrnné plodnosti 2,1, zajišťující početní obnovu populace. Hodnoty byly všude nižší, což znamená do budoucna zmenšování početní velikosti jejich populací, alespoň přirozenou měnou. Zemí s nejvyšší úhrnnou plodností bylo Dolní Sasko s hodnotou 1,43 narozeného dítěte připadajícího v průměru na jednu ženu, následované Šlesvickem-Holštýnskem (1,40) a Severním Porýním-Vestfálskem (1,39). Nad celorepublikovým průměrem (1,36) se nacházelo sedm spolkových zemí, přičemž všechny

náležely do Západního Německa. Nejnižší úhrnná plodnost byla v městských státech Berlíně (1,20) a Hamburku (1,21). Z východoněmeckých zemí byla nejvyšší úhrnná plodnost v roce 2004 v Meklenbursku-Předním Pomořansku a Sasku shodně 1,34, byla tedy jen nepatrně pod celorepublikovým průměrem.

Pokud se podíváme na rozpětí mezi maximální a minimální hodnotou úhrnné plodnosti v letech 1961-2004 v souboru spolkových zemí, tyto hodnoty se postupně snižovaly. V roce 1960 rozdíl činil 1,10, a pokud bychom vynechali Berlín s nejvíce extrémní hodnotou, dostali bychom hodnotu rozdílu 0,80. V dalších letech bylo toto rozpětí 0,51 (rok 1970 bez Berlína), 0,36 (rok 1990 již s rozlišením i za jednotlivé východní spolkové země) a 0,23 (rok 2004). Z tohoto konvergentního vývoje je patrné, že se spolkové země vzájemně přibližují a trend ve vývoji plodnosti je shodný.

Na obrázku 15 a v tabulce 8 je zachycen vývoj úhrnné plodnosti ve vybraných spolkových zemích. Kvůli přehlednosti grafu není vyneseno všech 16 zemí, ale jen 5 typických, které charakterizují hlavní trendy vývoje. Údaje za Bádensko-Württembersko znázorňují vývoj také v Bavorsku, země Šlesvicko-Holštýnsko reprezentuje vývoj rovněž v Dolním Sasku, Brémách a Hamburku. Vývoj v Hesensku je obdobný jako v Severním Porýní-Vestfálsku, Sársku a Porýní-Falci. Východní Německo je do roku 1990 zastoupeno údajem za celou zemi a od roku 1990 Saskem (tomu je blízký vývoj v ostatních zemích, které leží na území východního Německa jedná se o Sasko-Anhaltsko, Meklenbursko-Přední Pomořansko a Durynsko).

Obr. 15 - Úhrnná plodnost ve vybraných spolkových zemích v letech 1960-2004

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Tab. 8 - Úhrnná plodnost ve spolkových zemích ve vybraných letech

Země	1960	1970	1980	1990	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	2,47	2,06	1,32	1,49	1,38	1,42	1,37
Bavorsko	2,46	2,01	1,48	1,49	1,35	1,41	1,37
Berlín	1,51	1,45	1,52	1,34	1,05	1,19	1,20
Braniborsko	.	.	.	1,53	0,76	1,21	1,28
Brémy	2,06	1,77	1,25	1,32	1,25	1,36	1,24
Hamburk	1,81	1,48	1,23	1,28	1,19	1,22	1,21
Hesensko	2,30	1,90	1,36	1,37	1,29	1,38	1,36
Meklenbursko-Přední Pomofansko	.	.	.	1,64	0,75	1,28	1,34
Dolní Sasko	2,51	2,28	1,50	1,46	1,38	1,51	1,43
Severní Porýní-Vestfálsko	2,34	1,96	1,43	1,46	1,37	1,44	1,39
Porýní-Falc	2,61	2,13	1,49	1,48	1,37	1,44	1,36
Sársko	2,57	1,82	1,36	1,33	1,26	1,30	1,24
Sasko	.	.	.	1,50	0,77	1,27	1,34
Sasko-Anhaltsko	.	.	.	1,53	0,79	1,23	1,26
Šlesvicko-Holštýnsko	2,43	2,12	1,45	1,47	1,34	1,43	1,40
Durynsko	.	.	.	1,50	0,77	1,21	1,29
NSR	2,37	2,02	1,45	1,45	1,24	1,38	1,36
NDR	2,35	2,19	1,94	1,50	0,79	1,22	1,29

Zdroj: Statistisches Bundesamt

3.3 Bezdětnost žen

Při pozorování reprodukčního chování žen po druhém demografickém přechodu nabývá na významu trend bezdětnosti. Vývoj počtu dětí narozených jedné ženě podle generací (v západním Německu) je možno vidět v tabulce číslo 9. Ženy narozené v letech 1935-1967 jsou zde dány do skupin podle počtu narozených dětí. U všech ročníků je vidět postupný nárůst podílu bezdětných žen. Více než polovina žen z generace 1935 měla 3 nebo více dětí, bezdětnost je u tohoto ročníku zatím zanedbatelná. Tyto ženy se do plodného věku dostaly během období „zlatého věku manželství“, kdy byla společnost nakloněna velkým rodinám a bezdětnost byla vnímána spíše negativně. Od dalších ročníků podíl bezdětných žen postupně roste až na 28,6 % u generace 1967. Tato situace není úplně novým jevem, již ženy narozené v letech 1901/05 byly z 19 % bezdětné. Tehdy to bylo zapříčiněno meziválečnou hospodářskou a společenskou krizí. Naopak u žen, narozených v letech 1930-1949 převažovaly ty s více dětmi. V následujících generacích žen se souběžně snižuje podíl žen s více dětmi a roste podíl bezdětných žen. Dominují ženy s jedním a se dvěma dětmi.

Tab. 9 – Ženy podle počtu narozených dětí v Západním Německu, ročníky narození 1935-1967, v %

Rok narození	Počet dětí			
	0	1	2	3 a více
1935	6,7	23,2	11,5	58,6
1940	10,5	23,7	24,4	41,5
1945	13,0	26,9	29,6	30,5
1950	14,8	27,4	31,6	26,3
1955	19,2	24,4	31,8	24,6
1960	21,3	22,1	32,5	24,1
1965	26,5	20,2	31,8	21,7
1966	27,6	19,9	31,4	21,1
1967	28,6	19,5	31,3	20,6

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Při výzkumu provedeném v roce 2006 u mladých žen do 20 let věku bylo zjištěno, že tyto ženy nejsou pevně rozhodnuty zůstat bezdětné (Klein, 2006). Hlavním důvodem bezdětnosti je pravděpodobně odkládání narození prvního dítěte do pozdějšího věku kvůli profesní kariéře tak dlouho, až se dítě k tomuto životnímu stylu nehodí nebo kvůli věku není možné ho mít. Bezdětnost byl nejdříve západoněmecký fenomén. Na východě se u žen narozených před rokem 1960 bezdětnost držela přibližně na 5 %. Ženy narozené na východě po roce 1960 a ženy mladší však již začínají přebírat západoněmecký vzor chování. To vysvětluje narůstající bezdětnost během 90. let na východě, kdy u žen narozených v roce 1965 zůstalo 20 % bezdětných. Je to sice stále méně než na západě, ale obě části země se tak postupně sblíží. Hlavní sociální skupinou, která zůstává bezdětná, jsou ženy s vysokoškolským vzděláním a vysokou kvalifikací.

Kapitola 4

Úmrtnost, naděje dožití a příčiny smrti

Úmrtnost je jedním z klíčových demografických procesů. Při doplnění o nemocnost se stává významným ukazatelem vypovídajícím o zdravotním stavu populace. Vývoj úmrtnosti je ovlivňován řadou různých faktorů. Mezi tři nejvýznamnější patří genetické, ekologické a socio-ekonomické. Vývoj ovlivnila demografická revoluce, která souvisela s hospodářskými a sociálními změnami. Snižovaly se výkyvy v úrovni ukazatelů a začalo uvědomělé ovlivňování demografických procesů. Pro sledování vývoje úmrtnosti má vypovídající hodnotu ukazatel naděje dožití. Jeho hodnota se na začátku demografické revoluce pohybovala na území Německa okolo 38 let. Za posledních 130 let můžeme v Německu pozorovat kontinuální pokles úrovně úmrtnosti, který znamenal růst naděje dožití až do současnosti na dvojnásobné hodnoty. Na tento vývoj měly hlavní vliv následující faktory: zlepšení kvality lékařské péče, dodržování hygieny, stravovací návyky, kvalita bydlení a zlepšení pracovního prostředí.

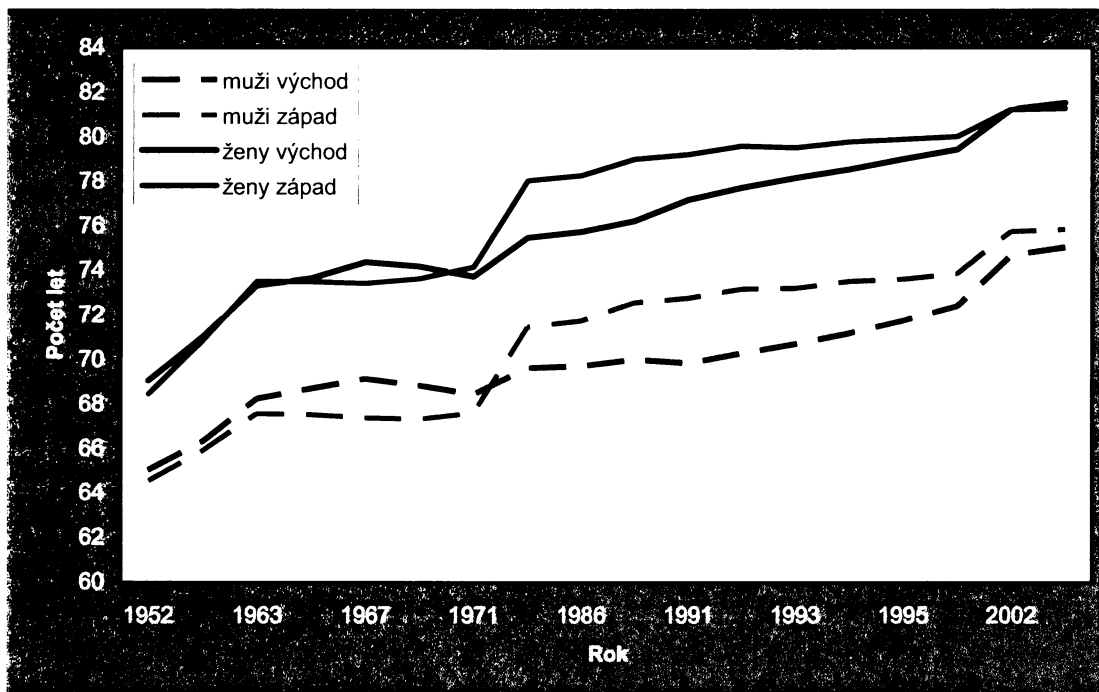
Demografická skladba a chování obyvatelstva bylo v předválečných regionech (pozdější Východní a Západní Německo) Německa do roku 1945 téměř identické. Po rozdělení Německa následovalo 45 let odlišného vývoje v různých politických a socio-ekonomických podmínkách, které způsobily zcela odlišný demografický vývoj. Po znovusjednocení přebralo východní Německo západní sociální a ekonomický systém, což mělo za následek velmi rychlé změny ve všech demografických procesech.

4.1 Vývoj naděje dožití

V 50. letech 20. století se úroveň úmrtnosti obou pohlaví ve Východním i Západním Německu snižovala, střední délka života vzrostla mezi roky 1950-1960 na západě u mužů z 64,7 let na 66,6 let a u žen z 68,7 let na 71,8 let (na východě byl vývoj obdobný). V období 60. let její hodnota stagnovala na úrovni okolo 74 let u žen a 67 let u mužů. Dále je zřetelně vidět rozdíl ve střední délce života mezi pohlavími ve prospěch žen. Celkově stoupla naděje dožití narozených na západě od roku 1952 do roku 2003 o 11,3 let u mužů (z 64,56 na 75,86) a o 12,82 roku u žen (z 68,48 na 81,30). Na východě se naděje dožití u mužů zvedla v tomto období o 10 let (z 65 na 75) a u žen o 12,5 roku (z 69 na 81,5). Rozdíl mezi muži a ženami je po celé sledované období konstantní a na východě je vyšší (na západě to je 5,8 a na východě 7,3).

Deset let po sjednocení se hodnoty ukazatele u mužů a žen na východě silně přiblížily těm západním a činily 73,5 let u mužů (o 1,6 méně než na západě) a 80,4 let u žen (o 0,5 méně než na západě) (viz obr. 16).

Obr. 16 – Naděje dožití při narození v letech 1952-2003 v Německu

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Při popisu rozdílností vývoje naděje dožití mezi východem a západem lze období od roku 1950 do roku 2003 rozdělit do pěti vývojových fází. Průběh jednotlivých fází je možné sledovat na obrázcích 16 a 17.

První fáze trvala od roku 1950 přibližně do roku 1960. Byla charakterizována kolísáním úmrtnosti. Avšak mezi muži a ženami žijícími na východě nebo na západě nebyl v úmrtnostních poměrech zaznamenán výraznější rozdíl. Vyskytly se však několikeré výkyvy způsobené několika vlnami chřipky, které napadly oba regiony v různých letech. Naděje dožití v tomto období vzrostla u obou pohlaví poměrně výrazně. Na západě o 2,7 roku a na východě o 2,1 roku. Tento vzestup byl především důsledkem poklesu úrovně úmrtnosti kojenců.

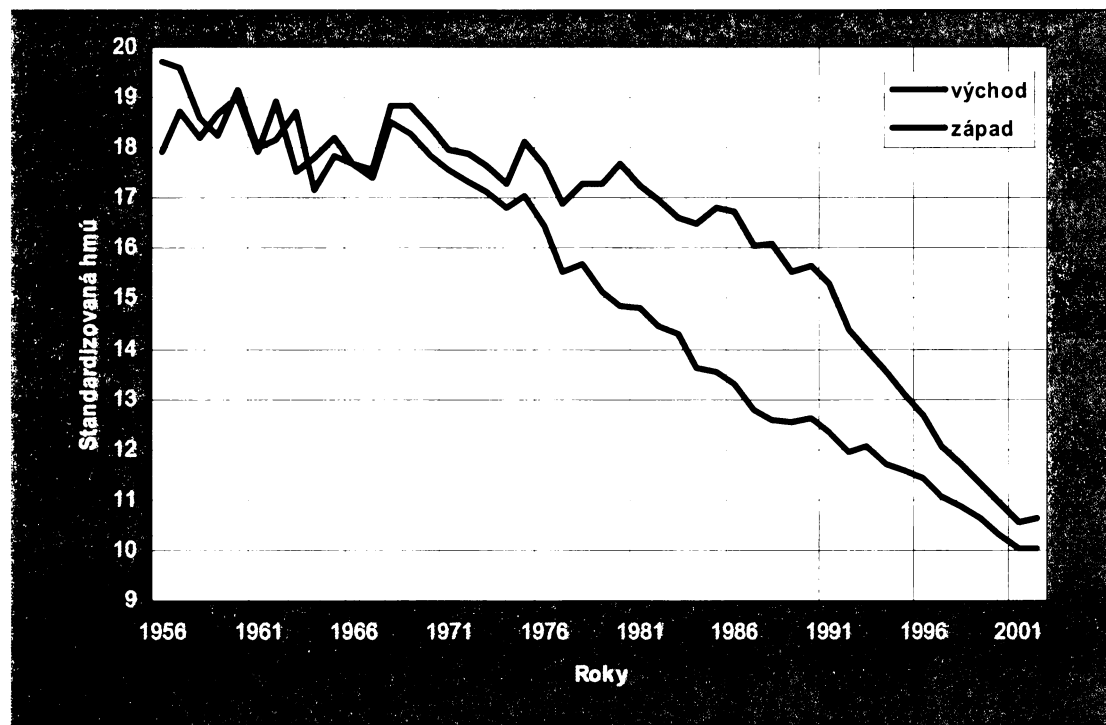
Druhá fáze trvala zhruba patnáct let (1960-1975). Naděje dožití v tomto období spíše stagnovala. U obou pohlaví je patrná mírně vyšší střední délka života ve východní části Německa, zejména okolo roku 1967. Horší hodnoty v západních spolkových zemích byly způsobeny odlišnou definicí živě narozených ve Východním a Západním Německu. To mělo za následek nižší úroveň kojenecké úmrtnosti na východě a z toho vyplývající vyšší naději dožití. Ke sjednocení metodiky došlo až po sjednocení v roce 1990 a začal se používat jednotné západoněmecký model.

Třetí fáze začala v polovině 70. let a vyznačovala se pokračováním rozbíhání úmrtnostních podmínek mezi oběma zeměmi s příznivějším vývojem pro Západní Německo. V tomto období na východě naděje dožití stagnovala pro obě pohlaví a oproti tomu na západě rapidně stoupala, zejména v letech 1976-1984 došlo k jejímu prudkému nárůstu. Hlavní faktory, které způsobovaly horší úmrtnostní poměry ve východních zemích, byly: horší pracovní podmínky, horší životní prostředí, nepříznivý vliv těžby a uskladnění uranu, selektivní migrace z východu na západ, neustávající odchod mladých a pravděpodobně také zdravějších osob do západní části Německa, horší ekonomické podmínky, absence moderních lékařských technologií, psychologické následky politického útlaku, nezdravý životní styl a vyšší podíl kardiovaskulárních onemocnění v populaci.

Čtvrtá fáze byla spojena se sjednocením Německa a znamenala postupné snižování rozdílů mezi úmrtností na východě a západě. Na začátku 90. let činil rozdíl v hodnotách e_0 3,3 let u žen a 3,4 let u mužů. Na konci 90. let tento rozdíl poklesl na 0,5 let u žen a 1,6 let u mužů ve prospěch západních zemí. V tomto období rostla naděje dožití ve východní části mnohem rychleji než v západní.

V páté fázi (začala okolo roku 2000) se trend sblížení z předešlého období zastavil. Rozdíl v naději dožití mezi muži východu a západu stagnoval na hranici okolo 1,5 roku. U žen se rozdíly v tomto ukazateli mezi oběma částmi země vyrovnaly a mezi západem a východem Německa v této době již nebyl znatelný rozdíl.

Obr. 17 – Standardizovaná hrubá míra úmrtnosti pro obě pohlaví, Německo, 1956-2002

Zdroj: www.mortality.org

Poznámka: standardizace přímou metodou, za standard byla zvolena věková struktura západního Německa, 2002

Rozdíly ve vývoji úmrtnostních poměrů Východní a Západní části Německa jsou zřetelné i z obrázku 16, který prezentuje vývoj standardizované úmrtnosti v letech 1956-2002. Zatímco až do začátku 70. let není v hodnotě standardizované úmrtnosti východu a západu výraznější rozdíl, v letech 1969-1976 je již úmrtnost v západní části mírně nižší, obě části však vykazují paralelní vývoj. Od roku 1978 se vývoj úmrtnostních poměrů začíná výrazně odlišovat, zatímco v Západním Německu standardizovaná úmrtnost výrazně klesá, ve Východním Německu je pokles mírnější, koncem 70. let úroveň úmrtnosti dokonce roste. Největší rozdíly v úmrtnosti obou částí země tedy zaznamenáváme v průběhu 80. let, kdy úmrtnost východní části Německa byla až o 25 % vyšší ve srovnání s úmrtností západoněmecké populace. Ke sblížení obou úrovní došlo až po roce 1991, kdy úmrtnost východoněmecké populace výrazně poklesla až na hodnoty zhruba srovnatelné se západní částí země.

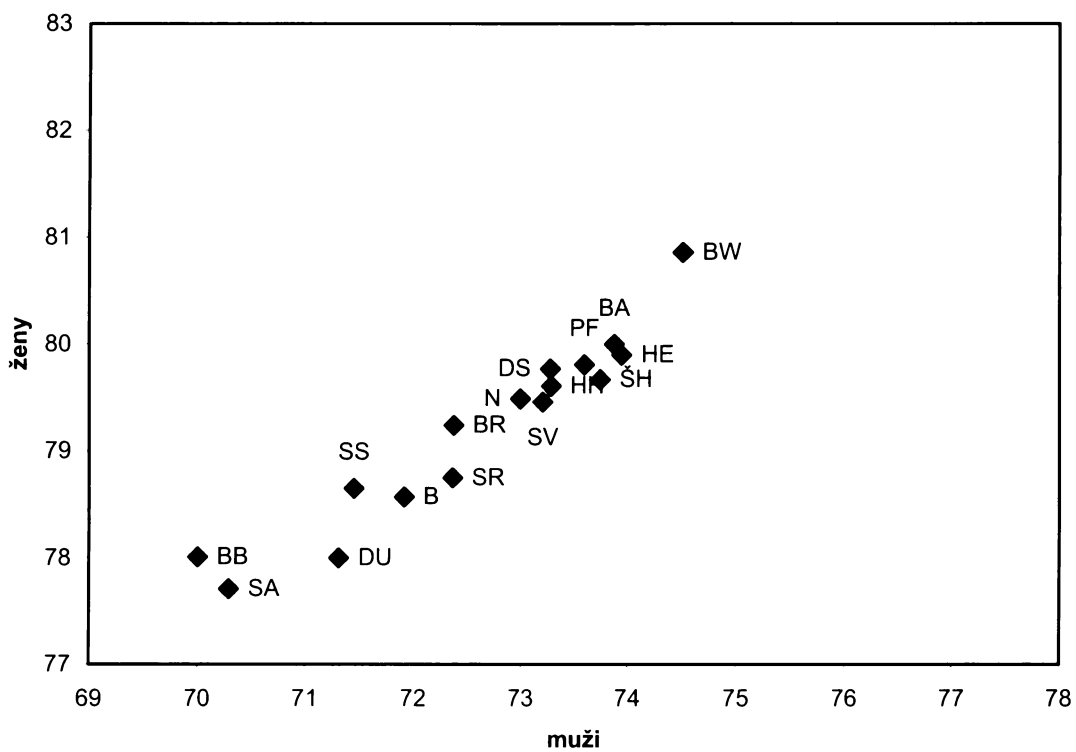
4.2 Regionální diference

I v Německu existují v úrovni úmrtnosti značné regionální rozdíly. Datově jsou zachyceny do roku 1991 pouze na úrovni jednotlivých států (SRN a NDR). Rozdíly na úrovni spolkových zemí je možné sledovat až od roku 1994. Na obrázcích 18 a 19 je zachycena naděje dožití v jednotlivých spolkových zemích za roky 1994 a 2004.

Z obrázků je dobře patrný postupný posun od výrazných rozdílů mezi zeměmi v roce 1994 k homogenizaci z hlediska naděje dožití v roce 2004. Rozpětí hodnot mezi zeměmi s nejvyšší a nejnižší nadějí dožití, což v roce 1994 byly Bádensko-Württembersko a Meklenbursko-Přední Pomořansko, činilo 5 let. V roce 2004 se tento rozdíl snížil na polovinu.

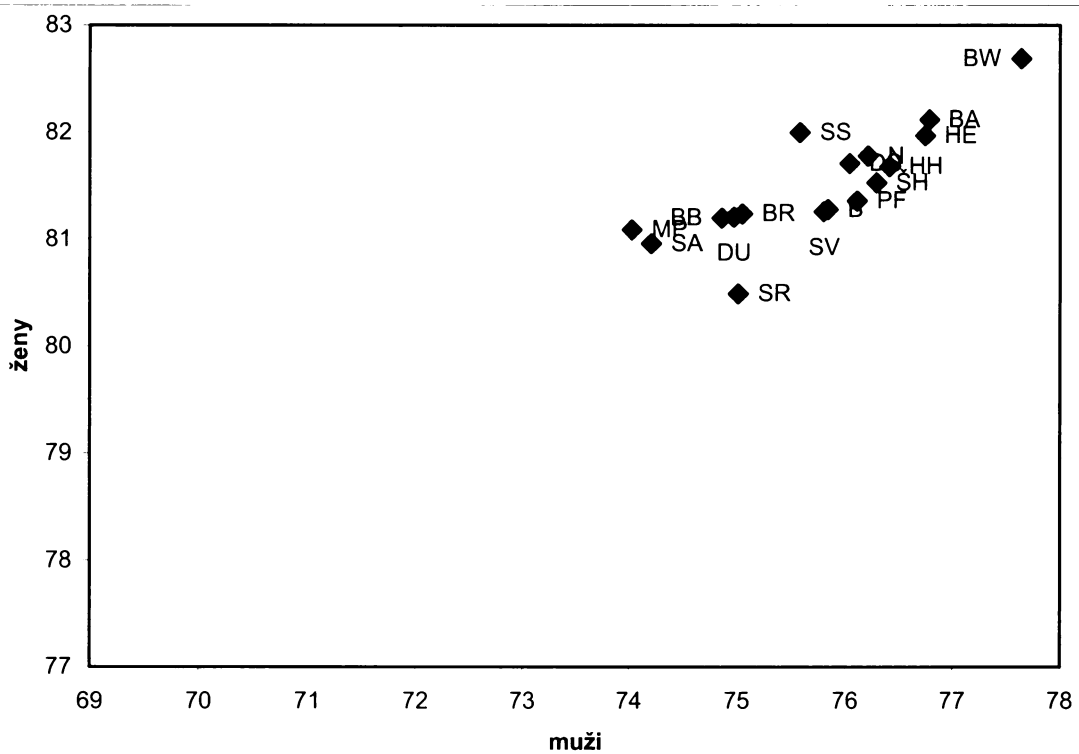
V roce 1994 je možné pozorovat zaostávání východních zemí a rovněž větší mužskou nadúmrtost (rozdíl v hodnotě střední délky života mužů a žen se pohyboval od 5,9 do 8,7 let ve prospěch žen). U západních zemí byly hodnoty pro naději dožití u žen podobné, nepatrně vyšší byla diference v jednotlivých zemích pro mužskou část populace. Největší naděje dožití v roce 1994 byla v Bádensku-Württembersku (74,5 let pro muže a 80,9 pro ženy). Další země s vysokou nadějí na dožití byly Bavorsko (73,9 let muži, 80 let ženy) a Hesensko (73,9 let muži, 79,9 let ženy). V roce 1994 byly nejnižší hodnoty v bývalých zemích Východního Německa a vůbec nejnižší naděje dožití při narození byla zaznamenána v Meklenbursku-Předním Pomořansku (68,8 let muži a 77,6 let ženy).

Obr. 18 - Naděje dožití při narození ve spolkových zemích v roce 1994

Zdroj: www.destatis.de

Obr. 19 - Naděje dožití při narození ve spolkových zemích v roce 2004

Zdroj: www.destatis.de

Po deseti letech společného vývoje se naděje dožití ve všech zemích zvýšila, a to pro muže i pro ženy. Na obrázku 19 je jasně patrné sblíživání úmrtnostních poměrů všech zemí. Dominantní pozici si nadále udrželo Bádensko-Württembersko (77,6 let muži, 82,7 let ženy). Pozitivní vliv na vývoj úmrtnosti v této zemi mělo kvalitní životní prostředí a vyšší příjmy, které umožňovaly kvalitnější a zdravější životní styl. Největší nárůst naděje dožití u mužů proběhl v Meklenbursku-Předním Pomořansku a Braniborsku, i nadále se však tyto země vyznačují nižší úrovní úmrtností ve srovnání s ostatními, nyní však již s minimálním odstupem. U žen byl nejvyšší růst naděje dožití zaznamenán opět v Meklenbursku-Předním Pomořansku a v Sasku. U Saska to znamenalo dosažení třetí nejvyšší naděje dožití pro ženy mezi všemi zeměmi. V západních zemích byl růst střední délky života mnohem mírnější ve srovnání se zeměmi východními, jelikož hranice naděje dožití okolo 80-ti let se v současnosti blíží maximálním hodnotám známým z jiných zemí Evropy nebo Světa. V roce 2004 byla nejnižší naděje dožití zaznamenána v Meklenbursku-Předním Pomořansku (74 let muži, 81,1 let ženy), Sasku-Anhaltsku (74,2 let muži, 81 let ženy) a Sársku (75 let muži, 80,5 let ženy).

Tab. 10 - Naděje dožití při narození v jednotlivých spolkových zemích Německa podle pohlaví v letech 1994 a 2004

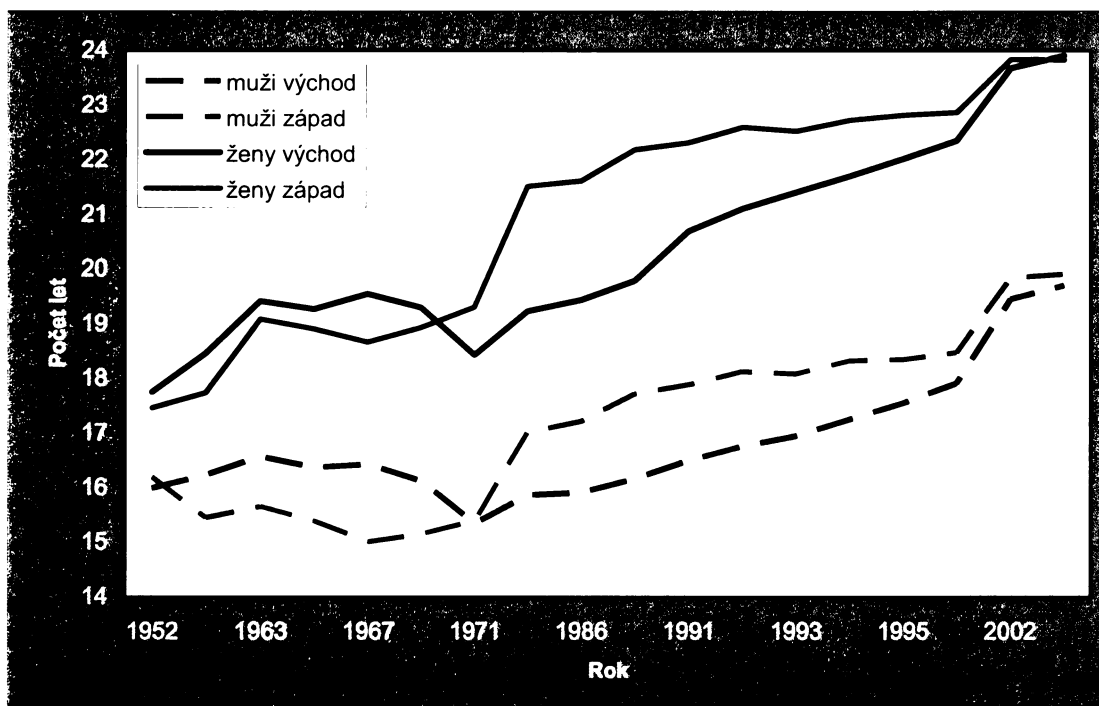
Země	zkratka země	1994						2004						změna (%)	
		muži		ženy		rozdíly M a Ž	muži		ženy		rozdíly M a Ž	muži	ženy		
		pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí	pořadí			
Bádensko-Württembersko	BW	74,5	1	80,9	1	-6,3	77,6	1	82,7	1	-5,1	4,2	2,3		
Bavorsko	BA	73,9	3	80,0	2	-6,1	76,8	2	82,1	2	-5,3	3,9	2,6		
Berlín	B	71,9	11	78,6	12	-6,7	75,8	8	81,3	9	-5,4	5,5	3,4		
Braniborsko	BB	70,0	15	78,0	13	-8,0	74,9	14	81,2	13	-6,3	6,9	4,1		
Brémy	BR	72,4	9	79,2	9	-6,9	75,1	11	81,2	11	-6,2	3,7	2,5		
Hamburk	HH	73,3	6	79,6	7	-6,3	76,4	4	81,7	6	-5,3	4,3	2,6		
Hesensko	HE	73,9	2	79,9	3	-6,0	76,7	3	82,0	4	-5,2	3,8	2,6		
Meklenbursko-Přední Pomořansko	MP	68,8	16	77,6	16	-8,7	74,0	16	81,1	14	-7,1	7,5	4,5		
Dolní Sasko	DS	73,3	7	79,8	5	-6,5	76,0	7	81,7	5	-5,7	3,8	2,4		
Severní Porýní-Vestfálsko	SV	73,2	8	79,5	8	-6,3	75,8	9	81,3	10	-5,5	3,6	2,3		
Porýní-Falc	PF	73,6	5	79,8	4	-6,2	76,1	6	81,4	8	-5,3	3,4	1,9		
Sársko	SR	72,4	10	78,8	10	-6,4	75,0	12	80,5	16	-5,5	3,7	2,2		
Sasko	SS	71,4	12	78,7	11	-7,2	75,6	10	82,0	3	-6,4	5,8	4,3		
Sasko-Anhaltsko	SA	70,3	14	77,7	15	-7,4	74,2	15	81,0	15	-6,8	5,6	4,2		
Šlesvicko-Holštýnsko	ŠH	73,7	4	79,7	6	-5,9	76,3	5	81,5	7	-5,2	3,5	2,3		
Durynsko	DU	71,3	13	78,0	14	-6,7	75,0	13	81,2	12	-6,2	5,1	4,1		
Německo	N	73,0		79,5		-6,5	76,2		81,8		-5,6	4,4	2,9		

Zdroj: www.destatis.de

4.3 Naděje dožití ve věku 60 let

Vývoj naděje dožití ve věku 60 let byl obdobný jako vývoj hodnoty ukazatele při narození. U mužů se v Západním Německu zvedla naděje dožití ve věku 60 let od roku 1952 do roku 2003 o 4 roky (z 16,2 na 20,2) a u žen vzrostla o 6,7 let (z 17,5 na 24,2). Tak jako u naděje dožití při narození, i zde došlo ke zvětšování rozdílu mezi muži a ženami. Při srovnání naděje dožití ve věku 60-ti let mezi východem a západem u žen probíhal vývoj od 50. let až do začátku 70. let velmi podobně a vyšší hodnoty byly zaznamenány na východě. Situace se změnila od 70. let. Průběh byl stejný jako u naděje dožití při narození, na západě nastal ostrý vzestup (zvýšení téměř o 3 roky), zatímco na východě zlepšování probíhalo pozvolně a ke sblížení došlo až ve druhé polovině 90. let. U mužů byl průběh podobný, jen s tím rozdílem, že v první fázi (1952-1971) měli muži na východě Německa lepší úmrtnostní poměry. Po roce 1971 nastal identický vývoj jako u žen. Výraznější růst naděje dožití ve věku 60 let u mužů na západě a zaostávání ve vývoji na východě. Po roce 1997 se v bývalém Východním Německu úmrtnostní poměry rychle zlepšily a hodnoty naděje dožití se přiblížily úrovni západní části (viz obr. 20).

Obr. 20 – Naděje dožití ve věku 60 let 1952-2003

Zdroj: Statistisches Bundesamt

4.4 Kojenecká úmrtnost

Kojenecká úmrtnost je jeden z důležitých ukazatelů úmrtnosti, který dříve výrazně ovlivňoval parametry délky lidského života. Výše kojenecké úmrtnosti byla obvykle považována za indikátor kvality zdravotnictví zvláště úrovně péče o těhotné ženy a novorozence. Významně ovlivňovala výslednou hodnotu naděje dožití při narození. Postupné zlepšování zdravotní péče (léky, přístroje, nové znalosti a přístupy), zlepšování kvality životního prostředí, zdravější životní styl mají za následek pokles kojenecké úmrtnosti až na hodnoty mezi 3,5-4 ‰, které se blíží minimální biologicky dané hranici, a další zlepšování již v podstatě není možné. Odpadá tak hlavní vliv kojenecké úmrtnosti na průměrnou délku života při narození a na úmrtnostní poměry má postupně větší vliv vývoj ve vyšších věkových skupinách.

V roce 1950 činila kojenecká úmrtnost v Německu 72 ‰, v následujících letech se rychle snižovala – v západních zemích klesla do roku 1960 na 34 ‰, ve východních na 39 ‰. V roce 1961 byla nejnižší kojenecká úmrtnost v Hamburku (23,6 ‰) a Brémách (26,3 ‰), ještě v dalších čtyřech zemích se dostala pod hodnotu 30 ‰. Naopak nejhorší stav byl v Braniborsku (44,2 ‰) a Sasku-Anhaltsku (44,7 ‰). Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi byly v tomto období poměrně vysoké. Diference mezi nejvyšší a nejnižší hodnotou činila 16 promilových bodů, nižší úroveň byla zaznamenána v severních a západních zemích.

Po deseti letech v roce 1970 došlo v průměru ke zlepšení kojenecké úmrtnosti o 11 promilových bodů. Došlo ke snížení diferencí mezi zeměmi, rozdíl mezi maximální a minimální hodnotou klesl oproti roku 1961 na polovinu a činil 8 promilových bodů. Nejnižších hodnot v tomto období dosáhly země Východního Německa, přičemž mezi šesti zeměmi, které se dostaly pod hodnotu 20 ‰ bylo všech 5 východoněmeckých zemí, šestou zemí pod hranicí 20 ‰ byly západoněmecké Brémy. Nejvyšší úroveň kojenecké úmrtnosti v tomto roce byla v Sársku (27,4 ‰).

Mezi roky 1970 a 1981 se kojenecká úmrtnost dále výrazně zlepšila, v průměru to bylo opět o 11 promilových bodů. Rozdíl mezi minimální a maximální hodnotou mezi zeměmi zůstal stejný jako v roce 1970. V Bádensku-Württembersku se podařilo prolomit magickou hranici 10 zemřelých kojenců na tisíc živě narozených. Naopak k minimálnímu zlepšení došlo v Meklenbursku-Předním Pomořansku, byla zde zaznamenána v roce 1981 nejvyšší kojenecká úmrtnost (16,8 ‰).

Během 90. let a stejně tak i v novém tisíciletí se vývoj kojenecké úmrtnosti ve všech německých zemích téměř vyrovnal (rozdíly se pohybují do 3 promilových bodů) a úroveň kojenecké úmrtnosti postupně klesala ze 7 ‰ až na 4 ‰ v roce 2004. Hodnoty, kterých bylo dosaženo v roce 2004 se již pravděpodobně dále příliš měnit nebudou. Výrazné zlepšování úmrtnostních poměrů kojenců již z biologického hlediska dále není možné a ke zhoršení za současného stavu vědy a zdravotnictví pravděpodobně také nedojde.

Tab. 11 - Absolutní počty zemřelých kojenců v jednotlivých spolkových zemích ve vybraných letech

Země	1961	1970	1981	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	4 393	2 704	974	577	410	330
Bavorsko	6 142	3 560	1 313	691	476	377
Berlín	1 375	804	486	154	109	114
Braniborsko	2 194	717	598	69	68	76
Brémy	307	167	80	42	50	23
Hamburk	598	396	137	86	72	63
Hesensko	2 380	1 644	580	329	253	239
Meklenbursko-Přední Pomořansko	1 680	581	427	67	59	55
Dolní Sasko	3 590	2 425	785	455	388	312
Severní Porýní-Vestfálsko	9 794	5 359	2 300	1 111	860	796
Porýní-Falc	2 291	1 241	422	222	192	139
Sársko	710	367	135	56	38	32
Sasko	2 604	1 232	707	135	121	114
Sasko-Anhaltsko	2 536	867	537	91	79	70
Šlesvicko-Holštýnsko	1 145	781	278	139	113	99
Durynsko	1 750	702	456	85	74	79
Německo	43 489	23 547	10 215	4 309	3 362	2 918

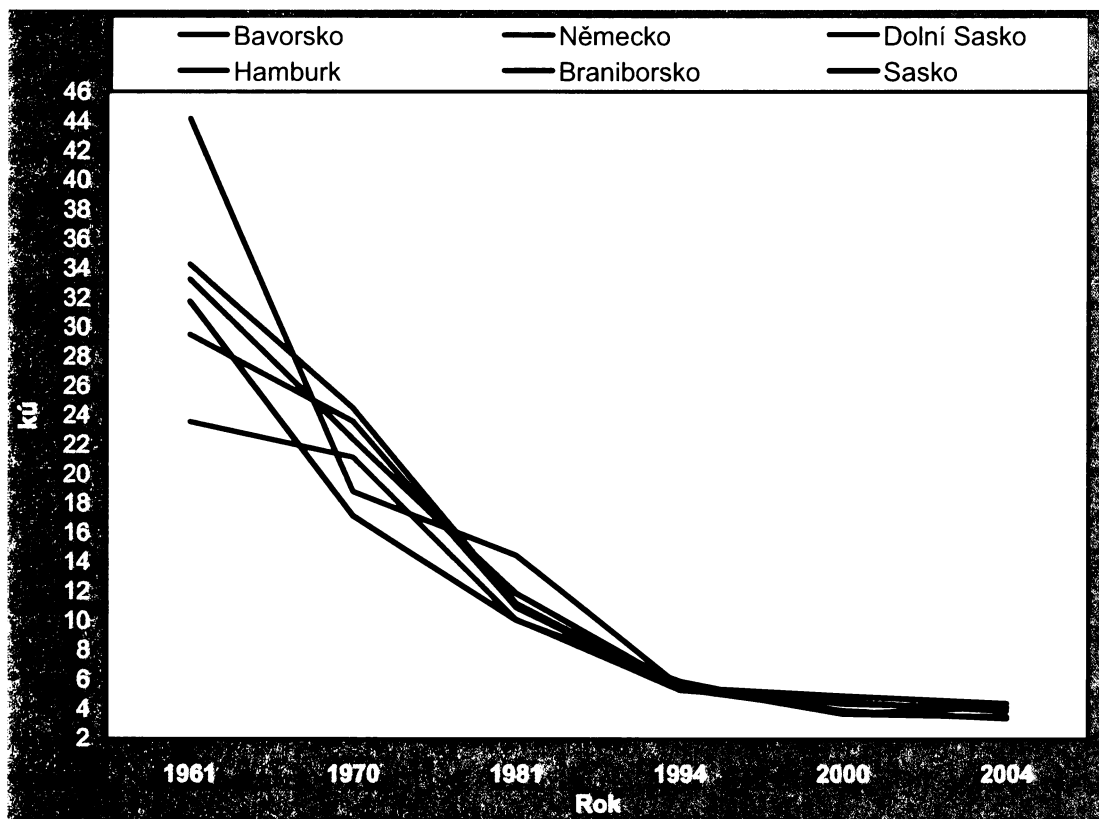
Zdroj: Statistische Bundesamt

Tab. 12 - Kojenecká úmrtnost ve spolkových zemích ve vybraných letech (počet dětí zemřelých do 1 roku věku na 1000 živě narozených)

Země / rok	1961	1970	1981	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	29,0	20,8	9,7	5,1	3,9	3,4
Bavorsko	34,3	24,5	11,2	5,4	3,9	3,4
Berlín	35,5	23,1	13,3	5,4	3,7	3,9
Braniborsko	44,2	18,8	14,5	5,6	3,7	4,2
Brémy	26,3	18,7	13,4	6,7	8,2	4,2
Hamburk	23,6	21,2	10,1	5,3	4,5	3,9
Hesensko	29,0	23,4	10,7	5,4	4,3	4,4
Meklenbursko-Přední Pomořansko	37,7	18,4	16,8	7,4	4,5	4,2
Dolní Sasko	29,5	23,6	10,9	5,5	4,9	4,4
Severní Porýní-Vestfálsko	34,4	23,8	13,6	5,9	4,9	5,0
Porýní-Falc	34,5	25,2	11,3	5,4	5,1	4,1
Sársko	33,2	27,4	12,9	5,5	4,3	4,2
Sasko	31,8	17,2	10,1	5,9	3,7	3,5
Sasko-Anhaltsko	44,7	18,7	12,4	6,3	4,2	4,1
Šlesvicko-Holštýnsko	28,7	21,7	11,3	5,0	4,2	4,1
Durynsko	39,2	18,8	12,2	6,7	4,2	4,6
Východní Německo	38,4	18,9	12,6	6,0	3,9	4,0
Západní Německo	33,9	24,5	12,6	5,6	4,6	4,3
minimum	28,7	17,2	9,7	5,1	3,7	3,4
maximum	44,7	25,2	16,8	7,4	8,2	5,0

Zdroj: Statistisches Bundesamt, vlastní výpočet

Obr. 21 – Vývoj kojenecké úmrtnosti ve vybraných spolkových zemích

Zdroj: Statistisches Bundesamt, vlastní výpočet

4.5 Příčiny smrti

Ještě na začátku 20. století měly na celkovou úroveň úmrtnosti významný vliv infekční a parazitární nemoci. Během následujících desetiletí došlo ke zlepšení zdravotnictví a rozšíření hygienických návyků a na základě toho se podařilo potlačit význam infekčních nemocí, zvláště v kojeneckém a dětském věku. Díky tomu se výrazně zvýšila naděje dožití. Při poklesu významu epidemiologických onemocnění získávají na významu jiné příčiny úmrtí. V dnešní době mají největší podíl na celkové úmrtnosti novotvary a nemoci oběhového systému, přičemž tyto nemoci ovlivňují nejvíce úmrtnost u dospělých osob.

Nemoci oběhového systému byly od konce 90. let 20. století v Německu příčinou 47 % úmrtí. Zhoubné novotvary byly příčinou úmrtí ve čtvrtině případů. U zhoubných novotvarů se jedná především o rakovinu dýchací (5,1 % podíl na všech příčinách úmrtí) a trávicí soustavy (8,4 %), u nemocí oběhové soustavy jsou to především ischemické nemoci srdeční (18,9 %). Vnější příčiny se na úmrtnosti podílely 4,1 % a ostatní nemoci 24 %.

Příčiny smrti se podílejí na úmrtích odlišně v jednotlivých věkových skupinách populace. Zhoubné novotvary a nemoci oběhové soustavy postihují nejvíce populaci ve středním a nejvyšším věku. Pro úmrtnost mladé populace ve věku 15-25 let mají největší význam dopravní

nehody. Úmrtí osob ve středním věku jsou velmi často způsobena onemocněním orgánů trávicího ústrojí. Jedná se především o cirhózu jater, která se vyskytuje dvakrát častěji u mužů než u žen. Velká část těchto nemocí u osob ve středním věku je způsobena nadměrnou konzumací alkoholu, tabáku, nezdravou výživou a nedostatkem pohybu. Tyto a další faktory prostředí, životního stylu a úrovně zdravotnické péče determinují rozdíly ve skladbě úmrtnosti jednotlivých spolkových zemí z hlediska příčin smrti.

4.5.1 Regionální srovnání úmrtnosti na hlavní příčiny úmrtí (v roce 2004)

Pro regionální srovnání byly vybrány čtyři skupiny nemocí, vymezené podle Mezinárodní statistické klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů, 10. revize (MKN 10), které byly nejčastější příčinou úmrtí v Německu v roce 2004. Jedná se o zhoubné novotvary, nemoci oběhového systému, z kterých jsou dále vyčleněna ischemická srdeční onemocnění, nemoci trávicí soustavy s podrobnou informací o cirhóze jater a dopravní nehody. Srovnání hlavních příčin úmrtí v jednotlivých zemích je prezentováno v tabulce č. 13 a v obrázku č. 22. Hodnoty neprošly standardizací a proto mohou být ovlivněny rozdílnou věkovou strukturou.

Nejčastější příčinou úmrtí byly nemoci oběhového systému. Největší úmrtnost na tyto nemoci byla v zemích bývalého východního bloku v Sasku (563,5 případů na 100 tisíc obyvatel), Sasku-Anhaltsku (561,1) a Durynsku (529,2). Bylo to dáno především horším životním a pracovním prostředím a také horší zdravotnickou péčí. Naopak nejlepší stav byl v Bádensku-Württembersku (373,1), v Berlíně (384,1) a Hamburku (385,9). U městských států byla důvodem dobrá dostupnost lékařské péče a v Bádensku-Württembersku byl tento stav zapříčiněn zdravým životním stylem a příznivým životním prostředím. Pokud uvažujeme úmrtnost na ischemické nemoci srdeční, představující podkapitolu nemocí oběhové soustavy, je situace ve spolkových zemích velmi podobná. Vysoká úmrtnost byla opět v zemích bývalého východního bloku (Sasko a Sasko-Anhaltsko). Ze západních zemí je situace nejhorší v Sársku (230,7) a Šlesvicku-Holštýnsku (208,2), které byly výrazně nad celorepublikovým průměrem. Nejnižší úmrtnost na ischemické nemoci srdeční byla v Berlíně, kde se projevil vliv okamžité dostupné rychlé zdravotní péče.

Zhoubné novotvary byly v roce 2004 druhou nejčastější příčinou úmrtí v Německu. Nejhorší situace hodnocená úmrtností na tyto nemoci panovala v Sársku (300,8 zemřelých na 100 tis. obyvatel). Nejrozšířenějším zhoubným onemocněním v Sársku byla rakovina dýchací soustavy. Opět se projevila horší situace v bývalých východních zemích. V západoněmeckých zemích (mimo Sársko) byla situace poměrně vyrovnaná v rozmezí 220-260 zemřelých na zhoubné novotvary na 100 tisíc obyvatel. Nejpriznivěji se jevil stav v Bádensku-Württembersku (219,3).

Nemoci trávicí soustavy jako příčina úmrtí jsou spojeny především s onemocněním jater. To postihuje především osoby ve středním věku a je spojeno s alkoholismem, kouřením a nezdravým životním stylem. V průměru zemřelo na onemocnění trávicí soustavy 51 osob ze 100 tisíc. Nejnižší úroveň byla v Brémách (37,6). Ve všech východoněmeckých zemích byl stav

horší než na západě. Nejvíce se západu přiblížilo z východoněmeckých zemí Durynsko (59,9), které vykazovalo jen mírně vyšší hodnotu úmrtnosti než Šlesvicko-Holštýnsko, ve kterém byla situace ze západních zemí nejhorší (57,4). Konkrétním případem nemoci trávicí soustavy je cirhóza jater, přičemž nejvyšší úmrtnost na tuto diagnózu zaznamenáváme v Meklenbursku-Předním Pomořansku (26,6) a v Sasku-Anhaltsku (26). Ani v ostatních východoněmeckých zemích nebyla situace o moc lepší. Zajímavá je situace v Bavorsku, které, i přes svoji největší spotřebu piva na osobu, nemělo s cirhózou jater problémy a patřilo k zemím s nejnižší úmrtností na tyto zdravotní komplikace.

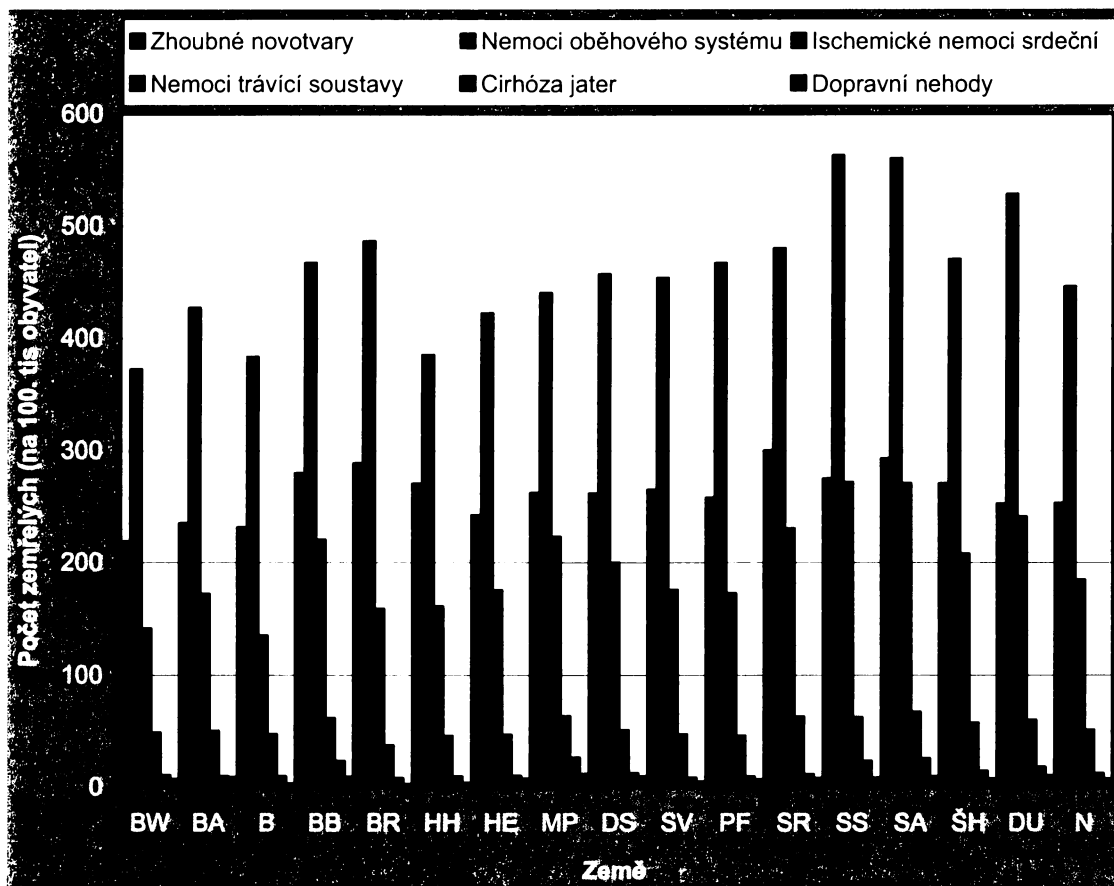
Dopravní nehody se v souhrnném pohledu nejeví jako významná příčina úmrtí, mají však velký vliv na úmrtnost mladých lidí. Pro srovnání za jednotlivé země bohužel není k dispozici členění podle příčin a věku, které by umožnilo sledovat úmrtnost mladých osob od 15 do 30 let. Nejnižší celková úmrtnost na dopravní nehody byla v městských státech, kvůli omezení rychlosti zde nehody neměly tak tragické následky jako například v dálničním provozu. Nejhorší situace byla naopak v Meklenbursku-Předním Pomořansku (11,9) a Durynsku (10,2). Tento stav je vyvolán pravděpodobně horší kvalitou silniční sítě, charakterem silničního provozu a mentalitou obyvatel východních zemí.

Tab. 13 – Úmrtnost na nejčastější příčiny smrti ve spolkových zemích Německa na 100 tisíc obyvatel, 2004

MKN-10 kód nemoci	C00-C97	I00-I99	I20-I25	K00-K93	K70	V00-V99
Země/Skupina nemocí	Zhoubné novotvary	Nemoci oběhového systému	Ischemické nemoci srdeční	Nemoci trávicí soustavy	Cirhóza jater	Dopravní nehody
Bádensko-Württembersko	219,3	373,1	141,6	48,7	11,0	7,1
Bavorsko	235,7	427,8	172,6	50,3	10,0	9,1
Berlín	232,0	384,1	135,3	47,5	10,1	3,3
Braniborsko	280,6	468,2	220,7	61,9	23,7	9,3
Brémy	289,2	487,2	159,2	37,6	8,3	2,7
Hamburk	270,9	385,9	161,2	45,7	9,7	3,9
Hesensko	243,0	423,1	175,5	46,9	10,3	7,4
Meklenbursko-Přední Pomořansko	262,9	440,9	223,3	63,5	26,6	11,9
Dolní Sasko	262,1	457,7	200,3	50,8	12,7	9,6
Severní Porýní-Vestfálsko	265,5	454,5	176,0	47,1	8,5	5,0
Porýní-Falc	258,7	467,8	172,9	46,2	9,8	6,9
Sársko	300,8	481,1	230,7	63,0	11,9	8,2
Sasko	275,5	563,5	272,1	62,5	23,7	8,3
Sasko-Anhaltsko	293,6	561,1	271,1	67,5	26,0	9,6
Šlesvicko-Holštýnsko	271,1	471,2	208,2	57,4	14,7	7,6
Durynsko	253,2	529,2	241,2	59,9	18,4	10,2
Německo	253,7	446,6	185,0	51,2	12,5	7,4

Zdroj: Statistisches Bundesamt, MKN-10

Obr. 22 – Úmrtnost na nejčastější příčiny úmrtí ve spolkových zemích Německa na 100 tisíc obyvatel, 2004

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Zkratky použité v obrázku č. 21:

BW-Bádensko-Württembersko

BA-Bavorsko

B-Berlín

BB-Braniborsko

BR-Brémy

HH-Hamburk

HE-Hesensko

MP-Meklenbursko-Přední Pomořansko

N- Německo

DS-Dolní Sasko

SV-Severní Porýní-Vestfálsko

PF-Porýní-Falc

SR-Sársko

SS-Sasko

SA-Sasko-Anhaltsko

ŠH-Šlesvicko-Holštýnsko

DU-Durynsko

Kapitola 5

Migrace

Migrace je vedle porodnosti a úmrtnosti třetí složkou, která určuje početní vývoj sledované populace. Spolkový statistický úřad v Německu rozlišuje dva obvyklé hlavní druhy migrace, vnitřní a zahraniční.

5.1 Mezinárodní migrace: Německo jako přistěhovalecká země

Německo nepatřilo mezi klasické přistěhovalecké země, ale od 50. let 20. století se situace změnila. Přisun nejruznějších skupin migrantů výrazně ovlivňoval jeho další vývoj. Situace do roku 1990 se týká pouze Západního Německa, protože východoněmecká statistika data nezveřejňovala a vývoj migrace zde měl opačný trend. V roce 2004 žilo v Německu 7,3 milionu cizinců, kteří z celkového počtu obyvatelstva tvořili 8,8 %. Ve srovnání s jinými evropskými zeměmi patří toto zastoupení k nejvyšším. Složení zahraničních migrantů se za posledních 50 let podstatně změnilo. Zatímco v 60. letech dominovali imigranti z Itálie, tak během 70., 80. a 90. let hlavní imigrační skupinou byli migranti z Turecka. Po rozpadu Jugoslávie se osoby z nově vzniklých zemí staly druhou nejsilnější přistěhovaleckou skupinou. V roce 2004 tvořily čtvrtinu cizinců osoby z jiných států Evropské unie, další čtvrtinu Turci, třetí čtvrtinu osoby ze zbývajících států Evropy a zbylá čtvrtina připadala na zbytek světa. Největší národnostní menšina v roce 2004 pocházela z Turecka a měla přes 2 miliony osob. Většina imigrantů žije v Německu dlouhodobě a pětina z nich je zde narozena. Cizinci jsou koncentrováni hlavně v bývalém Západním Německu, a to především ve velkých průmyslových aglomeracích.

5.2 Imigrace do Německa od roku 1950

Velkou část imigrantů tvoří potomci zahraničních dělníků, kteří přišli do Západního Německa mezi lety 1955-1973, za nimiž se přistěhovali jejich rodinní příslušníci. První dohoda o možnosti nábory zahraniční pracovní síly byla uzavřena v roce 1955 s Itálií. Následovaly dohody se Španělskem a Řeckem v roce 1960, s Tureckem v roce 1961 a v letech 1963-1968 s Marokem, Portugalskem, Tuniskem a Jugoslávií. V roce 1968 žilo v západním Německu 1,9 milionu cizinců, z nichž byl 1 milion pracujících. Během následujících pěti let se počet cizinců

zdvojnásobil na 4 miliony. Přistěhovalectví ve formě náboru pracovních sil bylo v roce 1973 zastaveno, ale imigrace pokračovala dále z důvodu slučování rodin. V tomto roce byly nejpočetnější skupiny cizinců z Turecka (605 tisíc osob), Jugoslávie (535 tisíc osob), Itálie (450 tisíc osob), Řecka (250 tisíc osob) a Španělska (190 tisíc osob). Při postupném rozšiřování Evropské unie bylo následně umožněno obyvatelům Itálie, Španělska, Řecka a Portugalska volné přistěhování do země bez potřeby mezivládních dohod. I přesto, že v současné době se většina těchto evropských „gastarbeitřů“ vrátila zpět do svých zemí, zůstalo německé migrační saldo pozitivní.

Z dlouhodobého hlediska je možno pozorovat několik vln imigrace do Západního Německa. První vrchol přišel v roce 1970, kdy se do Německa přistěhoval za rok téměř 1 milion osob (976 232 imigrantů). V obdobích recese (zvláště v letech 1967, 1975 a 1983) počet vystěhovaných převyšoval přistěhované. Zastoupení zahraničního obyvatelstva v populaci Západního Německa postupně rostlo; v roce 1961 tvořilo 1,2 %, 1970-4,5 %, 1980-7,4 %, 1990-8 %. Od začátku 90. let začalo období další přistěhovačské vlny tvořené tentokrát novými skupinami migrantů. Přistěhovalectví se již týkalo sjednoceného Německa, ale cílem migrantů zůstala jeho západní část. Jednalo se zejména o osoby, které přicházely z východního bloku po pádu železné opony, další početnou skupinou migrantů byli žadatelé o azyl, kteří utíkali ze svých zemí kvůli válkám a politickým převratům. Významnou skupinu tvořili také sezónní dělníci a specialisté v určitém oboru, kterých v Německu byl nedostatek (IT-odborníci, zdravotnický personál). Nejvyšší počet přistěhovaných (1 211 348 osob) byl zaznamenán hned v roce 1992. V letech 1997 a 1998 bylo v důsledku odchodu bosenských válečných uprchlíků dosaženo záporné migrační saldo, ale již od roku 1999 opět převládal počet přistěhovaných nad vystěhovanými (viz obr. 23).

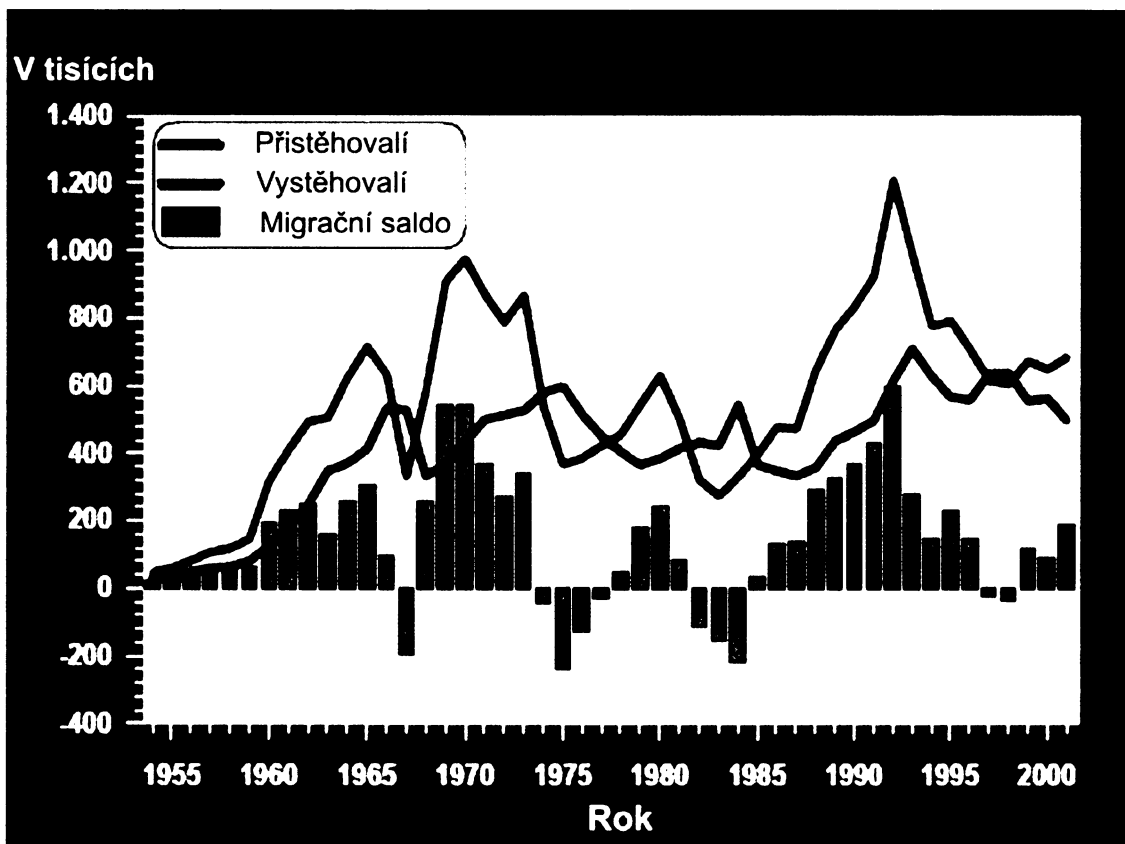
Také bývalé Východní Německo uzavíralo od 60. let 20. století smlouvy o náboru pracovních sil ze socialistických zemí (Polsko, Maďarsko, Alžírsko, Kuba, Mosambik, Vietnam) kvůli zaplnění mezer na pracovním trhu. Ve východním Německu byl kladen větší důraz na dodržení stanovené smluvní doby pobytu než v západním Německu. Na konci roku 1989 vykazovaly statistické úřady v NDR 190 tisíc cizinců (1,1 % z celkové populace). Na pracovní povolení jich zde pobývalo 90 tisíc, z toho 60 tisíc bylo vietnamské národnosti. Většina těchto smluvních zaměstnanců se po spojení Německa v 90. letech vrátila zpět do svých zemí.

5.3 Emigrace z Německa

V 19. století a ještě do poloviny 20. století bylo Německo emigrační zemí. Po konci 2. světové války se situace změnila a Německo aspoň tedy Západní Německo migrací začíná obyvatelstvo získávat. Současná emigrace navazuje na migrační pohyby v 19. století a na změny vyvolané II. světovou válkou. V 60. letech 20. stol. byla hladina emigrace téměř na stejné úrovni jako v současnosti (tj. asi 400-500 tisíc osob ročně). Během 70. a 80. let nastaly dvě období

hospodářské stagnace, které měly za následek narůst počtu vystěhovalých a saldo zahraniční migrace se během těchto období dostalo do záporných čísel. V roce 1975 se ze Západního Německa vystěhoval největší počet osob (653 886). Od roku 1955 do sjednocení Německa, byl v Západním Německu jen v 8 letech vyšší počet vystěhovalých než přistěhovalých. Nejčastější destinace, kam se lidé ze Západního Německa vystěhovali v roce 2004, byly Švýcarsko, Rakousko, USA, Kanada, Polsko, Velká Británie, Francie a Španělsko. Německo bylo stejně jako okolní země západní Evropy od 60. let 20. století typickou přistěhovaleckou zemí.

Obr. 23 - Přistěhovalí a vystěhovalí do Německa v letech 1954-2001

Poznámky: Do roku 1990 v Západním Německu, od roku 1991 Německo

V letech 1954-1990 bez migrace mezi Východním a Západním Německem

Zdroj: Statistisches Bundesamt

5.4 Skladba migrantů

Migrace je důsledkem řešení prostorových změn v organizaci společnosti, kdy jedinec nebo skupina osob opouští svou zemi, aby našel či našla lepší místo k životu. Hlavní důvody pro opuštění země jsou ekonomické, rodinné a politické. Spolkový statistický úřad nezjišťuje žádné důvody migrace, ale zpracovává pouze počty migrujících osob. Německá statistika rozlišuje 6 základních skupin migrantů: občany EU, etnické a vysídlené Němce, následovníky rodinného příslušníka z nečlenských zemí EU, žadatele o azyl a uprchlíky, časově omezenou pracovní migraci a vysoce kvalifikovanou pracovní sílu. Pro každou skupinu jsou nastaveny specifické podmínky pro přijetí a umožnění setrvání v zemi.

- Občané EU: platí pro ně volný pohyb bez omezení. V roce 2001 se přistěhovalo do Německa 125 319 osob ze zemí EU, ty tvořily 18 % přistěhovalých ze zahraničí. Jejich migrační saldo dosáhlo pouze 3 193 osob. Nejvíce jich pocházelo z Itálie, Řecka, Francie, Portugalska, Rakouska a Velké Británie.
- Etničtí a vysídlení Němci: mají nárok na německé občanství pokud mohou doložit německý původ alespoň u jednoho předka a splní jazykovou zkoušku. Pocházejí především z Ruska, Ukrajiny, Kazachstánu, Polska a Rumunska. Menší část jich je také z České republiky, Slovenska, Maďarska a bývalé Jugoslávie. Doposud se do Německa vrátily přibližně 4 miliony etnických Němců. Maximální počet byl dosažen v roce 1990, kdy se jich po otevření hranic vrátilo do Německa 397 tisíc. Od roku 1999 se zpřísnily podmínky pro jejich přijímání a od té doby roční počty přistěhovalých nepřekračují 100 tisíc osob. V roce 2001 bylo přijato 98 484 etnických Němců, což bylo 11 % z celkového počtu přistěhovalých.
- Následovníci rodinného příslušníka z nečlenských zemí EU: většinou se jednalo o ženy, které následovaly svého životního partnera, s nímž poté uzavřely sňatek. V roce 2001 bylo těchto přistěhovalých v Německu 82 tisíc. Z toho 34 tisíc následovalo německého partnera a 29 tisíc se přistěhovalo do Německa za zahraničním partnerem. Za svými rodiči se přistěhovalo 20 tisíc dětí. Celkově tvořila tato skupina 10 % přistěhovalých.
- Žadatelé o azyl a uprchlíci: nejvyšší počet těchto žadatelů byl zaznamenán v roce 1992 (438 tisíc). Poté došlo v roce 1993 ke změně azylového zákona a počet žádostí klesl. Od roku 1998 je počet uprchlíků a žadatelů o azyl nižší než 100 tisíc. V roce 2002 bylo v Německu evidováno 71 127 žadatelů o azyl. Nejvíce bylo Iráčanů (14 %) a Turků (13 % převážně Kurdů), dále pak Jugoslávců, Rusů, Afgánců a Íránců.
- Krátkodobé pracovní migrace: v roce 2001 vydalo Ministerstvo práce 634 731 povolení pro sezónní práce, 6 032 na výchovu a vzdělávání, 244 856 pro práci ve službách. Při maximálním tříměsíčním pobytu, na který jsou krátkodobé pracovní migrace omezeny však mohou být někteří migranti započítáni v daném roce vícekrát. Z celkového počtu těchto migrantů připadá 40 % na přechodné pobyty.

- Vysoce kvalifikovaná pracovní síla: pro zaplnění mezery na pracovním trhu, především v sektoru informačních technologií, byly vydávány pro odborníky ze zahraničí tzv. „zelené karty“. Jejich počet je ročně omezen na 20 tisíc a mají platnost 5 let. Byly vydávány od srpna roku 2000. Jejich plná kapacita zatím nikdy nebyla využita, pohybuje se kolem 10 tisíc vydaných „zelených karet“ ročně. Největší část IT-expertů pochází z Ruska, Rumunska a Polska. Nejvíce „zelených karet“ bylo vydáno v Bavorsku, Bádensku-Württembersku, Hesensku a Severním Porýní-Vestfálsku. Důvody, proč nejsou vydána všechna povolení, jsou přecenění poptávky a časově omezená možnost práce, která díky tomuto omezení není pro tyto odborníky tolik atraktivní.

Pro analyzování skladby zahraničního obyvatelstva v jednotlivých spolkových zemích jsou dostupná pouze data za období po sjednocení Německa. Zastoupení cizinců v jednotlivých zemích v období 1994-2004 se pohybovalo v rozpětí od 1,5 % do 15 %. Celkově žilo v roce 2004 v Německu 7,3 milionu cizinců. Rozdíly mezi východem a západem byly značné. Podíl cizinců na populaci na východě nepřekročil v žádné zemi 3 %. Malý růst počtu cizinců v těchto zemích proběhl mezi roky 1994 a 2000. Později již byl stav setrvalý. Nejrozšířenější zahraniční národnosti na východě byla národnost vietnamská. Ve všech pěti východních spolkových zemích tvořili Vietnamci 10 % zahraničního obyvatelstva (v absolutních číslech to bylo rozpětí od 4 do 10 tisíc osob v jednotlivých zemích). Další četnou skupinou cizinců východní části Německa byly osoby pocházející z Jugoslávie, Rumunska, Polska a dalších zemí východní Evropy, případně států bývalého Sovětského Svazu.

V Západním Německu bylo zastoupení cizinců vyšší, podíl cizinců na celkové populaci se pohyboval v rozpětí od 5 do 15 %. Největší podíl cizinců na domácím obyvatelstvu byl v Hamburku (15 %), Berlíně (13 %) a Hesensku (12 %). V absolutních číslech bylo dominantní Severní Porýní-Vestfálsko se 2 miliony cizinců a Bádensko-Württembersko s 1,3 milionu cizinců. Ve sledovaném období nedošlo k výraznějším změnám v počtu či národnostní struktuře cizinců. Ve všech zemích s výjimkou Sárska (zde měla největší zastoupení italská národnost) byly dominantní skupinou cizinců Turci. Tvořili čtvrtinu až třetinu zahraničního obyvatelstva jednotlivých zemí. Další zahraniční obyvatelstvo tvořili především Jugoslávci, Italové, Řekové a Poláci. Těchto pět národností bylo dominantních a podílelo se v západních spolkových zemích více než polovinou na celkovém podílu zahraničního obyvatelstva.

Tab. 14 - Zastoupení cizinců v jednotlivých spolkových zemích (v %)

Země	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	12,3	12,2	12,0
Bavorsko	9,0	9,3	9,4
Berlín	12,6	12,8	13,4
Braniborsko	2,4	2,4	2,6
Brémy	11,5	12,0	12,8
Hamburk	15,4	15,3	14,1
Hesensko	13,4	11,9	11,4
Meklenbursko-Přední Pomořansko	1,5	1,9	2,3
Dolní Sasko	5,9	6,6	6,7
Severní Porýní-Vestfálsko	10,8	11,1	10,8
Porýní-Falc	7,2	7,5	7,7
Sársko	7,0	8,1	8,4
Sasko	1,5	2,4	2,8
Sasko-Anhaltsko	1,5	1,7	1,9
Šlesvicko-Holštýnsko	4,9	5,5	5,3
Durynsko	0,9	1,8	2,0
Německo	8,6	8,8	8,8

Zdroj: www.destatis.de

Tab. 15 – Struktura cizinců podle země původu v jednotlivých spolkových zemích (v %), 2004

Spolková země	Země původu cizinců						
	Turecko	Jugoslávie	Itálie	Řecko	Polsko	Vietnam	ostatní
Bádensko-Württembersko	27,9	12,3	14,8	8,7	2,0	-	34,3
Bavorsko	23,8	11,7	8,3	6,4	2,0	-	47,8
Berlín	29,3	7,3	3,0	2,5	6,7	-	51,2
Braniborsko	4,8	4,3	x	x	14,1	11,1	65,7
Brémy	39,5	6,3	2,1	1,6	6,2	x	44,3
Hamburk	24,7	8,9	x	3,1	7,0	x	56,3
Hesensko	25,4	8,9	9,4	4,5	3,4	x	48,4
Meklenbursko-Přední Pomořansko	5,9	9,4	x	x	5,5	9,3	69,9
Dolní Sasko	28,0	10,6	6,0	3,5	5,0	2,1	44,8
Severní Porýní-Vestfálsko	34,9	14,0	7,5	5,7	4,0	x	33,9
Porýní-Falc	26,5	10,5	10,0	3,0	4,1	x	45,9
Sársko	19,8	8,3	24,1	x	2,9	x	44,9
Sasko	3,6	5,0	x	x	7,9	9,2	74,3
Sasko-Anhaltsko	4,7	11,0	x	x	3,7	11,9	68,7
Šlesvicko-Holštýnsko	31,0	9,9	3,0	2,8	8,1	x	45,2
Durynsko	5,6	13,0	3,1	x	4,6	10,6	63,1
Německo	28,0	10,0	8,4	5,0	4,0	1,2	43,4
Absolutní počet cizinců podle národnosti v Německu (v tis.)	2053,5	737,2	615,9	364,4	291,7	85,4	3151,9

Zdroj: www.spiegel.de

5.5 Regionální rozdíly v zahraniční migraci v období 1991-2004

Nejvyšší hodnota salda zahraniční migrace byla dosažena v Dolním Sasku (1 081 tisíc), což bylo způsobeno jednorázovým přijetím vystěhovalých Němců v roce 1991, kteří ve statistice figurovali jako zahraniční obyvatelstvo. Ti tvořili téměř polovinu zahraničního salda v Dolním Sasku za sledované období. Následovalo Severní Porýní-Vestfálsko (se ziskem 672 tisíc osob ze zahraničí), Bádensko-Württembersko (527 tisíc) a Bavorsko (412 tisíc). Do těchto čtyř zemí se přistěhovaly 2/3 zahraničních migrantů. V ostatních zemích zisk ze zahraniční migrace v konečných součtech nehrál významnou roli. Při pohledu na zahraniční stěhování v relativních číslech (přistěhovalí na 1000 obyvatel) se země jako Hamburk a Šlesvicko-Holštýnsko v žebříčku posunuly vzhůru, nejvyšší hodnoty i zde zůstaly v Dolním Sasku. Naopak nejnižší hodnoty zahraničního přistěhovalectví (relativní i absolutní) byly ve východních zemích s rozpětím 23-27 přistěhovalých na tisíc obyvatel. Výjimkou bylo Braniborsko s 54 přistěhovalými ze zahraničí na tisíc obyvatel, které se takto vyrovnalo úrovni západních zemí Německa.

5.6 Stěhování mezi Východním a Západním Německem

Emigrace z Východního do Západního Německa dosáhla svého prvního vrcholu během 50. let 20. století. Průměrný roční počet vystěhovalých osob přesahoval hodnotu 300 tisíc. Největší intenzita emigrace byla zaznamenána v roce 1953. Východní Německo opustilo v tomto roce 500 tisíc osob směřujících na západ. Do roku 1961, kdy byla postavena Berlínská zeď, opustilo Východní Německo okolo 3,8 milionu osob. Opačným směrem se ve stejném období vydalo pouhých 400 tisíc osob. Po dostavbě zdi byla emigrace na západ silně redukována, ale úplně zastavit se ji nepodařilo. Od roku 1984 začíná opět sílit. Vrcholu dosáhla po pádu komunistického režimu v letech 1989 a 1990 (388 tisíc a 395 tisíc vystěhovalých). Poté se zvětšil i počet osob mířících ze západu na východ a migrační saldo se pohybovalo okolo 50 tisíc osob ročně v neprospěch východu s několika většími výkyvy až do roku 2004. Za období 1950-2004 se z Východního Německa vystěhovalo na západ přes 7 milionů osob. Ve stejném období přišly z opačného směru přibližně 2 miliony osob. V letech 1991-2004 ztratilo Východní Německo přibližně 800 tisíc osob, které se vystěhovaly na západ. Emigrace, k níž docházelo během 90. let, měla výrazný vliv na demografickou skladbu obyvatelstva východu. Důvodem bylo selektivní stěhování. Nejvíce osob opouštějících východní Německo bylo ve věku 18-25 let a do 18-ti let, navíc se v mnoha případech jednalo i o ženy, přičemž tyto skupiny obyvatel jsou důležité pro další reprodukci obyvatelstva. Východní Německo tak neztrácelo pouze velké množství osob, ale kvůli jejich věkovému složení a pohlavní struktuře zůstávající obyvatelstvo stárne a ztrácí reprodukční potenciál. To se projevilo v polovině 90. let, kdy zde chybělo velké množství žen v reprodukčním věku.

Tab. 16 - Migrační pohyb obyvatelstva mezi východní a západní částí Německa v letech 1950-2004

Rok	Přistěhovalí z východní do západní části Německa	Vystěhovalí ze západní do východní části Německa	Migrační saldo západní části Německa
1950	302 808	39 986	262 822
1960	247 751	25 429	222 322
1970	20 664	2 082	18 582
1980	15 774	1 560	14 214
1989	388 396	5 135	383 261
1990	395 343	36 217	359 126
1991	249 743	80 287	169 456
2000	204 283	135 517	68 766
2001	230 202	138 748	91 454
2002	216 165	139 412	76 753
2003	195 216	137 517	57 699
2004	185 878	133 349	52 529

Zdroj: Statistisches Bundesamt

5.7 Vnitřní migrace

V roce 2004 změnilo v rámci Německa pobyt 3,7 milionu osob. Při přepočtu na 1000 obyvatel to je 45 osob, čili přibližně každý dvacátý obyvatel změnil obec svého bydliště. Dvě třetiny osob změnilo místo bydliště v rámci spolkové země a zbylá třetina se přestěhovala za hranice své spolkové země. Prostorový pohyb obyvatelstva se od 60. let vyvíjel různorodě. Během 60. až 80. let pokleslo stěhování za hranice obce z 3,7 milionu osob na 3 miliony. Ve stejném období při stěhování za hranice spolkové země je evidován pokles z 1,2 milionu na 820 tisíc přestěhovaných. Tento pokles byl způsoben reformami, které byly provedeny v západních spolkových zemích. Dochází ke slučování obcí stěhování v rámci sloučených obcí se do prostorové mobility nezahrnuje. Do začátku 90. let se tedy prostorová mobilita v rámci Německa dále zmenšovala, ale po spojení východu a západu se opět skokově zvýšila.

Pro sledování vnitřní migrace obyvatelstva podle jednotlivých spolkových zemí lze získat informace za všechny spolkové země až od roku 1990, kdy došlo ke znovusjednocení Německa. Do této doby východoněmecké úřady data o migraci nepublikovaly, neboť jim bylo nepříjemné přiznat migrační ztráty. Do 90. let je tedy možno sledovat trendy ve stěhování pouze v rámci západních zemí Německa, po sjednocení lze do srovnání zahrnout i země východu.

Pro sledování migračních pohybů byly údaje za celé období po sjednocení sečteny, aby se odstranily krátkodobé výkyvy a abychom získali stabilnější dlouhodobý přehled. K dispozici jsou data rozlišující vnitřní migraci v rámci Německa mezi jednotlivými spolkovými zeměmi a vnější migraci, která zahrnuje pohyb mezi spolkovou zemí a zahraničím.

Tab. 17 - Migrační saldo vnitřního stěhování ve spolkových zemích ve vybraných letech

Země	1961	1970	1981	1994	2000	2004
Bádensko-Württembersko	13 194	-2 219	9 726	-4 577	23 201	22 055
Bavorsko	10 536	19 155	23 132	19 107	47 607	25 695
Berlín	.	-21 588	-14 153	-6 948	-8 066	-9 133
Braniborsko	.	.	.	-9 666	6 721	742
Brémy	2 813	-3 662	-3 128	-3 769	-2 286	1 130
Hamburk	-3 813	-13 429	-11 279	3 791	3 755	6 706
Hesensko	17 644	18 170	7 031	1 780	7 840	5 205
Meklenbursko-Přední Pomořansko	.	.	.	-10 672	-10 812	-8 851
Dolní Sasko	-23 991	6 151	11 786	32 546	-49 006	-42 923
Severní Porýní-Vestfálsko	-17 081	-8 449	-32 477	-1 279	11 423	15 541
Porýní-Falc	-4 410	-651	2 136	20 344	8 961	8 105
Sársko	760	-5 309	-3 707	-2 024	-783	43
Sasko	.	.	.	-15 033	-18 335	-9 869
Sasko-Anhaltsko	.	.	.	-9 874	-21 014	-15 172
Šlesvicko-Holštýnsko	4 348	11 831	10 933	-6 073	11 516	10 972
Durynsko	.	.	.	-7 653	-10 726	-10 246

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Rozdíly mezi vnitřní a zahraniční migrací jsou mezi zeměmi významné. Celkově je vidět, že saldo zahraniční migrace je mnohem výraznější v západních zemích, ale i zde panují velké rozdíly mezi jednotlivými zeměmi při srovnání absolutních čísel. Jen dvě země (Bavorsko a Porýní-Falc) mají větší vnitřní migrační saldo než zahraniční. Všechny ostatní země mají bez výjimky pozitivní zahraniční saldo, které je větší než saldo vnitřní migrace.

U salda vnitřní migrace panovaly mezi jednotlivými zeměmi výrazné rozdíly. Některé země získávaly a některé ztrácely obyvatelstvo, ale v konečném součtu za celé Německo musí být saldo nulové. Na základě této logiky je možno země rozdělit na přistěhovalecké a vystěhovalecké. Bavorsko v období 1991-2004 přijalo přes 500 tisíc osob, dalšími významnými cílovými zeměmi v Německu byly Porýní-Falc (211 tisíc osob) a Severní Porýní-Vestfálsko (193 tisíc osob). Při přepočtu přistěhovalých na počet obyvatel v období 1991-2004 zůstalo pořadí podobné. Nejžádanějšími zeměmi byly Porýní-Falc (54 přistěhovalých na tisíc obyvatel) a Bavorsko (44 přistěhovalých na tisíc obyvatel). Dále následovaly Hesensko, Bádensko-Württembersko, Hamburk, Šlesvicko-Holštýnsko a Severní Porýní-Vestfálsko. Ze západních zemí měly pouze Brémy a Sársko záporné saldo vnitřní migrace. Záporné saldo vnitřní migrace je pozorovatelné také v Dolním Sasku, zde to ale zapříčinili dříve vysídlení Němci, kteří se vrátili po sjednocení Německa. Při návratu byli považováni za cizince, ale poté získali Německé státní občanství a při dalším stěhování již byli zahrnuti do vnitřní migrace.

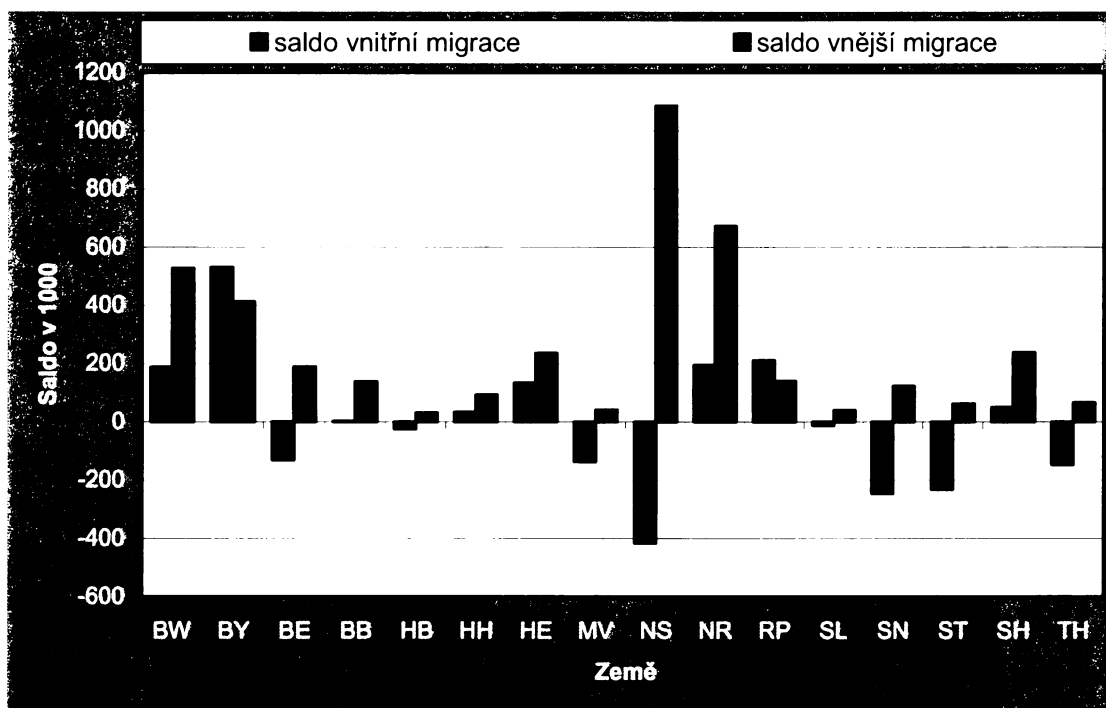
Protože byli při návratu koncentrováni právě v Dolním Sasku tak jejich postupné rozptýlení do ostatních spolkových zemí během sledovaného období zapříčinilo negativní migrační saldo. Další země, které vnitřním stěhování ztrácely obyvatelstvo, byly východní spolkové země. Výjimku tvořilo Braniborsko, které těžilo ze své polohy v sousedství Berlína, a získávalo tak na lidech stěhujících se z hlavního města do jeho okolí. Největší úbytky zaznamenaly Sasko-Anhaltsko a Meklenbursko-Přední Pomořansko, kde migrační saldo bylo záporné v hodnotě 86 respektive 75 osob na tisíc obyvatel.

5.8 Regionální diference celkové migrace

Nejvíce osob ze zahraničí, ale také z ostatních spolkových zemí směřovalo do Šlesvicka-Holštýnska, Porýní-Falce a Dolního Saska (106, 89, 87 osob na tisíc obyvatel). Nejméně atraktivní byly země východního Německa. Jen malé počty cizinců, kteří se sem přistěhovali nemohly doplnit ztráty, které vznikly vnitřním stěhování a přesunem osob do atraktivnějšího prostředí západních zemí.

Při pohledu na data z roku 2004 se pořadí zemí proti předešlému vývoji nezměnilo. Východní země s výjimkou Braniborska migrací obyvatelstvo ztrácí. V relativních číslech se nejvíce obyvatel stěhovalo do Brém, Šlesvicka-Holštýnska a Hamburku.

Obr. 24 - Saldo vnitřní a vnější migrace v jednotlivých spolkových zemích za období 1991-2004 v tisících

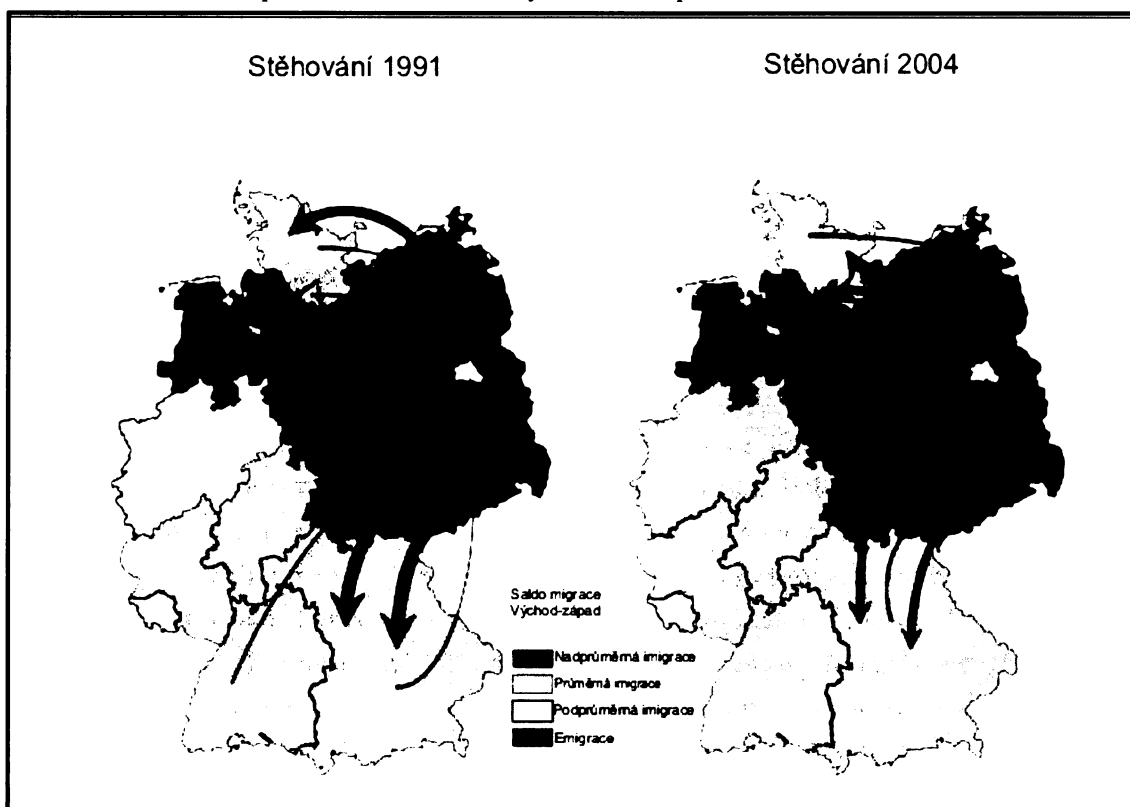
Zdroj: Statistisches Bundesamt

Tab. 18 - Migrace ve spolkových zemích Německa, 1991-2004

Země	saldo vnitřní migrace (v tis.)	saldo vnější migrace (v tis.)	migrační saldo celkem (v tis.)	saldo vnitřní migrace na 1000 obyv.	saldo vnější migrace na 1000 obyv.	migrační saldo celkem na 1000 obyv	pořadí migračního salda celkem na 1000 obyv.
1991-2004							
BW	187,4	527,0	714,4	17,9	51,7	69,6	6
BY	531,0	412,5	943,5	44,0	34,9	78,9	4
BE	-131,4	189,2	57,8	-38,3	55,0	16,7	11
BB	3,5	138,0	141,6	1,2	54,0	55,3	8
HB	-24,9	31,1	6,2	-36,9	46,2	9,3	12
HH	33,5	93,2	126,7	19,5	55,1	74,7	5
HE	133,4	235,9	369,3	22,3	39,9	62,2	7
MV	-136,1	41,2	-94,8	-74,9	22,6	-52,3	15
NS	-415,4	1086,1	670,8	-52,3	139,3	87,0	3
NR	193,3	672,5	865,8	10,9	37,9	48,7	9
RP	211,1	139,4	350,4	53,5	35,7	89,2	2
SL	-12,3	41,1	28,8	-11,4	38,1	26,7	10
SN	-245,5	122,0	-123,4	-54,2	26,8	-27,4	13
ST	-230,8	62,3	-168,4	-86,2	22,7	-63,5	16
SH	50,1	238,9	289,0	17,1	88,9	106,1	1
TH	-147,0	66,0	-81,1	-59,3	26,3	-33,0	14

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Obr. 25 - Pět hlavních proudů stěhování mezi východem a západem v letech 1991 a 2004

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Část 2 - Charakteristika spolkových zemí

Německo je administrativně členěno na 16 spolkových zemí. Z toho je jedenáct v Západním Německu a pět ve Východním. V následujícím textu je stručná charakteristika spolkových zemí. Kapitola je zakončena přehledovou tabulkou o vývoji počtu obyvatelstva a hustotě osídlení a kartogramem zachycujícím administrativní členění.

BÁDENSKO–WÜRTEMBERSKO

Jako spolková země vzniklo Bádensko-Württembersko v roce 1952 sloučením bývalých zemí Württemberska-Bádenska, Bádenska a Jižního Württemberska-Hohenzolernska. Skládá se ze čtyř administrativních celků, 44 okresů a 1 100 obcí. Hlavním městem je Stuttgart. Bádensko-Württembersko sdílí hranice s Francií a Švýcarskem a se spolkovými zeměmi Porýní-Falc, Hesensko a Bavorsko. Spolková země zabírá území o rozloze 35 752 km². Téměř polovina území je využívána k zemědělství, 38% je zalesněno a 13% je zastavěno nebo slouží k dopravě. 74% obyvatelstva a 80% pracovních příležitostí je koncentrováno v 18 střediscích, které zabírají jen 38% země. Bádensko-Württembersko je charakteristické velkou výškovou členitostí, nachází se zde všechny výškové stupně od nížin až po hory, střední hustotou osídlení a hustou

dopravní sítě. Nejvýznamnější spojení vede ze severu na jih podél horního toku Rýnu. 11 ze 14 významných urbanistických center je spojeno dálnicí a 9 z nich vysokorychlostní železnicí.

Populace z 6,4 milionů v roce 1950 během následujících 40 let překročila hodnotu 10 milionů obyvatel. V současné době připadá na 1000 obyvatel 117 cizinců, z nichž je 42 z členských zemí EU a 30 z Turecka. Dříve byly dominantními protestantské církve, nyní to je římsko-katolické vyznání. Věková pyramida má tvar hrušky a jsou na ní patrné zářezy způsobené 2. světovou válkou. Pokles porodnosti v posledních 30 letech způsobil, že počet osob v poproduktivním věku (65 a více let) je vyšší než počet dětí (0-14 let), nicméně je zatím (v roce 2004) registrováno více narozených dětí než úmrtí. Naděje na dožití při narození je pro muže 77 let a pro ženy 82 let. Úroveň migrace je závislá na krátkodobém ekonomickém vývoji, alespoň v současnosti tomu tak je.

V roce 2003 bylo 67% populace v produktivním věku (15-64 let). Z nich bylo zaměstnáno 75% mužů a 62% žen. Muži pracují v průměru 40 hodin týdně a ženy 29 hodin. Za prací do jiného města, než kde žije, dojíždí 56% zaměstnaných. V Bádensku-Württembersku je nejnižší míra nezaměstnanosti ze všech spolkových zemí (7,8 % v roce 2005).

Na 100 zaměstnaných ve výrobním sektoru připadá 143 zaměstnaných ve službách. Zemědělství a lesnictví se věnuje 2,2 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Přejít od zemědělství k průmyslu a poté ke službám byl radikální, ale pomalejší než v jiných spolkových zemích. Z 435 tisíc zaměstnaných cizinců byly 2/3 muži. 44% cizinců pracuje v průmyslové výrobě, ale postupně roste počet těch, kteří se věnují vlastní živnosti. Nejvyšší průměrné měsíční příjmy mají ředitelé významných společností (5 786 eur), na druhém konci příjmů se pohybují nekvalifikovaní dělníci (2 028 eur).

V roce 2003 studovalo na vysokých školách v Bádensku-Württembersku přes 217 tisíc studentů.

BAVORSKO

Bavorsko je největší ze 16 německých spolkových zemí (70 549 km²). Na východě hraničí s Českou republikou a Rakouskem, na jihu se Švýcarskem. Ze spolkových zemí sdílí společnou hranici s Bádenskem-Württemberskem, Hesenskem, Durynskem a Saskem. Hranice současného Bavorska platí již od roku 1815. Bavorsko je rozděleno do 7 administrativních celků, 96 krajů a má 2 031 obcí. Hlavním městem je Mnichov. Do 50. let minulého století bylo Bavorsko

charakteristické jako zemědělský region, během 60. – 70. let se začalo industrializovat. V současnosti je Bavorsko centrem Německého elektrického a elektronického průmyslu. Pro své přírodní bohatství je také nejnavštěvovanější spolkovou zemí. Turismus je důležitým zdrojem příjmů, zajímavé jsou nejen Alpy, ale také v centrální vrchovině nacházející se Bavorský les a Smrčiny. Ekonomický vývoj Bavorska byl po 2. světové válce regionálně diferencovaný. Jinak se situace vyvíjela na území sousedícím s bývalou NDR a Československem a jinak v atraktivních konurbacích v okolí Mnichova a Norimberka. Míra nezaměstnanosti je v Bavorsku nízká, obzvláště pak v Horním Bavorsku a Švábsku. Strukturálně slabší území profitovaly z rozmachu vzdělávání a rekvalifikací zaměstnanců. Nové univerzity byly po 2. světové válce založeny v Bamberku, Bayereuthu, Pasově a Řezně. Starší univerzity jsou v Mnichově, Norimberku a Würzburgu.

Od konce 50. let minulého století se Bavorsko stalo preferovanou imigrační zemí především pro obyvatele ze severních spolkových zemí a také ze zahraničí. Většina migrantů se soustředila do mnichovské aglomerace, což jako důsledek přineslo nedostatek bytů, zvýšení nájmu a růst cen půdy. Porodnost je zde silně ovlivněna vnějšími vlivy. Během 2. světové války a po jejím skončení až do poloviny 50. let, se úroveň porodnosti v Bavorsku snižovala. Na konci 50. let nastává „baby-boom“, který trvá do poloviny 60. let. Poté již dochází k trvalému poklesu porodnosti až do současnosti. Přírozený přírůstek je nyní záporný a počet obyvatel ve věku 65+ je větší než počet obyvatel do 15 let. Kojenecká úmrtnost je pod národním průměrem a v roce 2003 měla hodnotu 3,94 ‰. Populace v Bavorsku se od roku 1990 do roku 2003 zvětšila o 9 % především díky přílivu migrantů.

V roce 2003 bylo zaměstnáno 67 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. V zemědělství pracovaly 4 %, 32 % ve výrobním sektoru a 64 % ve službách. Ze zaměstnaných osob má 14% vysokoškolské vzdělání a přibližně 10 % zaměstnanců tvoří cizinci. V Bavorsku je druhá nejnižší míra nezaměstnanosti v Německu a v roce 2003 činila 4,3 %. Průměrné měsíční příjmy v roce 2003 byly 1 898,5 Eur v zemědělství, 2 584 Eur ve službách a 3 412 Eur ve výrobním sektoru.

Bavorská ekonomika je soustředěna do malých a středně velkých společností. Hlavní odvětví jsou automobilový průmysl, strojírenství a elektrotechnika. Přes polovinu exportu jde do zemí Evropské unie, především pak do Velké Británie, Itálie, Francie a Rakouska. V zemědělství dominuje chov krav na předhůřích Alp a výroba mléka. Z plodin je nejrozšířenější chmel – v Bavorsku se vyprodukuje 3/4 produkce Evropské unie a 1/4 světové produkce.

BERLÍN

Berlín je hlavním městem Německa a od roku 1991 také sídlem vlády a parlamentu. Je rozdělen na 12 obvodů, z nichž každý má svou vlastní administrativu a zastupitelstvo. Všechny obvody se podílejí na rozvoji a chodu města. Berlín leží na rozloze 892 km². Hustota zalidnění je přibližně 3 800 obyv./ km². Berlín je zajímavý také tím, že téměř ¼ plochy tvoří zeleň a vodní plochy. Po znovusjednocení Německa 3. října 1990 Berlín znovu získal svůj statut jako jednotný celek. Po desetiletích, kdy figuroval rozdělený na dvě samostatné města. Po politickém a ekonomickém otevření východní Evropy a rozšíření Evropské unie získal Berlín opět výhodu ústředního bodu ve střední Evropě. Berlín má možnost dalšího rozvoje díky velkému zastoupení kvalifikovaných zaměstnanců, rozsáhlému školství, řadě vědeckovýzkumných institucí a své kulturní tradici.

V roce 1991, rok po sjednocení, žilo v Berlíně 3 434 tisíc obyvatel, v polovině 50. let 20. století byl součet obyvatel za obě rozdělené části přibližně o 90 tisíc nižší. Od roku 1991 do roku 1993 se díky silné imigraci ze zahraničí zvedla populace o 1,2 %. Od roku 1994 se začíná populace zmenšovat a tento proces přetrvával až do roku 2000 (3 382 tisíc obyvatel). Hlavním důvodem úbytku je stěhování Berličanů do okolních lokalit v Braniborsku. Během let 2001–2002 opět populace mírně rostla což bylo dáno rozhodnutím lidí ve věku 20–30 let stěhovat se do města. V samotném Berlíně dochází k obrovským pohybům obyvatelstva. Každý občan Berlína změnil za posledních 10 let v průměru nejméně jednou místo bydliště. Díky přílivu migrantů ze zahraničí a odchodu Němců do okolí Berlína rostl počet cizinců v Berlíně z 9,9 % v roce 1991 až na 13,1 % v roce 2002. Průměrný věk obyvatel žijících v Berlíně vzrostl z 39,2 let v roce 1991 na 41,4 let v roce 2002. Díky tomuto průměru je Berlín pátou nejmladší spolkovou zemí.

V Berlíně je v ekonomicky aktivním věku (15–65 let) nepatrně více než 70 % populace, z ní jsou přibližně 2/3 zaměstnané. Zastoupení pracujících mužů a žen je rovnoměrné. Okolo 300 tisíc Berličanů je nezaměstnaných. Míra nezaměstnanosti se pohybuje okolo 18 %. Tato vysoká hodnota se vysvětluje jako důsledek probíhajících strukturálních změn spojených se sloučením obou částí Berlína i spojením východní a západní části Německa.

Změny v zaměstnanosti mezi jednotlivými sektory byly velmi dramatické. Ve zpracovatelském průmyslu došlo během poslední dekády k poklesu zaměstnanosti z 26,5 % na

7,5 %. Naopak nárůst zaměstnanosti zaznamenal sektor služeb, a to především hoteliérství a pohostinství, které těžilo ze vzestupu zájmu o Berlín. Zaměstnanost v zemědělství nehraje v Berlíně žádnou roli. Z ekonomicky aktivních je 20 % zaměstnáno na částečný úvazek. Tento způsob úvazku je dominantní především u žen. Výrazné jsou rozdíly ve výdělcích v bývalé východní a západní části. Průměrné výdělky jsou v Berlíně nad celorepublikovou hodnotou, což je způsobeno vysokými počty zaměstnanců v bankovním a pojišťovnickém sektoru.

Dopravu v Berlíně zajišťuje silniční síť o délce 5 317 km, je využívána přibližně 1,4 mil. registrovaných vozidel. V přepočtu to vychází 424 aut na 1 000 obyvatel. Je to hodnota nižší při porovnání s většími zeměmi. Ze tří Berlínských letišť odstartuje okolo 500 letadel denně a je zde odbaveno přes 30 tisíc cestujících za den. Berlín je také napojen na mezinárodní železniční síť a ke svému zásobování využívá též vnitrozemské vodní cesty.

V roce 2003 studovalo na vysokých školách v Berlíně 142 267 studentů. Nejžádanějším oborem byly společenské vědy. Polovinu studentů tvořily ženy a 14 % studentů bylo ze zahraničí.

BRANIBORSKO

V současné podobě existuje Braniborsko teprve od října roku 1990. Sousedí s Meklenburskem–Předním Pomořanskem na severu, s Polskem na východě, Saskem na jihu a Saskem–Anhaltskem na západě. Obklopuje hlavní město Berlín. Braniborsko se skládá ze 14 okresů a 4 samostatných krajských měst. V Braniborsku a Sasku se nachází lužicko–srbská menšina, která má vlastní jazyk a kulturu, ale potýká se s netolerancí německého obyvatelstva a vysokou nezaměstnaností (nyní žije v Německu okolo 60 tisíc Lužických Srbů).

Hlavním městem je Postupim, která je známá komplexem zámků a parků zapsaných ve světovém kulturním dědictví UNESCO. Rozlohou 290 tis. km² je Braniborsko pátou největší spolkovou zemí a mezi nově vzniklými je největší. Hustota zalidnění je zde nízká (88 obyvatel/km²). Polovina území je využívána zemědělsky a 35 % je zalesněno.

Braniborsko je součástí Severoněmecké nížiny, která je na severu a jihu ohraničena morénou. Vzniklo zde spousta jezer ledovcového původu. Díky tomu jsou zde největší zásoby vody ze všech spolkových zemí. Je zde přes 10 tisíc jezer a rybníků, které jsou propojeny

vodními kanály, jejichž délka dosahuje přibližně 32 tisíc km. Pro lodní dopravu je využíváno 1 700 km vodních cest spojujících především Labe s Odrou. Dále jsou tyto cesty spojeny s Rýnem a přístavy v Severním a Baltském moři.

V roce 2002 žilo v Braniborsku 2,58 milionu lidí. Počet obyvatel se na této hodnotě udržuje od roku 1990. Od roku 1990 je také registrováno více zemřelých než narozených. Do roku 2000 negativní bilanci přirozené změny obyvatelstva nahrazovala migrace. Od roku 2001 začínají ale převažovat emigranti nad imigranty. Mladí lidé odcházejí především do Bavorska, Bádenska–Württemberska a Severního Porýní–Vestfálska. Na druhou stranu je zaznamenán silný příliv obyvatel z Berlín, který je Braniborskem obklopen. V roce 1991 bylo 20 % dětské složky a v roce 2002 již jen 12 %. Naopak podíl obyvatelstva staršího 65 let stoupal z 12 % na 17 %. Tyto změny se projevily také v průměrném věku obyvatelstva. V roce 1991 byl 35,5 roků u mužů a 39,5 u žen, v roce 2002 již byl 40,5 let pro muže a 44 pro ženy. Porodnost je od roku 1990 pod federálním průměrem a zastavila se na 6,8 živě narozených na 1000 obyvatel v roce 2002. Kojenecká úmrtnost byla v tomto období jedna z nejnižších v Německu – 4,3 ‰. Střední délka života se postupně zvětšuje, v roce 2002 byla 74 let pro muže a 81 let pro ženy. V roce 2002 žilo v Braniborsku 2,6 % cizinců, kteří pocházeli především z Polska, Vietnamu, Ruska a Ukrajiny.

Zaměstnaných v roce 2002 bylo 70 % z osob v ekonomicky aktivním věku. Z toho bylo 49 % žen. 71 % zaměstnaných pracovalo ve službách, 25 % ve výrobní sféře a 4 % v zemědělství a lesnictví. V roce 2002 pracovalo v Braniborsku 89 000 zaměstnanců z jiných spolkových zemí nebo ze zahraničí, na druhou stranu mnohem více obyvatel Braniborska pracovalo za hranicemi své země (213 000 osob), převážně pak v Berlíně. V roce 2003 dosáhla míra nezaměstnanosti 20,4 %. Průměrný roční výdělek v Braniborsku v roce 2002 činil 26 900 Eur.

V Postupimi je největší koncentrace vědeckých pracovišť v porovnání s velikostí populace. Hlavními vědeckými aktivitami jsou obory spojené s biomedicínou, bioinformatikou a rostlinnou biotechnologií. V Braniborsku je k dispozici 13 vysokých škol na nichž v roce 2003 studovalo 39 600 studentů, z nichž bylo 13 % ze zahraničí.

BRÉMY

Svobodný hansovní městský stát Brémy je nejmenším ze 16 spolkových zemí Německa. Skládá se z měst Brém a Bremerhavenu, které jsou od sebe odděleny 65 km širokým pruhem území dolního Saska. Bremerhaven má přibližně 120 tisíc obyvatel a zabírá rozlohu 78 km² a leží v ústí řeky Vesery do Severního moře. Brémy mají přes 543 tisíc obyvatel a rozprostírají se na rozloze 327 km² na křižovatce starých obchodních cest. Od roku 1358 jsou Brémy členy Hansovního spolku. Bremerhaven je v současnosti druhým největším kontejnerovým přístavem v Německu

Populace Brém a Bremerhavenu je příkladem demografických změn, které probíhaly ve velkých Německých městech od 2. světové války. Rychlý populační růst velkých měst po konci 2. světové války byl způsoben přílivem uprchlíků a návratem Němců, následovaný nadbytkem narozených nad úmrtími a migrací z okolních regionů. Růst se zpomaloval v 60. letech 20. století a od konce 60. let vinou velkého počtu interrupcí se počet narozených významně snížil. Zároveň se zvýšila emigrace, která souvisela s rostoucí suburbanizací. Pozitivní migrační bilanci udržoval příchod lidí ze zahraničí. Zastoupení cizinců v populaci proto rostlo až na devítinu. V současnosti roste populace Brém díky imigraci. Věková struktura se po 2. světové válce změnila. Mezi lety 1950–1970 tvořila dětská složka 20 % populace a na začátku 21. století již jen 13 %. Zastoupení lidí starších 65 let vzrostlo z 2,8 % v roce 1950 na 9 % v roce 2003. Dvě třetiny této skupiny tvoří ženy.

Problémy se zaměstnaností se projeví především v Bremerhavenu, kde byl pracovní trh zaměřen příliš jednostranně. Míra nezaměstnanosti zde dosáhla hodnoty 19,4 %, zatímco v Brémách byla 13,3 % to vše v roce 2003. V Brémách jsou značné rozdíly v příjmech, v manuální průmyslové výrobě byl průměrný roční výdělek 34 762 Eur, v automatizované výrobě činil 45 775 Eur. Podobné rozdíly jsou také v příjmech mužů a žen. V průměru mají ženy o třetinu nižší plat než muži. Brémy a Bremerhaven jsou velkými regionálními centry, a proto zde pracuje velké množství obyvatel z jiných spolkových zemí, převážně pak z Dolního Saska. Celkové zastoupení dojíždějících pracovníků je 41 % pracovního trhu. V 80. letech 20. století byla v Brémách nezaměstnanost vyšší než byl celorepublikový průměr, což bylo dáno především orientací na průmyslový sektor. V polovině 90. let došlo ke zlepšení situace. Napomohla tomu restrukturalizace hospodářství, která se zaměřila na rozvoj odvětví moderních technologií, a také vzrostl význam služeb. V roce 2001 bylo zaměstnáno o 12 tisíc lidí více než v roce 1997.

Ekonomika Brém byla dlouhou dobu založena na obchodě a především na lodním obchodě. V současné době tvoří zahraniční obchod firm sídlicích v přístavu 1/3 HDP. Průmyslový sektor je reprezentován výrobou lodí, leteckým a automobilovým průmyslem, zpracováním ryb a kávy. Došlo zde také k podpoře vysoce moderních technologií, dopravy a služeb. Díky tomu získaly Brémy pověst výzkumného centra moderních technologií. Ekonomická struktura obou měst je přirozeně závislá na aktivitách zahraničního obchodu. I zde dochází k přesunu zaměstnanců z výrobních sektorů do sektoru služeb, který v současnosti zaměstnává přes 27 % ekonomicky aktivních osob.

HAMBURK

Svobodné a hanzovní město Hamburk je druhým největším městem Německa a samo o sobě tvoří spolkovou zemi. Leží na Severoněmecké nížině, na Labi asi 100 km od jeho ústí do Severního moře. V Hamburku je přímořské klima s mírnou zimou a průměrnou roční teplotou dosahující 9,3° C.

Město má rozlohu 755 km² a největší vzdálenost ze severu na jih i z východu na západ dosahuje 40 km. Na severu sousedí Hamburk se Šlesvicem–Holštýnskem a na jihu s Dolním Saskem. Hamburk má jeden z největších přístavů v Evropě, velké mezinárodní letiště a je také důležitou křižovatkou evropské železniční sítě. Na konci 20. století byl Hamburk vinou pomalého ekonomického růstu na chvostu Německa, během posledních let, však získal pozici mezinárodního významu zvláště díky obchodu s Čínou (bývá také označován jako evropská „brána do Číny“).

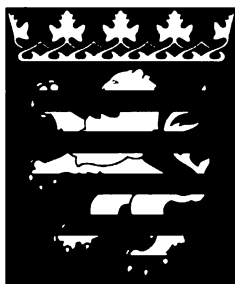
Nejvíce obyvatel měl Hamburk v roce 1964, od té doby až do roku 1986 počet obyvatel klesal, pak se počet obyvatel začal opět zvyšovat. V současnosti zde žije 1 729 tisíc obyvatel. Pokles mezi roky 1964 a 1987 byl ze dvou třetin způsoben vyšším počtem zemřelých než bylo narozených a z jedné třetiny negativním migračním saldem. Do roku 1987 se lidé stěhovali především do centra Hamburku, poté dochází k opačnému trendu, kdy převládá pohyb do okolních oblastí mimo hlavní centrum. Téměř 15 % obyvatel tvoří cizinci, 50 % domácností tvoří jednočlenné domácnosti a průměrná velikost domácnosti je 1,8 osoby.

Skoro 80 % zaměstnanců pracuje ve službách. Z osob v ekonomicky aktivním věku pracuje 69 % mužů a 60 % žen. 26 % zaměstnaných v Hamburku má vysokoškolské vzdělání a 22 % je mladších 30 let. Výrazný vliv na ekonomický vývoj Hamburku má velké zastoupení společnosti

pohybujících se ve finančním a obchodním sektoru. Proti jiným evropským městům je zastoupení těchto společností mnohem vyšší. Ještě do 80. let minulého století byl Hamburk především průmyslovým městem, pak se ale přeorientoval na služby, obchody a moderní technologie. Z moderních technologií se jedná především o vývoj komponentů pro letecký průmysl, kde patří spolu s Toulouse a Seattlem mezi vývojová střediska. Hamburk je také centrem elektronického a zdravotnického inženýrství, vychází v něm 11 z 15 německých nejpopulárnějších časopisů, sídlí zde významná vydavatelství, filmové a televizní společnosti.

V Hamburku je přes 70 tisíc vysokoškolských studentů, kteří studují především právo, ekonomii, sociální vědy, jazyky a technické vědy.

HESENSKO

Hesensko zabírá plochu 21 114 km² a žije zde kolem 6 milionů obyvatel. Je rozděleno na 3 administrativní části, Darmstadt, Giessen a Kasel. Skládá se z 5 krajských měst 21 okresů a 421 obcí. Hlavním městem je Wiesbaden.

Hesensko leží v západní části středního Německa. Je ohraničeno čtyřmi řekami: Neckarem na jihu, Weserou na severu, na jihozápadě Rýnem a na východě Werrou. Krajina je zde velmi různorodá, nacházejí se zde pahorkatiny a velká říční údolí. Hesensko sousedí se šesti zeměmi, a to s Bádenskem–Württemberskem, Porýním–Falcí, Severním Porýním–Vestfálskem, Dolním Saskem, Durynskem a Bavorskem. Díky své poloze je Hesensko odjakživa významnou křižovatkou obchodních cest.

Hesensko se z chudého zemědělského společenství transformovalo do významného centra průmyslu a služeb. Méně pozitivním průvodním jevem ekonomického růstu a vysoké zaměstnanosti se staly změny v skladbě obyvatelstva. Od roku 1985 zde žije více lidí v poproduktivní složce obyvatelstva než v dětské.

Od roku 1950 populace Hesenska vzrostla z 4,3 milionu na 6,1 milionu obyvatel. Hlavní příčinou růstu populace mezi roky 1989 až 2002 bylo sjednocení Německa a otevření východní Evropy. Mezi roky 1989 a 1993 se v průměru přistěhovalo každý rok 217 tisíc osob, mezi roky 1993 a 2002 počet imigrantů poklesl na 168 tisíc osob za rok. Průměrný počet emigrantů byl 155 tisíc za rok. Změny v reprodukčním chování způsobily, že od roku 1972 byl počet narozených nižší než počet zemřelých. Pokles populace přirozenou měnou byl nahrazován

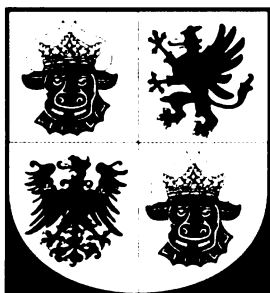
imigrací. To způsobilo změnu věkové struktury v několika ohledech. Až do roku 1970 tvořily osoby mladší 15 let 20 % obyvatelstva. Zastoupení dětské složky populace se poté snížilo až na 13 % v roce 2002. Naopak podíl osob starších 65 let vzrostl z 13 % v roce 1970 na 17,2 % v roce 2002. Po pádu komunistického režimu v zemích východní Evropy narostl v Hesensku počet přistěhovalých právě z těchto zemí.

Od roku 1983 ekonomika v Hesensku expandovala. Toto období trvalo 8 let, během nichž vzniklo 250 tisíc nových pracovních míst a míra nezaměstnanosti se dostala na nejnižší úroveň (4,1 %) v roce 1990. Poté dochází k mírnému nárůstu nezaměstnanosti na současných 6 %. Průměrný roční příjem byl v roce 2002 33 000 Eur na dělnických pozicích a 48 000 Eur na úřednických místech. Ženy měly v průměru o čtvrtinu nižší příjem než muži.

Ekonomika je na dobré úrovni, rozvrstvená do jednotlivých sektorů a adaptovaná na globální ekonomické trendy. V primárním sektoru je obhospodařováno 766 300 hektarů zemědělské půdy a 800 000 hektarů lesa. Nejznámějšími produkty jsou kvalitní vína z Porýní a chřest z okolí Riedu. Průmyslu dominuje chemická, strojní, elektronická a automobilová výroba. Ve Frankfurtu nad Mohánem je centrum bankovníctví a pojišťovnictví a je zde také největší německé letiště podle počtu odbavených pasažérů. Pro návštěvníky Hesenska jsou atraktivní lázeňské lokality a také mezinárodní veletrhy a výstavy.

V Hesensku je 30 vysokých škol z toho 7 univerzit, 11 technických škol, 6 ekonomických, 3 umělecké a 3 teologické. Na nich je přihlášeno 164 000 studentů. Přes 70 % studuje na univerzitách. Nejžádanějšími studijními obory byly právo, obchod a sociální studia.

MEKLENBURSKO–PŘEDNÍ POMOŘANSKO

Tato spolková země vznikla po 2. světové válce spojením Meklenburska a Pomořanska, což byla provincie dřívějšího Pruska. Při administrativní reformě v roce 1952 bylo rozděleno do tří okresů. Schwerinu, Rostoku a Neubrandenburku. Obnoveno bylo v roce 1990 po sjednocení Německa. Nyní se skládá z 6 samostatných krajských měst a 12 krajů. Celkem je zde 979 obcí. Hlavním městem je Schwerin. Celá země zabírá rozlohu 23 173 km², což je přibližně 7 % celkové rozlohy Německa. Hraničí s Polskem a s dalšími 3 spolkovými zeměmi, Braniborskem, Dolním Saskem a Šlesvickem–Holštýnskem. Území, které bylo formováno během doby ledové,

se vyznačuje velkou rozlišností půd a vegetace. Jsou zde rozsáhlé lesní porosty, oblasti jezer, úrodné půdy sloužící k zemědělství a také písčité oblasti.

Většina obyvatel žije rozptýlena ve vesnicích a malých městech. Tato spolková země je v rámci Německa považována za chudou a zaostalou. I přesto, že zde proběhly změny a region se stal z výhradně zemědělského průmyslově–zemědělským, je jeho struktura stále nevýhodná. Po sloučení Německa došlo k přechodu od socialistického plánování ekonomiky k tržnímu hospodářství. Přijetí nového systému zavedlo ekonomiku založenou na soukromém podnikání. Koncentrace průmyslových podniků zde dosahuje pouze třetinových hodnot „západního Německa“ a je zde nejhorší ze všech spolkových zemí. Produktivita práce je zde na 72 % „západní části Německa“ a nezaměstnanost dosahuje hodnot nad celorepublikovým průměrem. Více než polovina ekonomického potenciálu je situována do pobřežních lokalit (Rostock, Wismar, Stralsund).

Meklenbursko–Přední Pomořansko má nejnížší hustotu obyvatel na km² z celého Německa (75 obyvatel/km²). V roce 2002 zde žilo 1 744 624 obyvatel. Proti roku 1990 došlo ke snížení o 10 %. V produktivním věku je zde 71 % populace, což je způsobeno generací baby–boomu, která nastoupila na trh práce na počátku 70. let 20. století. Porodnost klesla z 12,2 narozených dětí na 1000 obyvatel v roce 1990 na 7,1 v roce 2002. Nejnížší byla v roce 1994, kdy činila 4,9 ‰. Od roku 1990 je každoročně registrováno více zemřelých než narozených. Osob ve věkové skupině 65+ je více než ve věkové skupině do 15 let. Mezi roky 1950–1960 byl významný odliv obyvatelstva do Německé spolkové republiky. Od roku 1960 až do roku 1989 migrace nebyla významná. Nová vlna migrací nastala až po sjednocení Německa. Významnou skupinou emigrantů byly ženy ve věku 21–35 let, což má za následek nízkou úroveň porodnosti. Zastoupení cizích národností je zde na jedné z nejnížších úrovní Německa. Cizinci tvoří jen 1,8 % populace.

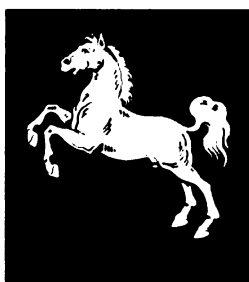
Z osob v produktivním věku bylo v roce 2002 zaměstnáno 59 %. Z nich pracovalo 5 % v zemědělství, 22 % ve výrobním hospodářství a 73 % ve službách. Průměrný roční příjem za rok 2002 činil 25 738 Eur. Nejnížší byl v zemědělství 17 678 Eur. Ve službách dosáhl hodnot 25 998 Eur a ve výrobní sféře 26 583 Eur. Příjmy jsou zde jedny z nejnížších a za republikovým průměrem zaostávají o 20 %.

Pro zemědělství je zde typické, že vlastníci obdělávají pozemky o rozloze 1000 hektarů a více, na rozdíl od starých zemí, kde nejrozšířenější velikostí pozemků je rozloha okolo 100 hektarů. V průmyslové výrobě pracuje přibližně jen 10 % ze zaměstnaných (ve starých zemích to je okolo 23 % ze zaměstnaných). Dominantní jsou podniky, které zaměstnávají méně než 100 osob. Problémem Meklenburska–Předního Pomořanska je výrazné zaostávání za bývalým západním Německem. Zemědělství je na lepší úrovni, ale všechny ostatní sektory nestačí tempu starých spolkových zemí.

V Meklenbursku–Předním Pomořansku je 6 vysokých škol z toho 2 v Rostocku. Počet studentů se od roku 1992 zdvojnásobil a v roce 2002 zde studovalo 29 400 osob. 30 % studentů navštěvovalo technické univerzity. Na univerzitách bylo zaměstnáno v roce 2002 2061 osob ve vědě a výzkumu. Jejich průměrný roční příjem byl 73 610 Eur což odpovídá hodnotám

v Dolním Sasku (průměrný roční příjem ve vědě a výzkumu v Německu byl 83 220 Eur za rok 2002). V Rostocku sídlí Max Planck Institute for Demographic Research (Institut pro demografický výzkum).

DOLNÍ SASKO

Dolní Sasko je druhou největší spolkovou zemí Německa. Rozloha je 47 618 km². Je ohraničené Severním mořem, Hamburkem, Brémami, Holandskem, Severním Porýním-Vestfálskem, Hesenskem, Durynskem, Saskem-Anhaltskem, Meklenburskem-Předním Pomořanskem a Šlesvickem-Holštýnskem. Hlavním městem je Hannover, který je známý každoročním pořádáním mezinárodního veletrhu zaměřeného na moderní počítačové technologie – CeBIT. Dolní Sasko je relativně řídko osídleno a 60 % země je využíváno pro zemědělství.

Dolní Sasko má vazby na městské státy Hamburk a Brémy, které obklopuje. Tato města spolu s konurbací Hannover– Braunschweig–Wolfsburg – Salzgitter tvoří hlavní ekonomická a geografická centra Dolního Saska. Země je administrativně rozdělena do 4 krajů (Hannover, Braunschweig, Lüneburg a Weser–Ems).

Konurbace Hannover–Braunschweig–Wolfsburg–Salzgitter–Hildelsheim zabírá 11 % rozlohy země, žije zde okolo 27 % obyvatel Dolního Saska a je zde umístěna třetina průmyslové výroby. V této oblasti a také v okolí Hamburku a Brém jsou nejvyšší příjmy obyvatel Dolního Saska.

V Dolním Sasku žilo v roce 2003 téměř 8 milionů obyvatel, je tak čtvrtou nejlidnatější spolkovou zemí. Populační růst v letech 1970 – 1989 zaostával za národním průměrem, ale v období 1990 – 2003 patřil k největším v celém Německu (populace vzrostla o 8,4 %). Nicméně míra porodnosti klesá značně od roku 1990, kdy na 1000 obyvatel připadalo 11,2 narozených v roce 2002 již to bylo jen 9,2 narozených na 1000 obyvatel. Růst populace v Dolním Sasku je způsoben migrací, především z Brém a Hamburku a od roku 1990 také z 5 nových spolkových zemí a zemí východní Evropy. V porovnání s jinými spolkovými zeměmi je zastoupení cizinců v populaci relativně nízké (6 % v roce 2002). Nízká porodnost za posledních 20 let způsobila změny v rozložení zastoupení věkových skupin v populaci. Na jedné straně pokles dětské složky a na druhé straně růst počtu obyvatel starších 65 let, kterých je v současné době více než osob mladších 15 let. V roce 2002 dosahovala kojenecká úmrtnost hodnot 4,7 ‰.

V roce 2002 bylo v ekonomicky aktivním věku 64,8 % populace. Míra nezaměstnanosti byla na hodnotě 10,7 %. Průměrný roční příjem osob zaměstnaných v zemědělství činil 21 024 Eur, ve výrobní sféře 40 885 Eur a ve službách 29 438 Eur. Průměrný příjem za všechny sektory byl 32 067 Eur což je přibližně o 600 Eur méně než je německý průměr (za rok 2002). Ženy vydělávají méně než muži, na stejných pozicích se dostávají na 70 – 80 % platu mužů.

V Dolním Sasku je vysoce výkonné zemědělství. Je charakteristické velkými, dobře fungujícími společnostmi s výnosy o 40 % nad německým průměrem. V absolutních číslech je zemědělství výkonnější pouze v Bavorsku. Hlavním oborem průmyslové výroby v Dolním Sasku je výroba automobilů. Dalšími významnými obory jsou potravinářství, elektrotechnika, chemický a strojírenský průmysl. Přes 42 % průmyslové výroby je určeno na export. Hlavními odběrateli jsou Velká Británie a Holandsko.

V Dolním Sasku je 26 vysokých škol, na kterých studuje okolo 154 tisíc studentů. Pro svůj aplikovaný výzkum mají dobré jméno zdejší technické univerzity

SEVERNÍ PORÝNÍ–VESTFÁLSKO

Severní Porýní–Vestfálsko je nejlidnatější spolkovou zemí. Také pokud jde o velikost (34 043 km²), je porovnatelná s řadou nezávislých států. Každý pátý občan Německa a každý dvacátý občan Evropské unie žije právě zde. Hustota zalidnění je větší než 530 obyvatel na km², což je dvojnásobek německého průměru a čtyřnásobek unijního průměru. Z 82 německých měst s více než 100 tisíci obyvateli, jich 30 leží právě zde. Hlavním městem je Düsseldorf, největším pak Kolín nad Rýnem s 970 tisíci obyvateli. 25 % území je zalesněno a 51 % je využíváno k zemědělství. Třetinu území tvoří pahorkatina. Významným krajinným prvkem je řeka Rýn, jejíž 226 km toku připadá právě na tuto zemi.

Spolková země vznikla v roce 1946 spojením Vestfálska a severní části Porýní. Čtvrtina obyvatel žije na území jehož osa prochází Duisburgem a Dortmundem. Toto území zabírá rozlohu 3 866 km², což je asi devítina celé spolkové země.

Od roku 1945 do roku 1975 vzrostl počet obyvatel Severního Porýní–Vestfálska o 50 %. Poté nebylo tempo růstu již tak vysoké. V roce 2002 zde žilo 18 076 355 obyvatel. Do roku 1972 byly značně vyšší počty narozených než zemřelých. Po tomto roce začínaly převyšovat počty zemřelých narozené, především pak v 90. letech 20. století. Porodnost poklesla za

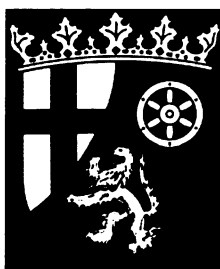
posledních 10 let z 11,7 narozených dětí na 1000 obyvatel v roce 1992 na 9,1 ‰ v roce 2002. Věková skupina osob starších 65 let je nyní početnější než dětská složka populace. Kojenecká úmrtnost v roce 2001 byla 5,0 ‰. Od 70. let minulého století má na velikost populace velký vliv migrace. V současnosti je počet přistěhovalých větší než počet vystěhovalých.

V roce 2002 bylo v Severním Porýní–Vestfálsku zaměstnáno 7,6 milionu lidí, z tohoto počtu bylo 43 ‰ žen. Poměr zaměstnaných žen vzrostl, v roce 1970 tvořily ženy 37 ‰ zaměstnaných osob. Během posledních 20 let se zmenšil počet hodin odpracovaných za týden z 41,2 v roce 1980 na 38,1 v roce 2002. V roce 1950 pracovalo 12 ‰ zaměstnaných v zemědělství, 33 ‰ ve službách a 55 ‰ ve výrobním sektoru. V současné době je rozložení pracovníků poněkud jiné, 2 ‰ pracují v zemědělství, 32 ‰ ve výrobním sektoru a 66 ‰ ve službách. Nezaměstnanost roste od roku 1993. V roce 2002 bylo nezaměstnáno 812 tisíc osob, což je o 16 ‰ více než v roce 1993. Průměrný příjem v roce 2002 činil 38 652 Eur za rok.

Severní Porýní–Vestfálsko má různorodou ekonomickou strukturu, kde se každý region zabývá specifickou produkcí. V Porúří se věnují chemickému průmyslu, výrobě aut, bankovníctví a službám, ve východním Vestfálsku zpracování kovů, strojírenství, textilní výrobě, nábytkářství, na území Cách a Dürenu se těží hnědé uhlí, vyrábí elektrina, sklo a papír. 36 ze 100 největších německých firem leží právě v této spolkové zemi. Severní Porýní–Vestfálsko je nejvíce vyvázející spolkovou zemí. Díky své poloze má Severní Porýní–Vestfálsko vynikající možnosti odbytu. Přes 40 ‰ zákazníků z Evropského společenství je vzdáleno do 500 km. V Kolíně nad Rýnem a v Düsseldorfu jsou pořádány mezinárodní veletrhy a Düsseldorf je také významné bankovní centrum.

V Severním Porýní–Vestfálsku je jedna z největších koncentrací univerzit v Evropě. Na 58 vysokých školách zde studuje přes 512 tisíc osob. Proti roku 1970 je to pětinasobek.

PORÝNÍ–FALC

Krajina Porýní–Falce je tvořena čtyřmi nízkými pohořími Eifelu, Westerwaldu, Hunsrücku a Taunusu, kterými protékají dvě významné řeky Mosela a Rýn. Porýní–Falc hraničí s Severním Porýním–Vestfálskem, Sárskem, Bádenskem–Württemberskem, Hesenskem, Lucemburskem, Belgií a Francií. Klima je zde od teplého mírného v chráněných, nízko položených místech až po drsnější ve výše položených územích. Porýní–Falc se skládá z 24 krajů a 12 samostatných

krajských měst. Hlavním městem je Mohuč. V Porýní–Falcí žije přes 4 miliony obyvatel, na území o rozloze 19 847 km². Není zde žádné velké významné velké sídlo a nachází se zde jen pět měst s více než 100 tisíci obyvateli, v nichž žije šestina obyvatelstva.

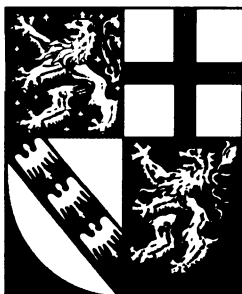
Od vzniku Porýní–Falce roste zdejší populace nerovnoměrně. Do roku 1971 byl růst způsoben přirozeným přírůstkem a také zisky z migrace. Poté došlo k poklesu přirozeného přírůstku, ale celkový růst se díky imigraci udržel. Významný příliv migrantů byl zaznamenán po roce 1988, a to především z bývalé NDR. Porodnost klesla z 11,4 ‰ v roce 1990 na 8,6 ‰ v roce 2002. Zastoupení věkové skupiny 65+ je větší než počet osob ve věkové skupině do 15 let. Kojenecká úmrtnost v roce 2002 dosahuje hodnot 4,6 ‰.

V roce 2002 pracovalo 1,8 milionu obyvatel, z toho bylo 43 % žen. Podíl zaměstnaných v Porýní–Falcí, kteří mají domov mimo tuto zemi, je 17 %. V roce 2002 pracovalo v zemědělství 3,2 % ekonomicky aktivních osob, ve výrobním sektoru 28 % a ve službách 69 %. Celkový počet nezaměstnaných byl 143 700 osob, což je 8 % ekonomicky aktivního obyvatelstva. Nezaměstnanost vzrostla po roce 1989, kdy byly zrušeny zde umístěné vojenské posádky. Zaniklo tak okolo 80 900 vojenských míst a přibližně 24 300 civilních míst souvisejících s chodem armády. Průměrný roční příjem činil 32 300 Eur za rok 2002. V jednotlivých sektorech hospodářství byly příjmy následující: zemědělství 22 500 Eur za rok, výrobní sektor 40 020 Eur za rok a služby 29 160 Eur za rok. Nejvyšší příjmy byly v pojišťovnictví, kde průměrný roční příjem dosáhl hodnoty 54 100 Eur.

Hlavními odvětvími, kterým se v Porýní–Falcí věnují je strojírenství, výroba automobilů a chemický průmysl. Významná je také tvorba softwarových programů, výroba speciálních skel, keramiky (od běžné domácí, sanitární až po průmyslovou a ohnivzdornou), stáčení minerálních vod a výroba šumivých vín. Přes 43 % výroby jde na export, což znamená významný nárůst. Před 20 lety se zboží zde vyrobené exportovalo jen z 20 %. K zemědělství je využíváno 36 % území a na polovině z této plochy leží vinohrady, kde se pěstují odrůdy kvalitních vín (rýnské ryzlinky, moselské, a další). Kromě silniční a železniční sítě je významnou složkou dopravy vodní síť s celkovou délkou 605 km, především se jedná o řeky Rýn, Mosela, Sára a Lahn.

V Porýní–Falcí jsou 4 univerzity a 13 technických vysokých škol. V roce 2002 zde studovalo 91 tisíc osob. Jedna desetina studentů je ze zahraničí.

SÁRSKO

S rozlohou 2 570 km² a s něco málo přes milion obyvatel je Sársko nejmenší spolkovou zemí, pokud vynecháme městské spolkové země. Sársko hraničí s Porýním–Falcí na severu a východě, s Francií na jihu a západě a s Lucemburskem na severozápadě. Sársko je rozděleno na 5 krajů a hlavní město Saarbrücken. Je zde 52 obcí. S hustotou 414 obyvatel na km² patří k nejhustěji zalidněným regionům v Evropě. Sever země a regiony Saargau a Bliesgau mají zemědělský charakter, území na jihu, především konurbace v okolí v okolí řeky Sáry jsou průmyslového rázu. Sársko by se dalo popsat jako průmyslový region v zemědělském prostředí. Země má vynikající dopravní spojení, je napojena na evropskou dálniční síť i železnici. Má vlastní letiště a významnou vnitrozemskou lodní dopravu po řece Sáře.

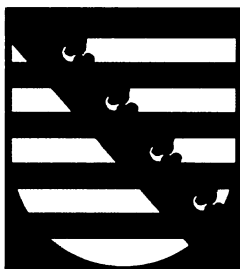
Populace Sárška se kontinuálně zvětšovala od konce 2. světové války až do začátku 70. let 20. století. Hlavním důvodem byla vysoká migrace s pozitivním saldem, především v poválečném období. Dalším důvodem růstu byl i vysoký přirozený přírůstek. Od roku 1971 jsou každoroční počty narozených menší než počty zemřelých. Tento trend je patrný až do současnosti. Migrace ztratila vliv na růst počtu obyvatel od poloviny 60. let až do roku 1988. V letech 1988–1996 bylo zaznamenáno opět kladné migrační saldo díky přílivu Němců z bývalé NDR a etnických Němců z východní Evropy. I přes svou pozitivní bilanci tato migrace nedokázala zacelit deficit způsobený nízkým počtem narozených. Populace Sárška postupně stárne. Podíl osob mladších 18 let poklesl z 25 % v roce 1950 na 16,7 % v roce 2002. Zastoupení osob starších 60 let vzrostlo z 12 % v roce 1950 na 26 % v roce 2002. Podíl cizinců v roce 1950 byl zanedbatelný a tvořil pouhé 1 % populace (více než polovina cizinců byla francouzské národnosti), nyní je v populaci 7 % cizinců (nejpočetnější skupinou jsou Italové).

Restrukturalizace ekonomiky od těžkého průmyslu k nevýrobnímu sektoru s sebou přinesla změny na trhu práce. Zatímco na konci 70. let 20. století pracovalo ve výrobním sektoru polovina zaměstnaných, v roce 2003 to nebyla ani jedna třetina. Ve stejném období rostl počet zaměstnaných ve službách až na současné dvě třetiny ekonomicky aktivních. Největší nezaměstnanost postihla Sársko mezi lety 1975 – 1985. Byl to důsledek krize uhelného a ocelářského průmyslu. Po přesunu zaměstnanců do jiných výrobních pozic a do terciárního sektoru nezaměstnanost poklesla a drží se pod celorepublikovým průměrem.

Sársko je nazýváno zemí automobilů. V automobilových závodech je zde zaměstnáno nejvíce lidí ve výrobním sektoru, následují firmy zabývající se uhelným a ocelářským

průmyslem. Dalšími obory jsou strojírenství, zpracování kovů, potravinářství a výroba jemné keramiky. Sársko je významným vývozcem elektrické energie.

SASKO

Sasko leží ve východní části bývalé NDR. Na východě hraničí s Polskem a na jihu s Českou republikou. To dělá ze Saska významnou základnu pro obchodování se zeměmi z východní Evropy. Ze spolkových zemí sousedí s Bavorskem, Durynskem, Saskem–Anhaltskem a Braniborskem. Celková hranice Saska měří 1 320 km. S celkovou rozlohou 18 413 km² se Sasko řadí k menším zemím. V roce 2003 zde žilo 4 322 tisíc obyvatel. Do roku 1970 zde žilo okolo pěti a půl milionu obyvatel, ale od 70. let minulého století počet obyvatel ubývá. Hustota zalidnění je 235 obyvatel na km². Sasko je rozděleno na 22 krajů a 7 samostatných krajských měst. Je zde 522 obcí. Hlavním městem jsou Drážďany s 484 tisíci obyvateli. Největší město je Lipsko, které má 497 tisíc obyvatel.

Sasko bylo v středověku jedním z nejbohatších regionů celé Svaté říše římské národa německého. Prominentní postavení získalo těžbou stříbra a dalších kovů (měď, olovo, železo, cín, bismut a další). Pozůstatky této těžby a výroby s tím spojené jsou v současnosti vyhledávanou turistickou atrakcí. Znovu sjednocení Německa znamenalo konec některých center obchodu a průmyslu. Existující univerzity a vědecké nadace se v roce 1990 spojily s hlavními státními výzkumnými instituty.

Území Saska je z 26 % zalesněno a výměra lesů se dlouhodobě zvětšuje. Je to dáno výsadbou nových stromů na bývalých povrchových lignitových dolech a zalesňováním krajiny dříve určené pro zemědělství.

Od roku 1970 dochází v Sasku k poklesu počtu obyvatelstva. Od 70. a 80. letech se rodí méně dětí než umírá osob a populace stárne. Od roku 1989 země ztrácí obyvatelstvo také emigrací (největší ztráty byly hned v letech 1989-1991). Zemi opustili hlavně mladí a vzdělaní lidé, spíše ženy než muži, kteří odešli do starých spolkových zemí na západě za lépe placeným zaměstnáním, než které mohli najít doma. Imigrace do Saska nenahrazuje tyto ztráty. Cizinců zde žijí přibližně 3 % z celé populace. V roce 2002 bylo zaznamenáno 7,2 narozených dětí na tisíc obyvatel. Úmrtnost dosahuje hodnot 11,5 zemřelých na tisíc obyvatel. Lidé starší 60 let tvoří 27,7 % populace a mladší 19 let tvoří 19,4 %. Do věku padesáti čtyř let je v populaci více

mužů než žen, od věku padesáti pěti let už je více žen. Převaha starších žen v populaci je stále důsledkem 2. světové války, která je patrná zvláště v této zemi. V roce 2002 kojenecká úmrtnost byla 3,2 ‰. Je to poloviční hodnota než byla v roce 1989. Okolo 23 % obyvatel je protestantského vyznání, 4 % katolického, ale převážná část je bez vyznání.

Podíl osob v ekonomicky aktivním věku se od roku 1990 zvýšil z 66 % na 69 % v roce 2002. Tato situace je způsobena dospíváním osob narozených za období „baby boomu“. Za několik let se ale očekává pokles této věkové skupiny a vzestup podílu starších osob. V roce 2003 bylo zaměstnáno 1,9 milionu osob, 2,5 % z nich pracovalo v zemědělství, 29 % ve výrobním sektoru a 68 % v terciálním sektoru. 14 % obyvatel má vysokoškolské vzdělání. V roce 2003 bylo nezaměstnáno 400 tisíc osob. Průměrný roční příjem je nejnižší v celém Německu a činil 26 695 Eur v roce 2003. Příjmy ve všech odvětvích jsou nižší než je národní průměr. Rozdíly v příjmech mužů a žen tvoří přibližně 16 % v neprospěch žen. Sasko má významnou pozici mezi zeměmi bývalé NDR s výjimkou Berlína, protože je zde třetina pracovních míst ze všech těchto pěti zemí a také se zde vyprodukuje třetina hrubého domácího produktu těchto zemí.

Změny, které se udály po roce 1990 na ekonomickém trhu zasáhly výrazně průmysl Saska, který ztratil odbytu na trzích ve východní Evropě, jež byly hlavním cílem exportu. Během 90. let 20. století se nebývale dobře dařilo stavebnictví, které zažívalo boom, stavěly se domy, kanceláře, silnice, renovovaly se železnice. S koncem 90. let ale tato euforie skončila.

SASKO–ANHALTSKO

Sasko–Anhaltsko je jednou z nových spolkových zemí. Její hranice byly vytvořeny 3. října 1990 při sjednocení Německa. Je obklopena Dolním Saskem na západě, Braniborskem na východě, Durynskem na jihozápadě a Saskem na jihovýchodě. Zabírá rozlohu 20 445 km² a žije zde 2,5 milionu obyvatel. Podle rozlohy je Sasko–Anhaltsko 8. největší spolkovou zemí a podle počtu obyvatel 11. Hustota zalidnění je 125 obyvatel na km² (jde o třetí nejméně zalidněnou zemi Německa). Země se skládá ze tří samostatných krajských měst a 21 krajů. Hlavním městem je Magdeburk. V zemi je 1 235 obcí.

Dvě třetiny území jsou využívány pro zemědělství, nejúrodnější území jsou v okolí Magdeburku a v podhůří Harzu. Sasko–Anhaltsko je bohaté na přírodní zdroje jako je lignit,

zemní plyn, jíl, vápenec a další suroviny zajímavé pro těžební průmysl. Díky své poloze leží Sasko–Anhaltsko na důležitých dopravních tepnách. Důležitou dopravní komunikací je řeka Labe, která teče z jihovýchodu na severovýchod a je přímým spojením do mezinárodního přístavu v Hamburku.

Současný počet obyvatel je 2,5 milionu, pětina z nich žije v Halle, Magdeburku a Denau. Velké rozdíly jsou mezi zemědělským severem s hustotou 44 – 58 obyvatel na km² a průmyslovým jihem s více než 200 obyvateli na km². Od roku 1950 se populace Saska–Anhaltska zmenšila o čtvrtinu. Hlavní ztráty nastaly v 50. letech a na začátku 90. let 20. století po otevření hranic mezi východem a západem. Populace se snižuje každý rok od roku 1967. Narození převyšovali zemřelé od roku 1950 do roku 1971. Od tohoto roku je tomu naopak a tento jev trvá až do současnosti. Saldo migrace bylo pozitivní jen v letech 1993, 1994 a 1996 a to díky cizincům. Německé obyvatelstvo Sasko–Anhaltsko ztrácí.

Z 2,5 milionu obyvatel byl v roce 2002 jeden milion zaměstnaný. Dvě třetiny pracujících byly starší 35 let. Počet zaměstnaných v zemědělství klesl o dvě třetiny proti roku 1991. Počet zaměstnaných ve výrobní sféře se zmenšil o polovinu proti roku 1991. Jen v sektoru služeb došlo k mírnému zvětšení počtu zaměstnanců. Celková míra nezaměstnanosti se zdvojnásobila z 10,3 % v roce 1991 na 20,8 % v roce 2002. Průměrný roční příjem se proti roku 1991 zdvojnásobil a v roce 2002 činil 26 055 Eur.

Do roku 1989 zde fungovalo plánované hospodářství zaměřené především na chemický, těžební a strojírenský průmysl. V roce 2002 byla pětina výroby určena na export.

Sasko–Anhaltsko má 500 letou tradici univerzitního vzdělávání. Nejstarší univerzita byla založena roku 1502 ve Wittenberku. Na 10 vysokých školách zde studuje přes 43 tisíc osob. Proti roku 1993 to je dvojnásobný nárůst. Nejžádanějšími obory jsou sociální studia, ekonomie a právo.

ŠLESVICKO–HOLŠTÝNSKO

Šlesvicko–Holštýnsko leží mezi Severním a Baltským mořem. Je to nejseverněji položená spolková země. Hraničí s Dánskem a spolkovými zeměmi Hamburkem, Meklenburskem–Předním Pomořanskem a Dolním Saskem. Skládá se ze 14 krajů a 1 127 obcí a má rozlohu 15 763 km². Hlavním městem je Kiel. K zemi náleží také ostrovy Helgoland, Fehmarn a

Severofrýské ostrovy. Baltské pobřeží je mírně kopcovité se zátokami a plážemi, naopak západní pobřeží je charakteristické mělkým přílivovým pobřežím, bažinami a velkým množstvím ostrovů v okolí. Jižní část země je rovinatá a je oblíbeným místem pro obyvatele, kteří žijí v Hamburku. V zemi není žádný těžký průmysl. V Šlesvicku–Holštýnsku bylo vždy největší zastoupení vojáků v přepočtu na obyvatele.

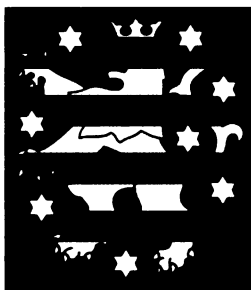
Populace Šlesvicka–Holštýnska roste především díky migraci. V 60. letech 20. století byl růst způsoben díky pozitivní migraci i kladnému přirozenému přírůstku. Od roku 1972 již počty zemřelých převyšují počty narozených. Tento trend trvá až do současnosti. Populace Šlesvicka–Holštýnska se od roku 1990 do roku 2002 zvětšila o 7,2 % na 2 816 507 obyvatel. Porodnost v posledním desetiletí poklesla z 11,1 na 8,9 narozených dětí na tisíc obyvatel. Počet obyvatel ve věkové skupině 65+ je větší než dětská složka populace. Míra kojenecké úmrtnosti v roce 2001 byla 4,7 %. Žije zde jen 5 % cizinců, hlavními imigranty byli především lidé z bývalé NDR a etničtí Němci z východní Evropy. Většina populace je protestantského vyznání (73 %).

V roce 2002 bylo 65 % populace v ekonomicky aktivním věku. Zaměstnanost podle jednotlivých sektorů hospodářství byla v tomto roce následující: 3 % v zemědělství, 24 % ve výrobní sféře a 73 % v terciárním sektoru. V roce 2003 dosáhla míra nezaměstnanosti 10,9 %. Průměrný roční příjem činil 30 841 Eur za rok 2002, což byla nejnižší hodnota ze zemí bývalé NSR.

Šlesvicko–Holštýnsko je známé jako producent gastronomických specialit. Jednou z nejznámějších je lübecký marcipán známý již od středověku. Průmyslové výrobky, které mají dobré jméno ve světě, jsou ponorky, dvoutrupé tankery, lodní motory, gyroskopy a další příslušenství pro lodě, mobilní telefony a komponenty pro letectví a kosmonautiku. Jsou zde také dobré podmínky pro výrobu elektrické energie. Na Labi jsou postaveny tři jaderné elektrárny s kapacitou 35 tisíc megawatt. Po celé zemi je vybudováno 2 600 větrných elektráren, převážně pak na západním pobřeží s celkovou kapacitou 2 tisíce megawatt.

Vysokoškolské vzdělání má 9 % obyvatel. Hodně obyvatel Šlesvicka–Holštýnska studuje v Hamburku, proto je zde nízký počet vysokoškolských studentů. V roce 2002 jich zde studovalo 44 tisíc. K dispozici je 15 vysokých škol. Univerzity v Kielu, Lübecku a Flensburgu, 8 státních a 3 soukromé technické univerzity. Na univerzitě v Kielu sídlí středisko pro výzkum moře a země zabývající se výzkumem od geologie mořského dna až po mořskou meteorologii.

DURYNSKO

Durynsko leží v středu Německa. Zabírá rozlohu 16 172 km² a žije zde 2,4 milionu obyvatel. Je jednou z nejmenších Německých zemí. Z východu na západ měří 192 km a ze severu na jih 159 km. Krajina je zde poměrně hornatá, třetina území je zalesněna. Durynsko je složeno z 23 krajů a je zde 1 006 obcí. Hlavním městem je Erfurt, který má 200 tisíc obyvatel. Další velká města jsou Gera a Jena. Typické pro tuto zemi jsou obce s počtem obyvatel menším než 2 tisíce.

Durynsko má velkou kulturní, ale i technickou historii. Působili zde Johann Sebastian Bach, Martin Luther, Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller a další. V Jeně byl roku 1846 sestrojen první mikroskop, v současnosti celosvětově užívaný hudební MP3 formát byl vyvinut v Ilmenu.

Polovina z 2,4 milionu lidí žije v obcích s méně než 10 tisíci obyvateli. Cizinci jsou v populaci zastoupeni 2 %. Hustota zalidnění 148 osob na km² řadí Durynsko k řidčeji osídleným územím v Německu. Durynsko po sjednocení Německa prošlo výraznými demografickými změnami. Během 90. let 20. století lidé emigrovali do starých spolkových zemí, ale nebyli nahrazováni imigranty. Lidé, kteří se přistěhovali z jiných zemí, poté pokračovali dále. Porodnost klesla z 11 narozených dětí na 1000 obyvatel v roce 1990 na 5 v roce 1994. V roce 2002 vzrostla na 7. Kojenecká úmrtnost poklesla ze 7,5 ‰ v roce 1990 na 4,1 ‰ v roce 2002. Střední délka života nyní dosahuje 74 let pro muže a 80,5 let pro ženy. Zastoupení dětské složky v populaci je 12 % a obyvatel starších 65 let je 18 %.

V roce 2002 pracovalo v zemědělství 3,2 % zaměstnaných, ve výrobním sektoru 30,3 % a v terciárním sektoru 60,5 %. Obyvatelstvo Durynska má celkem dobré předpoklady pro zaměstnání díky své vzdělanostní struktuře, ale tento potenciál zatím nebyl plně využit. V roce 2002 míra nezaměstnanosti byla 17,2 % což byla nejnižší hodnota z nových spolkových zemí.

Průměrný roční příjem činil 26 395 Eur v roce 2002. Podle jednotlivých sektorů hospodářství byly průměrné roční příjmy následující: zemědělství 18 903 Eur, výrobní sektor 27 331 Eur a terciární sektor 26 301 Eur. Ve výrobním sektoru je šest hlavních odvětví, které mají největší obrat. Jsou to potravinářský průmysl, výroba automobilů a příslušenství, zpracování kovů, výroba a distribuce elektroniky, výroba kancelářské techniky a mechanické strojírenství.

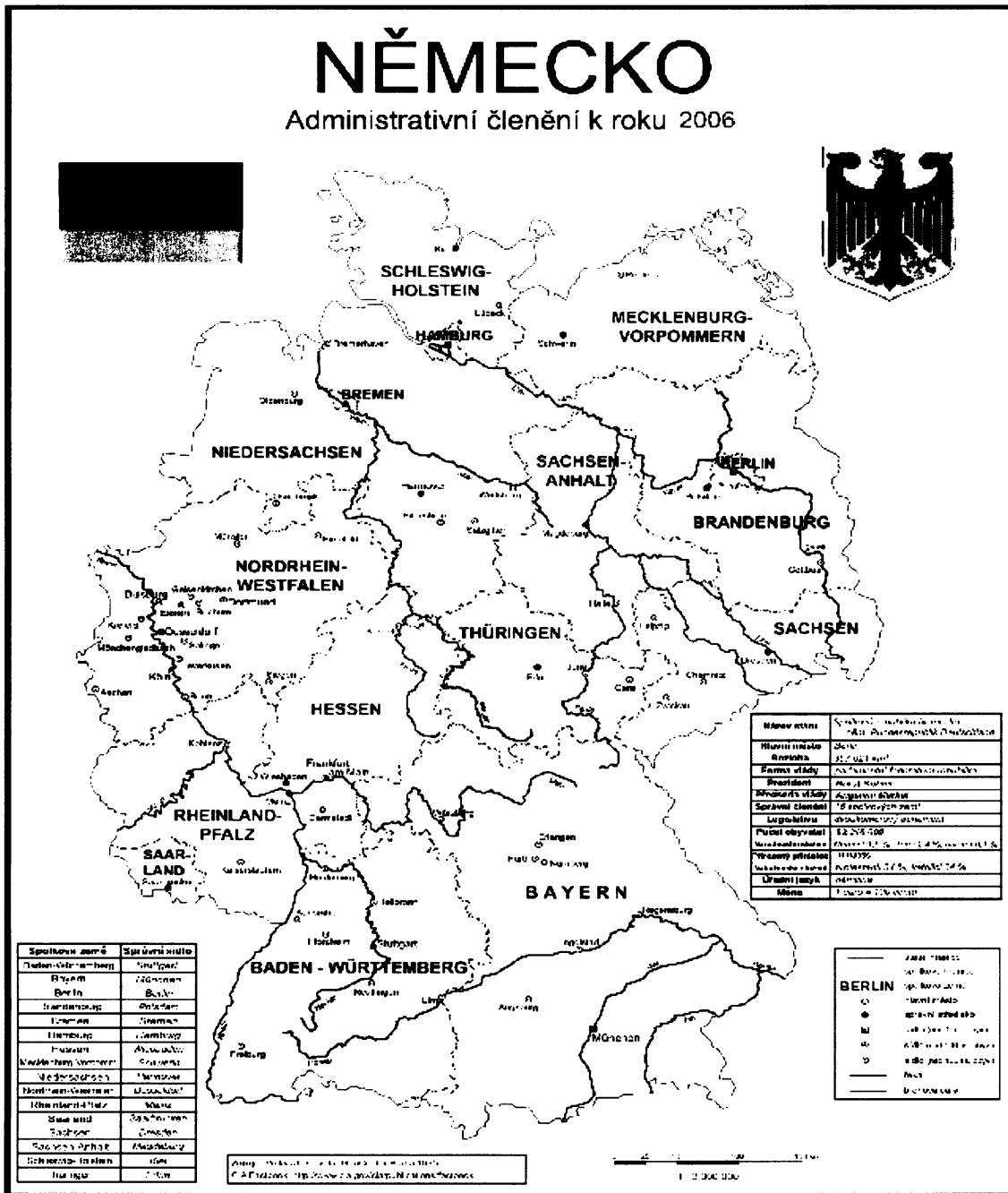
V roce 1991 studovalo na 9 vysokých školách 14 781 osob, v roce 2002 se počet vysokých škol zvýšil na 12 a počet studentů se ztrojnásobil.

Tab. 19 - Rozloha, počet obyvatel a hustota zalidnění ve spolkových zemích Německa, 1961, 1990 a 2004

Země	Rozloha (km ²)	Počet obyvatel (v tis.)			Hustota zalidnění (obyv./km ²)		
		1961	1990	2004	1961	1990	2004
Bádensko- Württembersko	35 752	7 759	9 822	10 717	217	275	300
Bavorsko	70 549	9 516	11 449	12 444	135	162	176
Berlín	892	3 252	3 434	3 388	3646	3849	3798
Braniborsko	29 477	2 595	2 578	2 568	88	87	87
Brémy	404	706	682	663	1749	1687	1642
Hamburk	755	1 832	1 652	1 735	2427	2189	2298
Hesensko	21 115	4 814	5 763	6 098	228	273	289
Meklenbursko-Přední Pomořansko	23 174	2 096	1 924	1 720	90	83	74
Dolní Sasko	47 618	6 641	7 387	8 001	139	155	168
Severní Porýní- Vestfálsko	34 043	15 902	17 350	18 075	467	510	531
Porýní-Falc	19 847	3 417	3 764	4 061	172	190	205
Sársko	2 569	1 073	1 073	1 057	418	418	411
Sasko	18 415	5 484	4 764	4 296	298	259	233
Sasko-Anhaltsko	20 445	2 949	2 874	2 495	144	141	122
Šlesvicko-Holštýnsko	15 763	2 317	2 626	2 829	147	167	179
Durynsko	16 172	2 852	2 611	2 355	176	161	146
Německo	357 023	73 206	79 753	82 501	205	223	231

Zdroj: Statistisches Bundesamt

Obr. 26 – Administrativní členění Německa, 2006

Zdroj: <http://matasek.net>

Závěr

Rozdíly mezi východní a západní částí Německa se objevují v celé řadě oblastí, demografické odlišnosti pak navazují na vývoj v ostatních oblastech života (politický, hospodářský, sociální). V rámci šestnácti spolkových zemí se reprodukuje rozdíl mezi Východním a Západním Německem jako celkem, méně odlišné je pak postavení třech zemí zahrnující města Berlín, Hamburk a Brémy, jejichž populace je ve svých charakteristikách i demografickém chování specifická.

Věková struktura v roce 1961 jednotlivých spolkových zemích byla poměrně homogenní a zastoupení hlavních věkových skupin bylo relativně vyrovnané. Ve východní části Německa lze pozorovat mírně starší věkovou strukturu, která výrazně zestárla v průběhu dalších 40 let. Do roku 2004 došlo ke značnému úbytku podílu dětské složky, které se snížilo až na 11 %. Zastoupení důchodců se příliš nezměnilo a pohybuje se na zhruba stejné úrovni okolo 20 %. Populace západní části Německa se vyznačuje mladší věkovou strukturou, kdy je zastoupení obou neproduktivních složek více vyrovnané a senioři převyšují dětskou složku jen mírně. I zde však došlo od roku 1961 k výraznému zestárnutí populace.

Úroveň sňatečnosti se v poválečných letech v obou částech Německa až do roku 1970 příliš neměnila a pohybovala se na přibližně stejné, relativně vysoké úrovni. Po roce 1970 se však vývoj začíná odlišovat. Zatímco v Západním Německu se úroveň snižovala v souvislosti se změnami, které zde probíhaly v rámci druhého demografického přechodu, ve Východním Německu se sňatečnost snižovala pozvolna, průměrný věk nevěst zůstával nižší. V tomto období však rostl ve Východním Německu podíl dětí narozených mimo manželství, což velice úzce souviselo s výhodami, které v té době stát poskytoval svobodným matkám. K dramatickému propadu úrovně sňatečnosti došlo ve východní části po sjednocení Německa. Úroveň sňatečnosti v západní části zůstávala i v této době neměnná. Oslabení role rodiny se projevilo i v dalším nárůstu narozených mimo manželství, který vzrostl na 54 %. Rozvodovost v Německu je tradičně vysoká, až do sjednocení v roce 1990 se úroveň rozvodovosti pohybovala na vyšší úrovni ve východním Německu, což může souviset s častějšími a brzkými sňatky, které zde byly uzavírány. S přijetím západoněmecké méně liberální legislativy po sjednocení dochází ve Východním Německu k prudkému snížení rozvodovosti, následný vzestup počtu rozvodů zatím nedosáhl úrovně západoněmeckého plynule se zvyšujícího trendu.

Také porodnost měla v obou částech Německa až do poloviny 60. let velice podobný vývoj. Po počátečním nárůstu plodnosti začalo v roce 1965 docházet v obou částech Německa k poklesu, v každé části však byl způsoben jinými faktory. Zatímco v západním Německu se plodnost snižovala v důsledku změn souvisejících s druhým demografickým přechodem, ve Východním Německu její úroveň poklesla s legalizací potratů v roce 1972. Následně se však vývoj odlišuje. V Západním Německu pokles pokračoval, i když s nižší intenzitou, ve Východním Německu se úroveň plodnosti opět zvýšila, aby dramaticky začala úroveň plodnosti klesat po sjednocení Německa, kdy obyvatelé Východního Německa adaptovali na nový životní styl a přejali chování typické pro Západní Německo. Výrazným odsunem rození dětí do vyššího věku tak došlo ke zhruba tříletému propadu plodnosti, kdy hodnota úhrnné plodnosti klesla až k 0,77 v letech 1993-1994. Následný nárůst plodnosti východoněmecké populace byl sice doprovázen růstem průměrného věku matek, i nadále je však jeho hodnota nižší než v Západním Německu. Postupně se tedy plodnost obou částí sblíží.

Úmrtnost v Německu až do počátku 60. let v obou částech Německa klesala. Poté nastávalo období zhruba 10 leté stagnace, kdy úmrtnost východní části populace byla mírně nižší. Následně se vývoj odlišil, v Západním Německu došlo k poklesu úrovně úmrtnosti a prudkému nárůstu hodnot naděje dožití, ve Východním Německu se hladina úmrtnost snižovala pozvolněji. Teprve po roce 1990 se hodnoty v obou částech Německa začínají sblížovat, v současné době došlo vyrovnání hodnot naděje dožití obou celků. Jedním z mála ukazatelů, kde je vývoj hodnot v Západním a Východním Německu shodný, je kojenecká úmrtnost. Ta se vyvíjela v obou částech země paralelně a klesla až na současné hodnoty okolo 4 promile. Z hlediska příčin smrti lze konstatovat vyšší úmrtnost východoněmecké populace na nemoci jater a jaterní cirhózu. Vyšší úmrtnost východoněmeckých zemí se projevuje i z pohledu hlavních příčin smrti, což souvisí pravděpodobně s životním stylem populace a horší kvalitou zdravotní péče.

Migrace měla po celé sledované období v obou územních celcích odlišné charakteristiky. To souvisí s převládajícími politickými faktory, které výrazně determinují přitažlivost země z hlediska migrantů. Zatímco Západní Německo bylo zemí relativně otevřenou a atraktivní pro migranty, převládala zde především pracovní migrace ze zemí jako jsou Itálie, později i Turecko, bývalá Jugoslávie a Řecko, Východní Německo migrací ztrácelo, počty imigrantů se začaly zvyšovat až po znovusjednocení. Výsledkem je zhruba 8 % podíl cizinců k roku 2004 v populaci Západního Německa ve srovnání s pouze 2% podílem ve Východním Německu. Intenzivní je také migrace z východní do západní části Německa, ta byla zmírněna postavením Berlínské zdi, po jejím pádu se však migrace mezi oběma částmi země opět zvýšila.

Z pohledu jednotlivých spolkových zemí je nejpříznivější demografická situace ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko. To se vyznačuje vysokou nadějí dožití ve výši 77,6 let pro

muže a 82,7 roku pro ženy i plodností dosahující až 1,37, příznivou věkovou strukturou a rozvinutou ekonomikou. Naopak nejhůrší podmínky zaznamenáváme v Sasku a Sasku-Anhaltsku, které jsou charakterizovány relativně vyšší úmrtností, horším zdravotním stavem a jednou z nejnižších hodnot plodnosti. Specifické postavení mají městské spolkové státy. Jedná se o Berlín, Hamburk a Brémy. Díky své malé rozloze a koncentraci pouze městského obyvatelstva je jejich odlišný demografický vývoj ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi pochopitelný.

Celkový populační vývoj Východního a Západního Německa se po rozdělení projevoval odlišně a našlo by se jen velmi málo ukazatelů, které zaznamenaly společné vývojové trendy. Nyní 17 let po sjednocení se Východní a Západní Německo demograficky sblíží a rozdíly se vymazávají. Největší vývojové odlišnosti jsou patrné v migraci, která je pro bývalé Východní Německo stále nepříznivá. A při záporném přirozeném přírůstku, který je zaznamenán ve východní i západní části Německa, je to právě migrace, která výrazně ovlivňuje další populační vývoj.

Seznam použité literatury

BUNDES INSTITUT FÜR BEVÖLKERUNGSFORSCHUNG, 2004. Bevölkerung, fakten-trends-ursachen-erwartungen, die wichtigsten fragen

COUNCIL OF EUROPE. 2004. Recent demographic developments in Europe. 2005 ISBN 92-871--5665-4

ENGSTLER, H.; MENNING, S. 2003. Die Familie im Spiegel der amtlichen Statistik. 2003, Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

EUROSTAT. 2005. Portrait of the regions. Dostupný na:
<http://circa.europa.eu/irc/dsis/regportraits/info/data/en/index.htm>

GRÜNHEID, E.; ROLOFF, J. 2000. Die demographische Lage in Deutschland 1999 mit dem Teil B „Die demographische Entwicklung in den Bundesländern-ein Vergleich“. Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, Roč. 25, č. 1, s. 3-150.

HERDEN, R-E. 2001. Entwicklungen, Tendenzen und Szenarien der Bevölkerungsentwicklung in sozialen Brennpunkten und ihre Auswirkungen auf die Lebenswelten von Koncern, Jugendlichen und ihren Familien.

HÖHN, CH. 2007. Regionale Alterung in Deutschland, Demographische Trends und Entwicklungen in den Bundesländern im Zeitraum 1991 bis 2004, Wiesbaden.

KALIBOVÁ K. 2001. Úvod do demografie (skripta). Universita Karlova.

KLEIN, D. 2006. Zum Kinderwunsch von Kinderlosen in Ost- und Westdeutschland, Berlin

KOSCHIN, F. 1998. Druhý demografický přechod. XVIII. konference ČSDS, Demografie roč. 40, č. 4, s. 257-259.

LUY, M. 2006. Mortality tempo-adjustment: An empirical application. 2001, volume 15, article 21, Demographic research.

MAI, R.; ROLOFF, J.; MICHAEL, F. 2007 Regionale Alterung in Deutschland unter besonderer Berücksichtigung der Binnenwanderungen. Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung beim Statistischen Bundesamt. Heft 120. ISSN 0178-918X

MAX PLANCK INSTITUTE. The Human life-table databáze, data by country.
Dostupný na: www.lifetable.de/cgi-bin/datamap.plx

PAVLÍK, Z.; KALIBOVÁ, K. 2005. Mnohojazyčný demografický slovník, český svazek. Česká demografická společnost, Praha.

PAVLÍK, Z.; RYCHTAŘÍKOVÁ, J.; ŠUBRTOVÁ, A. 1986. Základy demografie. Academia Praha.

REIMANN, B. 2007. Ehescheidungen 2005. Statistisches Bundesamt Wiesbaden.

ROLOFF, J. 2000. Die demographische Entwicklung in den Bundesländern Deutschlands. Bundesinstitut für Bevölkerungsforschung beim Statistischen Bundesamt. Heft 100. ISSN 0178-918X

ROLOFF, J.; SCHWARTZ, K. 2002. Bericht 2001 über die demographische Lage in Deutschland mit dem Teil B „Sozio-ökonomische Strukturen der ausländischen Bevölkerung“. Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft, Roč. 27, č. 1, s. 3-68.

RYCHTAŘÍKOVÁ, J. 1998. Současné trendy a vzorce populačního chování východní a západní Evropy. XVIII. konference ČSDS, Demografie roč. 40, č. 4, s. 252-257.

STAATLICHE ZENTRALVERWALTUNG FÜR STATISTIK (1962, 1971, 1972, 1981, 1982, 1989, 1990). Statistisches Jahrbuch der Deutschen Demokratischen Republik. Staatsverlag der DDR, Berlin.

STATISTISCHES BUNDESAMT. 2004. Strukturdaten zur Migration in Deutschland. Artikelnummer: 1020900049004

STATISTISCHES BUNDESAMT. (1957, 1961, 1962, 1971, 1972, 1981, 1982, 1991, 1992, 1994, 1995, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006) Statistische Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland. Statistisches Bundesamt, Wiesbaden.

STATISTISCHES BUNDESAMT. 2004. Datenreport 2004, Zahlen und Fakten über die Bundesrepublik Deutschland, zweite aktualisierte Auflage. Bundeszentrale für politische Bildung.

STATISTISCHES BUNDESAMT. 2006. 11. koordinierte Bevölkerungs Vorausberechnung, Wiesbaden.

ÚZIS. 1991. Mezinárodní klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů ve znění 10. decenální revize. Svoboda a. s., Praha

Internetové zdroje:

www.demografie.info

www.czso.cz

www.destatis.de

www.bib-demographie.de

Tomáš Husák: Vybrané aspekty populačního vývoje Německa po roce 1950

www.mortality.org

www.spiegel.de